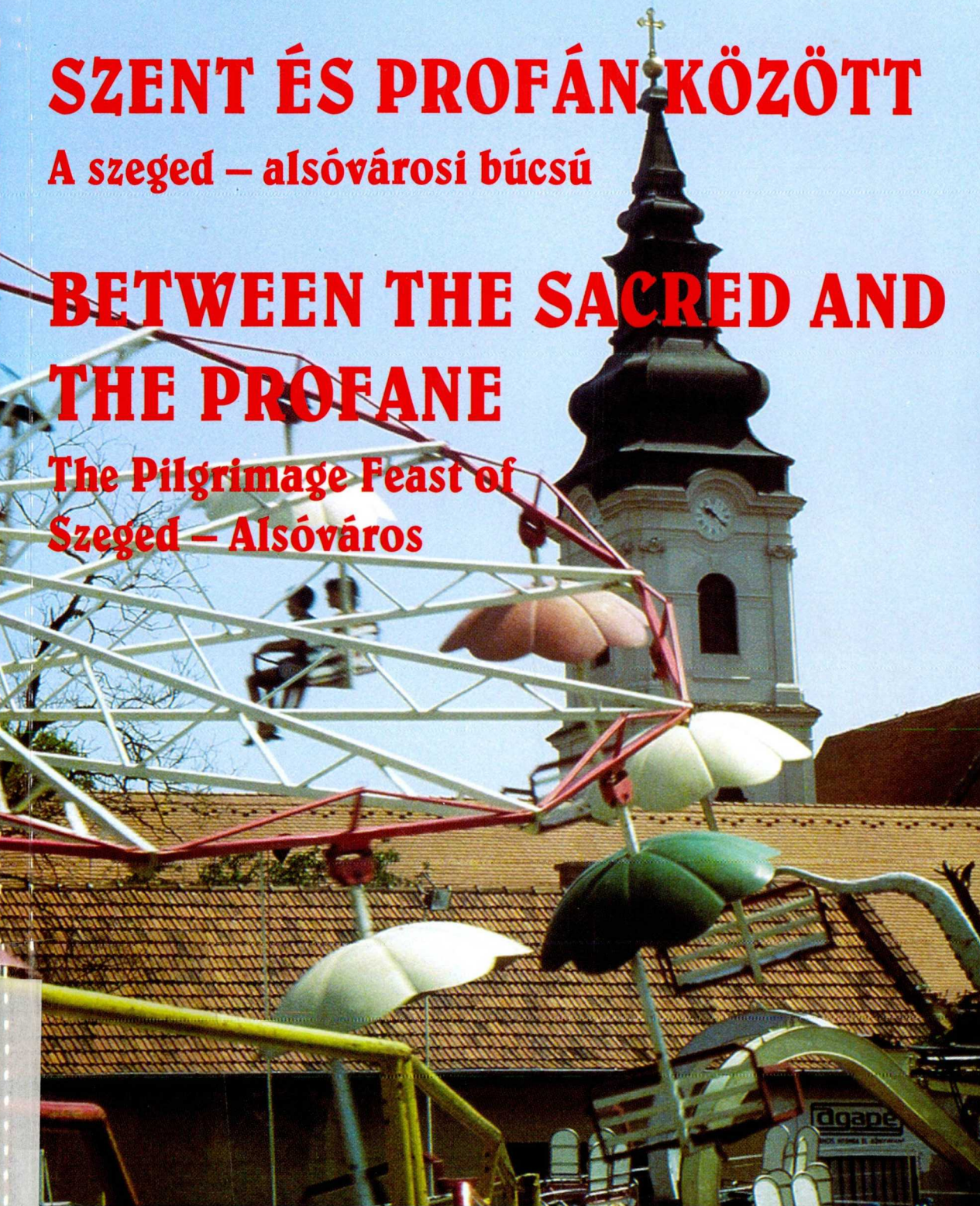

SZENT ÉS PROFÁN KÖZÖTT

A szeged – alsóvárosi búcsú

BETWEEN THE SACRED AND THE PROFANE

**The Pilgrimage Feast of
Szeged – Alsóváros**

SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR
BIBLIOTHECA RELIGIONIS POPULARIS SZEGEDIENSIS

SZENT ÉS PROFÁN KÖZÖTT
A szeged-alsóvárosi búcsú

BETWEEN THE SAINT AND THE PROFANE
The Pilgrimage Feast of Szeged-Alsóváros

**SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR
BIBLIOTHECA RELIGIONIS POPULARIS SZEGEDIENSIS**

3.

SZERKESZTI/REDIGIT: BARNA GÁBOR

00 5106

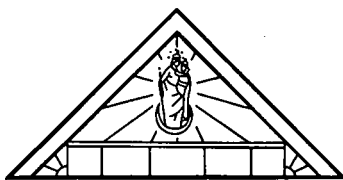
SZENT ÉS PROFÁN KÖZÖTT

A szeged-alsóvárosi búcsú

BETWEEN THE SACRED AND THE PROFANE

The Pilgrimage Feast of Szeged-Alsóváros

SZERKESZTETTE/EDITED:
PUSZTAI Bertalan

Néprajzi Tanszék, József Attila Tudományegyetem
Department of Ethnology, József Attila University
Szeged, Hungary
1999

A 3. NEMZETKÖZI NÉPRAJZI SZEMINÁRIUMOT TÁMOGATTÁK
THE 3RD INTERNATIONAL ETHNOLOGY SUMMER SEMINAR WAS SPONSORED BY
Szeged városa / The City of Szeged
Móra Ferenc Múzeum/Museum (Szeged)

E KÖTET MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTÁK / THE PUBLICATION WAS SPONSORED BY
Oktatási Minisztérium - Ministry of Education
Devotio Hungarorum Alapítvány/Foundation
Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány/Foundation
Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány/Foundation
Szegedért Alapítvány - Foundation pro Szeged
Prudentia Alapítvány/Foundation
JATE Hallgatói Önkormányzat - Student Government of JAU

Címlapfotó / Cover Picture: Markus HARTWIG

English translation: Ildikó PUSZTAI

B163696

Külön köszönet KENGURUNAK!

Special thanks to KANGAROO!

JATE Egyetemi Könyvtár

J000144001

© A szerzők, 1999
© Bálint Sándor jogutódja, 1999

ISSN 1419-1288
ISBN 963 482 317 3

Nyomás és kötés az

JK KIADÓ ÉS NYOMDA
munkája

Felclős vezető: Fonyódi Ottó

*Ezt a könyvet a boldog emlékezetű
Bálint Sándor professzornak,
a Néprajzi Tanszék egykori vezetőjének ajánljuk.*

*This book is dedicated to the
Blessed Memory of the late Sándor Bálint,
former professor of the Department of Ethnology.*

TARTALOM

BARNA Gábor – PUSZTAI Bertalan:	
<i>Egy változó ünnep szent és profán között . . . . .</i>	9
BÁLINT Sándor:	
<i>Boldogasszony vendégségében Szegeden . . . . .</i>	17
JAKSA Helga – VASS Erika:	
<i>Az alsóvárosi társadalom és a Havibúcsú . . . . .</i>	19
AMRÓZAY Beáta – NAGY Beáta – NOSKOVA, Jana:	
<i>Változás és állandóság a búcsúvásárban . . . . .</i>	25
ŠKRBIĆ, Nevena:	
<i>Személyközi kapcsolatok és csoportképződés a vásárban. . . . .</i>	31
STRANG, Carol A.:	
<i>Szent és profán egy búcsúban . . . . .</i>	37
ÖSTERLUND, Susanne:	
<i>Búcsúban lenni – terepmunkanapló . . . . .</i>	43
MAKOVICS Erika Anna:	
<i>Tér- és időhasználat a búcsúban. . . . .</i>	49
PALMER, Neil M.:	
<i>Vallási ünnepek a reformáció korabeli Skóciában. . . . .</i>	59
PUSZTAI Bertalan – STRANG, Carol A. – PALMER, Neil M. – ÖSTERLUND, Susanne:	
<i>Eltérő motivációk, eltérő viselkedés –</i>	
<i>a ferencesek és a klérus az ünnep alatt . . . . .</i>	63
fr. BEZZEGH Gábor Kelemen OFM:	
<i>Eltérő perspektívák. . . . .</i>	67
FRAUHAMMER Krisztina:	
<i>Vágyak és kérések egy búcsúban – az alsóvárosi Vendégekönyv . . . . .</i>	71
KUPÓ Jenő:	
<i>Szent cselekményt filmezni – módszertani megjegyzések . . . . .</i>	83
MELLÉKLET.	167
<i>Vágyak és kérések az alsóvárosi búcsúban . . . . .</i>	173
<i>Ábrák és térképek. . . . .</i>	181
<i>Fényképek . . . . .</i>	191

CONTENTS

Gábor BARNA – Bertalan PUSZTAI:	
<i>A Changing Feast between the Sacred and the Profane . . . . .</i>	91
Sándor BÁLINT:	
<i>Being the Guest of Our Lady in Szeged. . . . .</i>	101
Helga JAKSA – Erika VASS:	
<i>The Locals and the Feast . . . . .</i>	103

Beáta AMRÓZAY – Beáta NAGY – Jana NOSKOVA:	
<i>Continuity and Change in the Fair</i>	107
Nevena ŠKRBIĆ:	
<i>Interpersonal Relations and Group Formation in the Market</i>	113
Carol A. STRANG:	
<i>Sacred and Profane in a Pilgrimage Feast</i>	119
Susanne ÖSTERLUND:	
<i>Being at a Feast – a fieldwork diary</i>	125
Erika Anna MAKOVICS:	
<i>Space and Time Usage during the Feast</i>	131
Neil M. PALMER:	
<i>Religious Feasts in the Age of Scottish Reformation</i>	139
Bertalan PUSZTAI – Carol A. STRANG – Neil M. PALMER – Susanne ÖSTERLUND:	
<i>Different Motivations, Different Behaviour –</i>	
<i>Franciscans and Clerics during the Feast</i>	143
fr. Gábor Kelemen BEZZEGH OFM:	
<i>Different Perspectives</i>	147
Krisztina FRAUHAMMER:	
<i>Desires and Appeals attached to a Pilgrimage Feast –</i>	
<i>the Visitors' Book of Alsóváros</i>	151
Jenő KUPÓ:	
<i>Methodological Comments on Filming of Religious Ritual</i>	163
APPENDIX.	167
<i>Figures and maps</i>	181
<i>Photos</i>	191

Egy változó ünnep szent és profán között

E kötet írásai – egy kivételével – az 1997. július 31. és augusztus 6. között Szegeden megrendezett 3. Nemzetközi Néprajzi Diákszeminárium munkája nyomán születtek. Nemzetközi diákszemináriumaink célkitűzése egy-egy konkrét téma feldolgozása kapcsán tanulni egymástól elméleti és módszertani vonatkozásban, szakmai együttgondolkodást s személyes kontaktust kialakítani európai egyetemek hallgatói és oktatói között, nem utolsósorban a közös európai kultúrához tartozás, illetve egy európai identitástudat kialakítása jegyében.

A József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke által 1997-ben harmadszor megrendezett szemináriumon a szegedi hallgatókon és a rendezvényt vezető oktatókon kívül a következő intézmények hallgatói és oktatói vettek részt: School of Scottish Studies (Edinburgh, Skócia), Department of Ethnology (Lódz, Lengyelország), Department of Comparative Religion and Folkloristics (Åbo Akademi, Turku, Finnország), Department of Ethnology (Zágráb, Horvátország), Volkswissenschaftliches Seminar (Göttingen, Németország), Department of Ethnology (Brno, Csehország). A meghívottak tanszékünkkel rendszeres kapcsolatban álló intézmények.

A néprajzi szeminárium gondolatát tanszékünk az 1960–1970-es évek szlovákiai gyakorlatából vette. Azokban az években a pozsonyi Komenský Egyetem Néprajzi Tanszéke elsősorban a közép-európai és kelet-közép-európai országok (Szlovákia, Magyarország, Lengyelország, Románia, Ukrajna, Szlovénia stb.), esetenként távolabbi európai országok néprajzi tanszékeiről hívott hallgatókkal és oktatókkal rendezte meg Seminarium Ethnologicum néven nyári terepgyakorlatát Szlovákia különböző régióiban. Az intézményi keretet jónak és hasznosnak tartottuk, ezért az 1994/1995. tanévben Seminarium Ethnologicum Szegediense névvel a nemzetközi diákszemináriumot a szegedi Néprajzi Tanszék elindította. Az első két évben Csongrádon, a harmadik évben Szeged-Alsóvároson kutattunk. Erre az időre kristályosodott ki szemináriumi gyakorlatunk, hogy előzetes elméleti és módszertani felkészülés, megbeszélés után a egy-egy téma sokoldalú néprajzi vizsgálatát végezzük el szegedi és külföldi hallgatók, valamint oktatók részvételével.

A 3. szeminárium szakmai célja az 1997. augusztus 5-i szeged-alsóvárosi Havibúcsú minél teljesebb dokumentálása volt. A téma kiválasztását több más szempont mellett az befolyásolta, hogy a szegedi egyetem Néprajzi Tanszéke tudatosan felvállalja Bálint Sándor (1904–1980) örökségét, és napjaink szakmai követelményeinek megfelelően kívánja folytatni egykori professzorának vallási néprajzi munkásságát. Bálint Sándor már nem élhette meg „Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom. Budapest, 1981.” című könyvének megjelenését, amelyben elsősorban a helyi búcsú történeti rétegeit és művelődéstörténeti vonatkozásait mutatta be. Ez a tanulmánykötet az Ő emléke előtt kíván tisztelegni.

A kutatás fő célja tehát egy adott időpontban megvalósított alsóvárosi búcsús ünnep minél sokoldalúbb dokumentálása volt. A vizsgálat hangsúlyosan a jelenre, s a konkrét megvalósuló ünnepre összpontosította figyelmét. Nagy módszertani kihívást és megoldandó problémát jelentett, hogyan rögzítse korlátozott létszámú kutató csoportunk az adott fizikai térben az idő linearitásában párhuzamosan lezajló eseményeket. Ezért Bálint Sándor említett könyve, valamint a magunk korábbi kutatási tapasztalata alapján kisebb kutatói team-eket alakítottunk az egyes helyszíneken zajló események megfigyelésére. Talán már e csoportok megalakítása is jelezheti kutatói szemléletünket: elsősorban a jelenre koncentrálva, s nemcsak a paraszti rétegre figyelve végeztük munkánkat. Az egyik munkacsoport a templomnak és közvetlen környékének terét, az ott megforduló búcsúsokat, az ott lezajló események időbeni változásait rögzítette. Egy másik csoport a közvetlenül kapcsolódó térrel, a kolostorral, s lakóival, a búcsús ünnep operatív szervezését végző ferences barátokkal foglalkozott. A szerzetesek tehát ugyanúgy vizsgált csoportját alkották a búcsú társadalmának, mint a búcsús hívek, vagy a vásári árusok és a mutatóványosok, akiket egy újabb kutatói csoport vizsgált. Negyedik fontos, s munkáját már a búcsús ünnep előtti hetekben elkezdő kutatói csoportunk a tágabb szeged-alsóvárosi társadalmi környezettel, az otthoni és a templomi előkészületek megfigyelésével foglalkozott. S nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy mindegyik helyszínen dolgozott, sőt magukat a kutatói csoportokat is „megfigyelte” és kutatói tevékenységük részleteit rögzítette egy videokamera. Ez a felállás is megmutatja reményeink szerint, hogy a szervezők és résztvevők szerint a néprajz az a tudomány, amely a közvetlen adatgyűjtés módszerével minőségi módon kutatja különböző társadalmi csoportok kultúráját, illetve általában a kultúrát. A kutatás során pedig nem hagyja figyelmen kívül, hogy eredményei a kutatottak és a kutató együttműködésének eredményéből születnek.

Röviden szükségesnek tartjuk bemutatni a kutatási tevékenység, a szeminárium szerkezetét is. Az együttlét első két napja alatt a résztvevők előzetes otthoni felkészülés alapján előadásokat tartottak elméleti és módszertani szempontból a helyi ünnepekről, a lokális vallási ünnepekről. Rövid tájékoztatást kaptak a vizsgálat tárgyát képező konkrét helyi ünnepről, az alsóvárosi Havi Boldogasszony napi búcsú történetéről, tér- és időstruktúrájáról. Ilymódon felkészülve folytattuk le a fentebb említett csoportokban magát a kutatást. A búcsús ünnep elmúltával pedig a munkacsoportok összefoglalták kutatási eredményeiket, amelyeket az utolsó napon plenáris előadások formájában ismertettek a szeminárium minden résztvevőjével.

Tanulmánykötetünk írásai elsősorban ezeken a rész-összefoglaló beszámolókon alapszanak. Önmagukban tehát nem akarnak egy szintézist adni, hanem csak az egyes kutatói csoportokhoz tartozók megfigyeléseinek, kutatásainak tanulságát mutatják be. A meglehetősen különböző tanulmányokból egy mozaikszerű kép bontakozik ki. E pillanatfelvételek azért is különbözőek lehetnek, mert szerzőik Európa más-más iskolájában készültek fel a kultúra empirikus vizsgálatára, eltérő kulturális és felekezeti háttérrel rendelkeztek, különböző módon viszonyultak a vizsgált lokális vallási ünnephez. Véleményünk szerint azonban ez a sokszínűség, a sokféle nézőpont jelenléte igazi értéke és haszna is a közös munkának.

A szeged-alsóvárosi augusztus 5-i búcsús ünnepben ötvöződik a *zarándoklat* és a *templombúcsú*. Havi Boldogasszony a templom dedikációja, s ennek megülvése a helyi közösség ünnepe volt mindig. Másrészt a templom főoltárán látható csodatévő kép, az *Auxiliatrix Szegediensis* miatt a hely kegyhely is, ahová a szegedi nagytáj népe zarándokolt el.

A búcsújárás nem egy statikus fogalom, egy állandó útonlevést jelent térben és időben (*status viatoris*) valahonnan egy kiválasztott helyre és vissza. A hívó ember ennek során megduplázza vallási életének középpontját, s a másik központot mindennapi életének struktúráján kívülre helyezi. Búcsújárónak lenni annyit jelent, mint kiszakadni egy adott időperiódusra a saját társadalmi közezből, s ebben a státusban kapcsolatot kiépíteni más közösségekhez és Istenhez. Ezalatt az idő alatt a zarándok Isten kegyelmét, egészségének helyreállítását, lelkének megnyugvását és bűneiknek bocsánatát keresi. Egyszóval *indulenciát*.

A templombúcsú ezzel szemben egy templom *dedikációs ünnepe*, esetleg felszentelésének emléknapja. Szorosan kötődik az adott közösséghez, a templomi / plébániai közösséghez, *annak élő és meghalt tagjainak közös emlékünnepe*. A templombúcsú tehát összegyűjti az adott közösség tagjait. Az évszázadok során sok templom nyert indulenciát a templombúcsú alkalmára.

Szeged-Alsóváros esetében is összekapcsolódik e két fogalom, s ezt a kutatásban tekintetbe kellett venni. Egy vallási ünnep szerkezetét jellemzően leírhatjuk ellentétpárokból. A megvalósulásnak legfontosabb keretét a *szent* és a *profán* összetevők egymással összekapcsolódó, egymást kiegészítő jelenségsora adja. Ezek az ellentétpárok láthatók az ünnep térhierarchiájában és térhasználatában, az ünnep időszerkezetében, s a búcsú ünnep társadalmában is.

Az ünnep helyszíne Szeged, a város, semleges tér. A szűkebb helyszín, a Mátyás tér azonban már felosztható szent és profán térszintekre: a templom és a kolostor a tér szent, a körülötte lévő parkban rendezett vásár pedig a tér profán része. A ketőt a templom előtti téren felállított kegytárgyárus sátrak kötik össze. Az ünnep térhasználatában a két összetevő viszonylagos állandóságát, s alkalmi változását, pontosabban a szent tér kitágulását és visszahúzódtását figyelhetjük meg a nagy ünnepi körmenet idején. A Mátyás teret körülvevő utcák, amelyek mindig is a profán részhez tartoztak, s a zarándokok kocsijainak, autóinak, autóbuszainak parkolóhelyei voltak, nevükben is mutatják a *szent kisugárzását*: Barát utca, Szent Ferenc

utca, Szent Antal utca, szentháromság utca, Boldogasszony sugárút, Apáca utca stb. A ferences rend és a Szegény Iskolanővérek tanító rendjének *jelenléte* Szeged-Alsóvárosban a fizikai teret szakralizálta. A *templom* és a *tér* ellentétpárja is jól leírható. A *templom* az imádság, az áhítat, a csend, az elmélyedés és a lelki megnyugvás, a rend és rendezettség színhelye. A *tér* pedig az adás-vétel, a mutattványosok, a ricsaj, a zene, a vidámság, a szórakozás, az állandó mozgás, a látszólagos zűrzavar helye. A templom egy másik világot, a transzcendenst, míg a tér a földi élet mindennapjainak világát, az immanenst fejezi ki. A templom és a tér körül családi házak, otthonok vannak, amelyek egyesíthetik a mindennapi élet, s magának a búcsús ünnepnek szent és profán elemeit. Hiszen egykor, s részben ma is ezek az otthonok voltak a búcsúra hazajött családtagok, rokonok, ismerősök, vagy idegen zárandokok találkozó helyei, s egyúttal a rokoni körben elfogyasztott ünnepi étkezések (agapé) helyei is. A 18–19. században Szegedről kirajzott, de a búcsúra hazatérő telepések számára pedig az otthonok (a temetővel együtt) az ősök szent lakóhelyeit is jelentették, kapcsolódásukat és gyökereiket egy nagyobb kibocsátó közösséghez.

Magának a templomnak, s a hozzá kapcsolódó kolostori folyosónak a térhasználata is jól strukturált. Hangsúlyos és kevésbé hangsúlyos helyeit rögzíthetjük: a szentély a főoltárral és a kegyképpel, a kórus alatti Fekete Madonna kegyképe, a sekrestye és a plébánia hivatal, amelyek az ünnepi eseménysor más-más időpontjában válnak (akár többször is) hangsúlyossá.

Az ünnep időszervezetének sajátos jellemzői vannak. Még a korábbi ateista rezsim egyházellenes politikájának hatása, hogy azokat a vallási ünnepeket, amelyek hétköznapra esnek, csak a rákövetkező vagy az előtte lévő vasárnapokon lehet megtartani. Ezért van az, hogy az augusztus 5-i Havi Boldogasszony ünnepet 1997-ben is augusztus 3-án tartják meg.

Az ünnep időszervezete valójában az események szerkezetét, a spontán és szervezett programok szerkezetét jelenti. Ezek az események párhuzamosan és egyidejűleg futhatnak mindegyik profán (otthon, tér) és a szent síkon (templom, kolostor), ám dominanciájuk az időszervezetben más és más. A részletezés helyett csak annyit említünk meg, hogy a profán események hangsúlyosabban vannak jelen az előkészítő és a levezető szakaszban (pl. takarítás, díszítés, elpakolás; takarítás, főzés, közlekedés; a vásárosok, mutattványosok kirakodása és elpakolása), míg az ünnep csúcspontját jelentő szentmisék, körmenet idején a szakrális események dominálnak. Azaz az események egymás utáni rendje a résztvevőket az immanens világból a transzcendens felé közelíti, majd pedig visszavezeti.

Ebben az esemény-szerkezetben egykor sajátos események is voltak: az ünnepet megelőző nap megérkezett zárandokok éjszaka a templomban ájtatoskodtak és aludtak. A szertartások is megkezdődtek már az ünnep vigíliáján, a csúcspontot pedig az ünnep napján délelőtt megtartott püspöki nagymise és körmenet jelentette. A búcsúban részvétel a résztvevők számára azt jelenti, hogy bekapcsolód(hat)nak mind a szakrális, mind pedig a profán történésekbe. A szakrális és pro-

fán események egyfajta pulzálás-szerű változása jelenti a búcsú időszerkezetét. Addig, amíg a szakrális események és a búcsúvásár csak az ünnep két napjára korlátozódnak, a mutatóványosok egy része már napokkal előbb megjelenik a téren, s napokkal tovább is maradhat.

A búcsú ünnep *társadalmi közege* sem egynemű. *Hívők és nem-hívők* két nagy csoportjából áll. Ám ezek a csoportok sem homogének. A hívőkön belül elkülöníthetjük a *klerikusok* és a *laikusok* csoportjait.

A klerikusok között ott vannak a *szerzetesek*, az *apácák* és az *egyházmegyes papok*. Ez utóbbiak szerepe az elmúlt évtizedben nem volt elhanyagolható, hiszen az ünnep szombatján egyházmegyei ministráns találkozót tartanak immár hagyományosan, ahová az egyházmegye papjai nagy számban hozzák ministránsaikat. Az utóbbi évtizedben mind a ministránsok miséjét, mind pedig a másnapi ünnepi nagymisét az egyházmegye *püspöke* mutatta be.

A laikus hívők csoportja sem teljesen homogén. Jóllehet, a korábbi agrár milióból megőrződött, hogy lelkipásztori szempontból általában egynemű, strukturálatlan tömegnek tekintik őket. Ám ha közelebbről megnézzük, a már említett ministránsok mellett ott találjuk a szegedi és nem-szegedi lakosokat, a helyieket és a hazatért, a távolról jött zárandokokat. S miután a búcsús ünnep évtizedek óta egybeesik a szegedi szabadtéri játékok időpontjával, nem hiányoznak a turisták sem, akik között lehetnek hívők és nem hívők, résztvevő búcsúsok és kíváncsi szemlélők is.

Tartalmilag pedig azt láthatjuk, hogy a szeged-alsóvárosi Havibúcsú ünnepe fontos alkalmaként a találkozásnak: ismerősök, rokonok, idegenek, szerzetesek, világi papok, laikusok, hívők és hitetlenek találkozhatnak egy közös hitben, illetve egy közös ünnepben. Az ünnep általános jellemzőihez az elmúlt szocializmus évtizedeiben egy sajátos momentum is társult: vallási ünnepeink (általában) átítatódottak nemzeti érzélemmel és tartalommal, mert csak ezeken az alkalmakon lehetett az egészséges nemzeti érzést megvallani. Ez a sajátosság jórészt máig megmaradt.

Az ünnepnek a fent vázolt tér-, idő- és társadalmi szerkezete az elmúlt évszázadban nagy változáson ment keresztül. Az első világháború után gyengült és gyorsan megszűnt a szegedi nagytájt, a szegedi kirajzásokat összefogó szerepe. Vonzáskörzete azonban kiterjedt egy más irányú dél-alföldi térségre. Párhuzamosan a társadalmi közeg is átalakult: a korábban jórészt domináns paraszti részvétel átadta helyét egy összetettebb társadalmi közegnek. Ebben az értelmiség aránya az 1920-as évektől mind meghatározóbb, mióta Szegeden egyetem és pedagógiai főiskola működik. E változási folyamatban fontos állomás a ferences rend visszaköltözése 1989-ben az alsóvárosi kolostorba.

A templomot a szerzetesrendek működésének 1950/1951-es megtiltása után egyházmegyes papok vezették. Ők a búcsú ünnep szervezését jórészt rábízták a laikus hívekre, akik igyekeztek azt a hagyományos normák szerint működtetni. E nor-

mákhöz, a népi vallásosság igényeihez évtizedeken keresztül igazodott az egyház, a klérus. A ferencesek visszaköltözésével azonban a kolostor funkciója megváltozott, s ez visszahatott az alsóvárosi templom működésének egészére. A kolostor a ferences szerzetesek teológiai tanulmányainak színhelye, az akadémiai évben teltházzal, s hosszú nyári szünettel. A teológiailag magasan művelt ferencesek nem tudtak mit kezdeni a búcsú „hagyományos, népi” világával, szétesőnek érzett szerkezetével, sokezres tömegével. Kezdték megszervezni azt. A 90-es évek közepére az akkori ferences plébános és a kántor megjelentettek egy szertartásokat tartalmazó könyvet, amely a Havibúcsút szinte percről-percre beosztja, szervezi. Ezt a „forgatókönyvet”, amibe beleépítették az újabb ministráns-találkozó elemét is, valósítják meg évről-évre. S ettől kezdve a búcsús ünnep jelentősége, dinamizmusa, vonzereje fokozatosan csökken, hanyatlak.

Miért? Megfigyeléseink során erre is próbáltunk válasz(oka)t keresni és találni.

Az egyik, s talán általánosabb magyarázó okot abban véltük felfedezni, hogy az 1990-es évek során itt egy teológiailag képzett, egyházas vallásosság konfliktusba került egy tradicionális formákhoz ragaszkodó népi vallásossággal. Ez további összetevőkre is bontható, amelyek mögött az elmúlt évtizedek nagy társadalmi változásai is meghúzódnak, amelyek az egyház, a vallás, a vallásosság, de a helyi társadalom világát sem hagyták érintetlenül. Úgy is fogalmazhatunk, hogy egy spontán társadalmi változás együtthatott egy tudatos változtatási igénnyel.

Ezek közül dominánsnak az ünnepet szervezők társadalmi csoportjában bekövetkezett változás látszik. Addig, amíg egy század eleji, a ferences lelkipásztorkodás akkori elemeit is őriző és fenntartó csoport szervezte a búcsú ünnepet, annak tömeg-jellege és a népi devóció számos karakterisztikus vonását felmutató jellemzője megvalósulhatott. Az 1990-es években a ferencesek ebben a számukra „kaotikusnak” tűnő világban rendet akartak tenni, a szétesőnek érzett eseményeket mederbe akarták terelni, végre akarták hajtani az énekreformot, azaz a lokális (s mind teológiailag, mind esztétikailag nagyon vegyes) népénekanyag helyett a gregoriánra építő Éneklő Egyház énekeskönyv énekeit kívánták bevezetni. Eltűntek a karakterisztikus lokális jegyek még a prédikációkból is: a Havibúcsú, Havas Boldogasszony IV. századi római augusztusi hó-csodájának a mai (magát racionálisnak vélő) fül számára hihetetlennek tűnő története, a kegyhely történeti eseményei és csodái. Másoldalról pedig természetes módon búcsúi „programpontként” újra megjelentek a korábban évtizedekig hiányzó szerzetesi szolozsmák, az erős ökumenikus gondolat, a katolikus egység erős gondolata jegyében pedig bekerült a búcsús programba a görög katolikus éjszakai liturgia. Az óráról-órára szervezett liturgikus események közti „szünetet” egyházzenei áhítattal töltötték, töltik ki. Azaz röviden összefoglalva: a szervezett egyházi programok mellett egyáltalán nem jut tér és idő, alkalom a spontán áhítatformáknak, az egyéni („népi”) vallásosság megnyilvánulási formáinak. Így Szeged-Alsóvároson leértékelődtek korábban elismert vallási szerepek (búcsúvezető, előénekes), megszokott vallásgyakorlatok, ének- és imádságismeretek kiszorultak. Végző eredményként pedig az ezekhez ragaszkodó egyének és csoportok elmaradtak Szegedről.

Az átalakulás mögött tehát a térség 20. század történéseinek szinte egészét felvonultathatjuk:

Az első világháború után Trianonban meghúzott új országhatárokat, amelyek elvágták Dél-Magyarország, a Bácska és főleg a Bánság szegedi kirajzásait az anyavárostól, lehetetlenné tették „a szögedi nemzet” évi nagy találkozóit.

De átalakult a század folyamán maga a helyi társadalom, Szeged és Szeged-Alsóváros társadalma is. Napjainkra Szeged-Alsóváros korábbi agrárjellege csökkent, a városrész mindinkább egy kertvárosi szerepet vesz fel. Ha ez a változás lassabbnak is tűnik más városrészekhez viszonyítva, mozgásiránya mára világosan felismerhető. Nagyarányú a beköltözés más városrészekből és városon kívülről. Azaz a ferences plébániához kapcsolódóan is kialakul egy olyan alsóvárosi társadalmi réteg, amelynek kultúrájában a Havibúcsú hagyományos világa már kevés, vagy semmilyen szerepet sem játszik. Erősen meggyengült a lokális vallási történeti tudat, hiszen senki sem ír-beszél már (távolságtartóan) azokról a csodás eseményekről, amelyeket egykor a kolostor ferences lakója, *Ordinánsz Konstantin a Libanus havasai alatt illatozó szép rózsza* címen csokorba is szedett. Nem érzik a még *Juhász Gyulát* is megérintő vallási világot, amelyből a *Fekete Mária* című verse megszületett, amely a templomban márványtáblára vésvé olvasható. Megnőtt a plébániai hívek körében az értelmiség aránya és befolyása, amely a szegedi felsőoktatás 20. századi bővülésével van összhangban. Ez megmutatkozik pl. a búcsúi liturgikus program szabadidőit kitöltő egyházzenei áhítatok szervezésében, amelyet a zeneművészeti főiskola hallgatói és tanárai adnak.

A ferencesek visszaköltözésével a korábban csak plébániaként működő hely ismét egy nagy létszámú rendi közösség otthona, tanulmányi háza lett. Ez nyáron elnéptelenedik. A ferencesek, bizonyára több évtizedes távollétük miatt, nem érzik magukénak az ünnepet, nem tudnak mit kezdeni sajátos, szemléletüktől távolálló-nak tűnő, erősen paraszti, populáris világával. Csinálják, mert bizonyos tradicionális igény van rá, csinálják, mert tudják történeti gyökereit. Szolgáltatóként viselkednek, ám ezt az alkalmat még nem tudták beépíteni lekipásztorkodásuk kereteibe. Ahogyan pedig néhány kegyhelyünkön az elmúlt évtizedekben az már megvalósult: Hajós pl. az ifjúsági zarándoklatok helyszíne lett, Csátka a cigányoké, Máriapócs görög katolikus jellege erősödik, Csíksomlyó pedig – a mai Románia kellős közepén – ökumenikus színezettel a nagy magyar nemzeti kegyhellyé vált.

Az átalakulás szegedi folyamatát több körülmény is jelzi:

Gyakorlatilag megszűntek a szervezett zarándokcsoportok. 1997-ben csak öt helyről érkeztek autóbuszos zarándokok. Sok helyen nem sikerült egy autóbusznyi embert összegyűjteni, ezért kisebb csoportban, vagy egyénileg vonattal is érkeztek. A búcsúsok többsége inkább vasárnapra, a püspöki ünnepi szentmisére és a körmenetre jön. A látogatottsági grafikonok is azt jelzik, hogy a misék időpontjában a látogatottság mutatója felszökik, utána azonban gyorsan lepad. Mindez azt mutatja, hogy főleg a helybeli lakosok az események résztvevői. Azaz az augusztusi Havibúcsú napjainkra Szeged-Alsóváros, esetleg a nagyobb Város búcsújává vált.

Ők, a szegediek azok, akik a liturgikus események közötti időt már nem, vagy csak részben töltik a templomban, vagy a búcsúvásár forgatagában, hiszen közben-közben haza is mehetnek. S az így kiürült templomban alig-alig látunk egy-egy máshová menni nem tudó, idegenből jött zarándokot. Az egykori szegedi nagytájat, annak szegedi gyökerű népét és a Dél-Alföldet összefogó augusztusi Havibúcsú tehát napjainkra jórészt elvesztette a tömeg-zarándoklat legtöbb jellemzőjét, s egy város, egy városrész, s egy erősen polgárosodott közösség búcsújáró helyévé, búcsú alkalmává vált.

A búcsús társadalom vallásos közösségei, csoportjai tehát egymástól élesen elkülönültek. Más céljaik, más törekvéseik, más érdekeik voltak. Egyik oldalról az egyháziak (szerzetesek, papság, rendezők) hivatalos, teológailag magasa(bba)n képzett, művészi, ám racionális világa, másik oldalról pedig a „nép” erősebb érzelmi töltésű, egy intimebb és közösségi jellegű áhítatot, valamint tanítást, történeti ismereteket, magyarázatot is igénylő világa. E két fajta vallásosság nem találkozott egymással, egymás mellett léteztek, s csak a liturgikus események idején érintkeztek. A búcsú ünnep eseménysora, bizonyára a rendezők meglegedésére jól szervezettnek tűnt, ám a hagyományos vallásgyakorlók számára túlszervezettnek bizonyult. Ebben egy védekező-elhárító magatartást is felfedezni véltünk, nehogy a népi (privát, kisközösségi, lokális, intim, érzelmi) vallásgyakorlási formák teret nyerjenek a „hivatalos” vallásgyakorlási, liturgikus formák rovására.

Más társadalmi csoportok számára pedig ez az esemény deszakralizálódott. Ők azok, akik számára a búcsú csupán vásári forgatagot, magának és gyermekének játékos szórakozást kínál. Ők sem voltak kevesen. Ők csak a templomajtóig „merészkedtek”, vagy ha bentebb mentek, észrevehető volt, idegen nekik a környezet, a vallásos viselkedés, csodálkoztak a szakrális téren, eseményeken, a vallásos emberek gesztusain. Számukra a búcsús ünnep mást jelentett, mint a vallásos résztvevők számára. Ám ők is alkotói voltak az ünnepi esemény társadalmi közegének.

A jövő eseményei döntik majd el, hogy a különböző világok, kommunikációs rendszerek, vallásgyakorlási formák közelednek-e egymáshoz, vagy még inkább eltávolodnak egymástól. A vizsgált búcsú ünnep mindenesetre a hagyományos ünneplési formák hanyatlását mutatta. Nem tudjuk, hogy a régi világ eltűnése egy új típusú ünnepi keret születését, kezdetét jelenti-e. Az azonban biztos, hogy az 1997. évi augusztusi Havibúcsú világa már merőben más képet mutat, mint amit Bálint Sándor kegyhelymonográfiájából, valamint itt is közölt esszéjéből megismerhetünk.

BÁLINT Sándor

Boldogasszony vendégségében Szegeden

Szeged vallásos népeletének ősi tűzhelye az alsóvárosi Havi Boldogasszony kegytemplom és a köréje épült franciskánus kolostor, amely hosszú évszázadok óta sugározza fényét és melegét nemcsak a szegedi népre, hanem messze katolikus vidékekre is.*

A ferenceseknek már a város középkori életében is nevezetes szerep jut. Mostani templomuk, a magyar templomépítészetnek egyik legcsodálatosabb alkotása, a XV. század legvégén épül. A város hamarosan pogányok harmincadjára kerül, bár a többi meghódolt területhez képest szerencsés a helyzete. Khász-birtok volt, azaz közvetlenül a szultánnak adózott. Szeged népét mégsem ez mentette át a hódoltsági sors borzalmain, hanem a Boldogasszony oltalma, amely lehetővé tette a magyar életnek és katolikus hitnek szakadatlan szegedi folytonosságát immár majd ezer esztendő óta.

A szegedi franciskánusok nagy nemzeti hivatást teljesítenek. Ismeretes, hogy a török csak Szent Ferenc alázatos és szegény fiait tűri meg a hívek között. A szegedi kolostor hatalmas missziós területnek középpontja, amelynek köre egész Dél-Magyarországra kiterjed. Hatása egyetemes. A portától az egész birodalom területére érvényes útleveleket szereznek a szegedi klastrom szerzetesei. A Csanád egyházmegye megmaradt, de nagy szétszórtságban élő népét a szegedi gvardián kormányozta mint generalis vicarius. A szegedi barátok voltak azok, akik városunkon kívül még 14 hódoltsági hely lelki gondozását is ellátták. Az itteni híveket a licenciátusok vagy *félpapok*, a hódoltság korának híres világi apostolai vezetik, akik rendszerint Szent Ferenc helyi kordás társulatának is előljárói és akik irányításukat a szegedi kolostorból kapják. Az obszerváns szellem, *Marchiai Szent Jakab* és *Kapisztrán Szent János* helybeli öröksége most virágzik ki a szegedi talajon igazán. Gyökereit mártírok vére is megszenteli. Talán ezekben az apokaliptikus időkben lehetett a szegedi lélek a legboldogabb: távol a világtól, távol az idő és alkotás ma-

---

* Úgy érezzük, Bálint Sándor ezen írása nemcsak jól foglalja össze a búcsú múltját, de pontosan mutat rá a változás tüneteire is és ezért méltán lehet e kötet egyik bevezető írása. Olvasásakor természetesen nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ez az esszé 1944-ben jelent meg először a Boldogasszony vendégségében című kötetben.

gasztos kísértéseitől a tökéletes vigasságnak, a nagylelkű szenvedésnek vállalásában.

A búcsújáró kultusz a XVII. században már virágzik. A barokk időkben a templom és a kegykép új hivatást teljesít. Ismeretes, hogy Szeged megmaradt magyarsága a XVIII. században és a következő század elején ötvennél több délvidéki török-dúlta falut száll meg és telepít újra. Ezek a kivándorolt rajok továbbra is megmaradnak az anyaváros szellemi hatása, az *Auxiliatrix Szegediensis* oltalma alatt. A havi búcsú most új jelentőséget kap: nemcsak búcsújárás, azaz a vezeklés és elégtétel alkalma, hanem hazatérés is. Legalább egy napra megtérnek a közös múltba, a szegedi sors ősi egységébe, a vér és hit misztikus közösségébe. A kultusznak döntő része van abban, hogy a Délvidék magyarsága megmaradt magyarnak és katolikusnak.

A kultusz harmadik nagy hatása a XIX. század folyamán, a szegedi tanyavilág kialakulásával bontakozik ki: az alsóvárosi barátok a tanyai pasztoráció úttörői közé tartoznak. A havi búcsú a tanyavilágnak, bár területén új plébániák keletkeztek, most is pirosbetűs ünnepe. Hazajönnek ők is a búcsúra, meglátogatják a városban maradt nemzetségüket és halottjaikat.

Ez a csodálatos ősi kultusz, sajnos, mintha hanyatlóban volna. Szeged nagyvárossá lett. Más tájakról sokan vándoroltak be, akik nem asszimilálódtak Szeged vallásos levegőjéhez. A helybeliek is inkább öhozzájuk alkalmazkodnak, mint jámbor őseikhez. A kegyhely valamikor az egész szegedi társadalmat: szegényt, boldogot igézete alatt tartotta. Ma már bizony inkább csak parasztok hódolnak a Boldogasszony előtt. Mintha a helybeli pasztoráció sem szívlelné meg azokat a lehetőségeket, amelyeket a templom: a város szakrális szimbóluma a korszerű lélek gondozásban jelenthet. Pedig vajon hol van inkább szükség a búcsújárás szent elragadtatására, ünnepi táplálékára, mint a nagyváros pesszimizmussal, nyárspolgári józansággal, nyomorúsággal és reménytelenséggel, örök hétköznappal sújtott falanszterében? És: mikor kell inkább a múlt igazi értékeit a szívekbe ültetni, mint korunk ijesztő talajtalanságában, a pillanat bálványozásában!

A *Napba öltözött Asszony* szegedi kultusza a korszellem és a kedvezőtlen környezet ellenére hódításának negyedik nagy állomásához érkezett el. Itt a Szegedi Szűzanya árnyékában született meg a *szegedi gondolat*, amely legfeljebb szerint nemzetiünknek a magyar katolikus népiségben való egyetemes újjászületését, metafizikai virágzását jelenti, amelyből azonban az emberek gyarló ajkán politikai elfogultság lett. Idehaza azonban a szegedi lélek és szellem modern önmagára eszmélésében a Templom egyszerre dantei eszménnyé: ihletté és kötelességgé válik. Ebből a misztikus sürgetésből sarjad – az élőkről nem beszélve – *Kálmány* Lajos munkássága, *Károlyi* Lajos átszellemült piktúrája, *Juhász* Gyula költészete: Szeged hasonlíthatatlan katolicizmusának páratlan kifejezése. Ezek az alkotások az örök Szegedet tükrözik: katolicizmusnak és magyarságnak, népnek és magányos egyénnek időfelletti inspirációját, kultikus teljességét Mária szerelmében, valami különös magyar platonizmus igézetében.

Az alsóvárosi társadalom és a Havibúcsú

1997 nyarán a Nemzetközi Néprajzi Diákszemináriumhoz kapcsolódóan az alsóvárosi lakosok és a búcsú kapcsolatát vizsgáltuk. Tapasztalatainkat a következőkben foglaljuk össze.

Az alsóvárosiakkal folytatott beszélgetések során hamar kiderült, hogy a vizsgált területen nagy változások történtek a század során. A második világháború után az új ideológia megjelenésével a hatalom igyekezett háttérbe szorítani a búcsú vallásos jellegét, az ünnepet ugyanis nem tudta volna teljesen megszüntetni. Éppen ezért jól elkülöníthető a két korszak: a háború előtti és a mai.

Mielőtt ismertetnénk a háború előtti szokásokat, meg kell említenünk Bálint Sándor munkásságát és hatását. Ő vizsgálta legalaposabban ezt a témát, posztumusz jelent meg kismonográfiája Szeged-alsóváros, Templom és társadalom címmel. Bálint Sándor személyes hatása tetten is érhető: fiatalabb adatközlők (középkorúak) személyes beszélgetések és a plébánián tartott előadásai alapján töle tudják, hogy milyen volt régen az alsóvárosi búcsú.

Az 1920-as években született korosztály saját élményeire támaszkodva mesélt arról, hogy a 30-as évek végétől a 40-es évek közepéig hogyan készülődtek az alsóvárosiak a búcsúra és hogyan ünnepelték meg. E dolgozat nem ellenőrizni kívánja Bálint Sándor eredményeit, hanem azt próbálja bemutatni, hogyan tükrözik a búcsúra való előkészületben történt változások az alsóvárosi társadalom átalakulását.

A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI IDŐSZAK

Előkészületek

Az előkészületek két szinten folytak: szakrális és profán szinten. Az utóbbihoz tartozott a hetekkel korábban elvégzett meszelés, nagytakarítás, de az udvart, a ház környékét is rendbe tették. Ahhoz, hogy a vendégfogadás zökkenőmentesen történjen és a háziak is részt vehessenek a búcsú eseményeiben, pontos „menetrendet” kellett betartani az előkészületekben. Az eseményt megelőző napokban elkészí-

tették a tovább elálló süteményeket, savanyúságot. A gyakorlati előkészületek mellett lélekben is készültek, a búcsú előtt böjtöt tartottak.

A búcsú két napja

A második világháború előtt a búcsúra érkezők gyalog jöttek, sátoros kocsi kísérté őket. A plébánián már a megelőző hetekben hirdették, hogy akinél van elég hely, fogadja be a búcsúsokat, akik rendszerint az udvarban, a színben telepedtek meg. Az alsóvárosi gazdák büszkék voltak, ha búcsúsok szálltak meg az udvarukban és onnan közösen, énekelve mentek a templomba. A szállást szívességből adták, nem vártak érte fizetséget, de illő volt, hogy a megszálló búcsúsok imát mondjának a háziakért. Olykor baráti kapcsolat is kialakulhatott a háziak és a búcsúsok között, gyakori volt, hogy több éven át ugyanott szállt meg egy-egy csoport. Akik a templom közelében laktak, gyakran nem csak szállást adtak, hanem az udvarukban álló kutat más búcsúscsoportok rendelkezésére is bocsátották.

A megkérdezettek mindegyike beszámolt arról, hogy régen vendégséget tartottak a búcsú két napján. Egy-egy családnak körülbelül 30 vendége volt. Főleg rokonok jöttek a Szeged környéki tanyákról, falvakból. A vendégek már a búcsú első napján megérkeztek, hogy a miséken és az éjszakai virrasztáson is részt vehessenek. A háziak is elmentek a templomba, általában a nagymama maradt otthon, a konyhai teendőket ellátni, de úgy szervezték a tennivalókat, hogy mindenki elmehessen valamelyik misére. Virrasztani főleg az asszonyok mentek, hajnali kettőig akkor is ott voltak, ha másnap helyt kellett állni az ünnepi ebéden.

Az ünnep vallásos tartalmán túl alkalmas volt a szórakozásra is. Adatközlőink a Szentháromság utcán végighúzóató sátorosorokról, és az alkalmi borkimérésekről, a *duttyánokról* számoltak be. A fiatalság által és számára szervezett bálók is részei voltak az ünnepnek. Az élőzenés bálba a lányok csak kísérvél mehetek el. Ez jó alkalom volt az ismerkedésre.

A vasárnap délelőtti mise és a körmenet nagyon fontos volt az alsóvárosiak számára, így aki csak tehette, ezen részt vett. A körmenet rendje meghatározott volt, de erre adatközlőink már nem emlékeztek pontosan.

A vasárnapi ebédre általában tyúklevest főztek és birka- vagy marhapaprikást. A sütemények közül a rétes volt a legkedveltebb. A vendégek vasárnap délutánig maradtak. A búcsús csoportok is ekkor indultak haza, attól függően, mekkora út állt még előttük. A búcsút lezáró misére főleg az alsóvárosiak mentek el a vendégek távozta után.

Adatközlőink, akik saját háború előtti élményeikről számoltak be, a 20-as években születtek, tehát még gyerekek vagy fiatalok voltak abban az időben. Szívesen emlékeztek vissza a búcsúra, olyan eseményként emlegették, amely nagyon fontos volt az életükben, hosszú ideig készültek rá és hatása is erős volt mind rövid, mind hosszú távon. A búcsú előtt szinte minden gyerek új ruhát kapott. Emlékezetes volt a körmenet, de a vásári forgatag is. A búcsú lehetőséget adott a rokoni kapcsolatok

ápolására, a szűkebb közösség közös élménye volt, de távolabbról érkező emberek is megismerkedhettek. Ezekben a napokban kitágult a világ. Egyik adatközlőnk például kedves emlékként tartja számon, hogy 1943-ban a náluk szállást kérő délvidéki búcsús csoporttól tanult egy vallásos éneket, amit máig is szívesen énekel:

*Magyar nemzetnek Védőasszonya
Légy népednek hűséges oltalma!
Ki annyi számos hosszú éven át
Légy hűséges most is megvédeni e hazát!
Védd jó Anyánk ez országot
Mit Szent Királyunk neked ajánlott.
Szűz Anyánk, Te légy velünk,
Ne hagyd, ne hagyd, hogy elveszünk!*

Későbbi életükre fontos útravalóul kapták, hogyan ünnepelnek szüleik, nagyszüleik. Vallásukban is megerősítette őket ez az esemény, ezért nehéz volt elfogadniuk a háború utáni változásokat, amelyek teljesen átalakították az egyén és a közösség viszonyát, a társadalom minden rétegében hatottak.

AZ ALSÓVÁROSIK ÉS A BÚCSÚ KAPCSOLATA 1997-BEN

Alsóváros az utóbbi évtizedek társadalmi mobilitása következtében ma már nem tekinthető sem „parasztvárosnak”, sem „jámbor városnak” – ahogy régen nevezték. Az elmúlt évtizedek tiltásai miatt számos itt lakónak megszűnt a vallás iránti igénye.

Emiatt az alsóvárosi lakosok körében a búcsú fogalma, s ezzel összefüggésben annak megünneplése egymástól nagyon eltérő formákat ölt. Az ünneplés vallási és profán részének aránya alapján az alsóvárosiakat négy csoportba soroltuk, melyeket az alábbiakban ismertetünk.

Az első csoportba azokat a lakosokat soroltuk, akiknél egyaránt hangsúlyos az ünnep vallási és profán része. Ez tehát az a csoport, akik megőrizték a régi szokásokat. Többségük idős, az 1920-as években született, de a beszélgetésekből kiderült, hogy gyermekeik és unokáik körében lesz folytatása az ünnep ilyen típusú megtartásának.

A második csoportot azon vallásos lakosok alkotják, akik az idén már nem rendeztek vendégséget, vagyis a búcsú családösszetartó szerepe ezeknél az embereknél megszűnt. Ide idős, többnyire egyedülálló személyek tartoznak, akik rossz egészségi állapotuk miatt a templomba is csak nehezen jutnak el, s akkor is csak a megszokott misék egy részére. Ebből kifolyólag ők már nem tudnak vendégeket fogadni, gyermekeik pedig vagy távol élnek (pl. Budapest, Svájc) és nem jönnek haza erre az alkalomra, vagy pedig nem érzik szükségét a családi rendezvényeknek.

A harmadik csoportba a megkérdezetteknek azt a részét soroltuk, akik számára a búcsú már nem vallási indíttatású eseményként jelenik meg, hanem a mindennapok rohanása közben a nyugalmat jelenti. A búcsú ugyanis okot ad nekik arra, hogy összejöjjenek a rokonok, barátok, illetve a búcsúvásárban találkozzanak régen látott ismerőseikkel.

Ezáltal az évről évre ismétlődő családi hagyományok megőrződnek, de mivel már nem érzik szükségét annak, hogy kérés vagy köszönet céljából a templomban imádkozzanak Istenhez, oda legfeljebb néhány pillanatra térnek be. E rövid látogatásban egy átmeneti formát láthatunk, amit azzal magyaráznak, hogy megszokták, hogy a búcsú napján be kell térni a templomba.

Ezek az emberek tehát magukénak érzik a búcsút, hiszen belenevelődtek, vagy házasság révén Alsóvárosra kerülve átvették az itteni szokásokat, de a búcsú fő jelentőségét már csak összetartó erejében látják.

Míg régen a vendégek száma az első és a harmadik csoportnál elérte a 30 főt, addig ez mára már lecsökkent a legtöbb helyen 10-15 főre, vagyis csak a legszűkebb család jön össze, mert az időseknek sokszor nincs erre ereje, gyermekeik pedig gyakran csak vasárnap jönnek haza a nyaralásból, vagy dolgoznak – hiszen a bálázást, öszibarackszedést nem lehet elhalasztani –, és nincs idejük segíteni. Természetesen ennek ellenkezőjére is akadt példa, amikor az elszármazott gyerekek is hoznak otthonról süteményt, vagy segítenek a főzésben.

A búcsúra való előkészületek e két csoportnál már a hét elején megkezdődnek – megveszik a húst, az italokat és elkezdik sütni a tartósabb süteményeket –, hiszen a búcsút nem a napján, augusztus 5-én, hanem az ahhoz közelebb eső vasárnap tartják.

A vasárnapi ebéd összeállításában annyi változás történt, hogy az étkezési kultúra átalakulásával párhuzamosan megjelentek a vegetáriánus ételek (pl. karfiol farsírt, rántott tök), hogy ezekkel is minél jobban a vendégek kedvében járjanak a háziasszonyok. Emellett a régi ünnepi ebéd nélkülözhetetlen részét, a rétest ma már csak egy helyen készítik, mert az sok időt és szaktudást igényel. Helyét olyan új sütemények foglalták el, melyek már az egyéni ízlést tükrözik. Néhány jól bevált recept kivételével nem is biztos, hogy a következő évben ugyanezeket sütik.

A negyedik csoport tagjainak az ünnep vallási tartalma nem fontos, és a búcsú profán részével is kevésbé foglalkoznak, vagyis a búcsú hétvégéjén is ugyanazokat a foglalatosságokat végzik, mint máskor. Mindössze annyi eltérés tapasztalható, hogy e hétvége folyamán egy vagy több alkalommal kimennek a búcsúvásárba forgózni és búcsúfiát venni. Ide tartozik a legtöbb újonnan Alsóvárosra települt személy és a tősgyökeres alsóvárosiak közül is sokan sorolhatók ide, akik „elmenekülnek” a búcsú elől, mert azt csak felesleges pénzköltésnek tartják.

Befejezésként a búcsú és a munka kapcsolatáról, illetve ezzel összefüggésben a misék látogatottságáról szólnunk. Egyre kevesebben vannak azok, akik a búcsút állítják előtérbe a munkával szemben. Ide főképp az első csoport tagjai tartoznak, akik emiatt például még szakmai továbbképzésről is hajlandók lemondani, mert ekkor van együtt a család, illetve számukra a búcsú belső lelki megnyugvásuk forrá-

sát jelenti, melynek ereje hetekig tart. Ezzel szemben a harmadik és negyedik csoport tagjai közül néhányan vasárnap is dolgoznak, s ha rendeznek is vendégséget, akkor annak az időpontját teszik át szombatra.

A misék között is megfigyelhetők látogatottabbak: a szombati 18 órás misére azért mentek el többen az alsóvárosiak közül, mert még szakíthattak időt a készülődések közepette a templomra. A vasárnapi 9 órás misét a Szeged-Csanádi püspök tartotta, illetve ezt követte a körmenet, s erre emiatt mentek el sokan. Egy helyen ezért a családi ebéd időpontját is eltették vasárnapról szombatra, hiszen a főzés az egész délelőttöt elvette volna. Ezeken kívül a vasárnap esti „alsóvárosiak miséje” is kedvelt volt, mert ekkorra már elmentek a vendégek, és a házigazdák ráértek templomba menni. Emellett néhányan voltak az éjféli halottak miséjén; vasárnap reggel a 7 órás misén, vagy délután az újpap miséjén, de ez csak elszórtan fordult elő.

Összegzőként megállapítható, hogy az alsóvárosiak 1997-ben a két háború közötti korszaktól sok tekintetben eltérő módon ünnepelték – avagy nem ünnepelték meg a bűcsút. Feltételezésünket, hogy az ünneplés imént bemutatott átalakulása állandósul, csak egy évek múlva megismételt kutatás cáfolhatja vagy erősítheti meg.

Változás és állandóság a búcsúvásárban

Írásunkban az alsóvárosi búcsúhoz kapcsolódó vásárt, a vásárban megjelent mutatóványosokat elemezzük.

Munkánk során kétféle módon szereztünk ismereteket: egyrészt megfigyelést végeztünk (pl.: az árus hogyan kínálja áruját, lehet-e alkudni, melyek a kelendő áruk stb.), másrészt interjúkat készítettünk az árusokra és a vásárlókra vonatkozó kérdőívünk alapján.

A búcsúban összejött sokaság jó alkalom a vásárra. A búcsús környezet és a vásár között így mindig szoros kapcsolat állt fenn. Mint a legtöbb helyen – így Szeged-Alsóvároson is – a búcsúhoz a kirakodóvásár és a mutatóványosok csoportja is hozzátartozik. Az összegyűlt tömeg a mutatóványosoknak is pénzkereseti lehetőséget nyújt. 1993-ig a vásárosok és a mutatóványosok a templom előtt állíthatták fel sátraikat. Ma már csak a kegyárosoknak engedélyezik ezt, így mintegy száműzve a profán teret a kolostor mögé. A szakrális cselekmények szervezői próbálták azt is megakadályozni, hogy a vásárban szóló hangos zene ne zavarja a templomban zajló eseményeket.

A búcsúvásár első napja 1997. augusztus 2-a, szombat volt. Mivel esett az eső, nem sok árus rakodott ki és a mutatóványosoknak vendégek híján volt idejük velünk beszélgetni. Segítőkészek voltak, örültek annak, hogy érdeklődünk a munkájuk iránt.

A körhinták, a céllövöldék a kolostor bal hátsó oldalánál helyezkedtek el. Ahogy térképünkön is látható 28 különböző szórakozási lehetőség adódott.* A szélén két oldalt voltak a céllövöldék, bódék középen pedig a körhinták legkülönbözőbb változatai. Ezek hét család tulajdonában voltak.

- Négy család jött Bajáról, akik rokonságban vannak egymással és úgy élnek együtt mint egy nagy közösség. Az ő tulajdonukat képezte a körhinták, céllövöldék és egyéb szerencsejátékok több mint a fele (17).

---

* A térképek és ábrák a Mellékletben találhatóak.

- A szegedi Czékus-családhoz tartozott a nagyon népszerű „polipnak” nevezett körhinta és a dodzsem. Ahogy térképünkön is látható, a legfrekvenciáltabb helyeken az ő játékaik voltak.
- Egy család Kecskemétről, míg egy család Bátaszékről érkezett.

Az említett mutatványosok évek óta eljárnak Szegedre. Vállalkozásaikban a család minden tagjának megvan a maga feladata. Beleszületnek ebbe a szakmába, és sokszor meg se tudják mondani, hogy hány évvel ezelőtt kezdtek el őseik ezzel foglalkozni.

Általában május elsejével kezdődik számukra a vásári szezon, októberig, novemberig vándorolnak a már előre megszabott útvonalon és ezalatt lakókocsikban élnek. Ezt az állandó vándorlással járó életformát főként roma származásúak vállalják. Szegedre már a búcsú hetének hétfőjén megérkeztek, ekkor állították fel a körhintákat és céllövöldéket, de az emberek nagy része csak szombat délutántól látogatott ki. A mutatványosok a búcsút követő hétfő reggelig maradtak. Ekkor majdnem mindenki Rúzsára indult, a következő hétfői búcsúba.

Térképünkön is jól látható, hogy a különböző családokhoz tartozó körhinták, céllövöldék elszórva, vegyesen helyezkedtek el. A családok közötti rokonságok ellenére gyakran viták keletkeznek a jobb helyek megszerzéséért. A mutatványosok elmondása szerint ez mindig kiküszöbölhető, „és este a kocsmában minden rendbe jön”. A előnyösebb hely természetesen a magasabb kereseti lehetőség miatt fontos. Ez azért is kap nagyobb hangsúlyt, mert szinte mindenki megemlítette, hogy az embereknek egyre kevesebb pénzük van a szórakozásra. A céllövöldékben és a szerencsejátékoknál megnyerhető tárgyakat Budapesten a Mutatványos Boltban szerzik be. Manapság a szalmakalapok és a plüssállatok a legnépszerűbbek.

A búcsúvásár ideje alatt végig hangos zene szólt. Nem hallottunk szóbeli reklámozást, figyelemfelhívást, amit talán a zene is megakadályozott.

A vásár túlsó végében a mutatványosok egy másik csoportja is feltűnt, elkülönülve a nagyobb anyagi befektetést és komolyabb szállítóeszközöket igénylő körhintáktól. Itt volt a planétás jövendőmondó roma asszony, aki – mivel nem rendelkezett engedéllyel – mindig különböző helyeken tűnt fel.

Az előre elkészített, elég rossz fénymásolatú cédulák élükkel felfelé sorakoztak egy tetején nyílással ellátott téglalap alakú dobozban. A húzást két tarka papagáj végezte, melyek meglepő módon mindketten Gyuri névre hallgattak. A doboz egyik végében lévő cédulák a „kisasszonyoknak”, a másik végében lévők pedig az „uraknak” szóltak. Az általunk megismertek szövegei dicsérnek, elsősorban a jó tulajdonságokat hangsúlyozzák. Az átmeneti nehézségek után részletesen taglalják a boldog jövőt, amibe a szerelem és a gazdagság is beletartozik. Íme egy példa:

„Jóscédula kisasszonynak. A szerelem az ön számára égi ajándék, gazdag férjed lesz. Legjobb barátnőid irigyelni fogják boldogságodat, de rosszat nem tehetnek neked. Szerencsés csillagod van, boldogságban és összhangban fogtok élni. Nagy vagyont fogsz örökölni egy nagybátyádtól.

A férjed neve János. 70 évet fogsz élni. Gyerekeid lesznek. Sorsjegyszámaid: 12-26-45”.

Szórakozási lehetőséget nyújtott még a pónilovon lovaglás is. A modern technika betörését mutatja a gyermekeknek szánt mini motorok megjelenése.

A búcsúba szórakozni járók főleg fiatalok és családosok. A látogatók száma inkább a napszaktól, a mindennapi élet rendjétől és az időjárástól, kevésbé a templomi eseményektől függ. Kivételt a vasárnap délelőtt képezett, amikor a vásárba látogatók figyelme is a körmenet felé fordult.

A mutatványosoknak nem sok közük van a búcsú szakrális részéhez, nem mennek be a templomba. A búcsú számukra kizárólag pénzkereseti lehetőség, nem pedig ünnep. Sokszor az egész eseménnyel sincsenek tisztában. Ezt igazolja az egyik mutatványos véleménye a szeged-alsóvárosi búcsúról:

„Különlegessége talán ez a templomi körmenet, amit más búcsúban nem lehet tapasztalni, csak itt. Talán ez attól van, hogy itt a templomnak van a búcsúja. Gondolom én.”

ÁRUSOK

Az időjárás nemcsak a mutatványosok, hanem az árusok forgalmára is hatással volt. Jó időben már szombaton délelőtt kipakolnak, de 1997-ben az eső miatt sokan csak vasárnap állították fel sátraikat. Akik már szombaton megérkeztek és messziről jöttek, azok kocsijukban vagy szegedi ismerősiüknél éjszakáztak.

Mindezt megelőzte a helyfoglalás, mely érdekében a búcsú előtti hétfőn az árusoknak a szegedi Piacfelügyelőségen kellett megjeleníteniük. A kiszemelt és így lefoglalt helyet körbekerítették. Az ismerősök gyakran egymásnak foglalnak, így könnyítve meg a másik munkáját. Találkoztunk olyan áruossal, aki minden évben ugyanazt a helyet választja.

A vásár rendjéről kérdésünkre Kálmán László, a piacfelügyelő készített egy helyszínrajzot a helyfoglalások alapján. A Piacfelügyelőség 1993 óta szervezi a vásárt, ami így már nem az egyház hatáskörébe tartozik.

Mint már utaltunk rá, a templom előtti téren csak a *kegytárgyárusok* állíthatják fel sátraikat. Az 1997-es búcsún hét árus jelent meg. Köztük is volt, aki családi hagyományt folytatott az árusítással, de voltak akik csak mostanában fogtak bele.

Áruik főleg műanyag szenteltvíztartók, rózsafüzérek, naptárak, nyakláncok, szentképek, gyertyatartók, különböző méretű gyertyák, képeslapok és könyvek voltak. Készletüket ők is vásárolják és elmondásuk szerint átlagosan 20–25%-os haszonkulccsal dolgoznak. Egy árus a saját maga által készített gyertyákat árulta, sőt gyertyáit felismerte egy másik árusnál is. Az itt megjelent kegytárgyárusok szinte az egész országot bejárják, Mátraverebélytől és Máriagyúdtól Alsószentivánig.

Forgalmuk elsősorban a misék után a nő, amikor a templomból kijövő sokaság elsőként mindig itt vásárol. Idősek és fiatalok egyaránt előfordulnak a vásárlók

között. Az interjúk alapján kiderült, hogy a legnépszerűbbek az úgynevezett praktikus és olcsó cikkek (például gyertya, kulcstartó, szentképek), amelyeket ismerőseiknek, otthon maradt családtagjaiknak vesznek ajándékba, vagy saját maguknak emlékül. Ugyanakkor a vevők hiányolják a helyi jellegzetességeket, mint például az alsóvárosi kegykép másolatát. Mint megtudtuk ezek azért nem kaphatók, mert csak nagy tételben érné meg elkészíttetni, viszont más búcsús helyeken nem lehetne eladni.

A búcsúk vallásos funkciójával volt eredetileg összefüggésben az árusok között mindenütt meglévő *mézeskalács-árusok* magas száma. Ma már szerepüket inkább az úgynevezett cukorkások, édességesek veszik át. E két fogalom gyakran összekeveredik. A különbség az, hogy a mézeskalácsosok áruik nagy részét otthon készítik, ahol erre alkalmas kis műhelyük és eszközeik vannak. A mézeskalács-készítés náluk több évtizedre visszanyúló családi hagyomány és az árusítás is a családtagok feladata. Körülbelül tíz éve jár a szegedi búcsúba egy makói testvérpár. Általában a makói piacon és a város környéki településeken árulnak. Ismerik az árusokat és a vásárlók egy részét is. Szerintük Szegeden régen sokkal jobb volt a hangulat, valamikor éjfélig is árultak. Manapság az emberek inkább boltban is kapható dolgokat vásárolnak, például nápolyit, cukorkát, csokit, mézeskalácsot nem annyira. Édesanyjuk bátyja tizennyolc évvel ezelőtt kezdett el ezzel foglalkozni, anyjuk mellette árult. Elmondásuk szerint ő egy igazi, régi típusú árus volt, akinél mindenki szívesen vásárolt. Tőlük örökölték a műhelyt, a felszerelést. Bár iskolában nem tanulták, ők készítik a süteményeiket.

Ezzel szemben a *cukorkások* nem maguk készítik az áruikat, hanem ömlesztve, készen vásárolják és ezután csomagolják. Általában egyszerre több sátruk is van és alkalmazottakkal dolgoztatnak. Egy tápéi cukorkással készített hosszabb interjú során kiderült, hogy neki öt sátra is van a vásár különböző részein szétszórva. Kétféle mézeskalácsot árul. Az ehető fajtát ipari zselatin és kukoricakeményítő hozzáadásával állítják elő. Az étkezésre nem alkalmas csontenyvvel készül. A cukorkásoknak és a mézeskalács-árusoknak összesen 23 sátruk volt a vásárban. Hozzájuk sorolható még két vattacukor-árus is.

A második legtöbb sátorral (17) a *bazárosok* és *játékárusok* rendelkeztek. Boltban is könnyen beszerezhető cikkek, olcsó műanyag tömegárukat árultak a gyerekek számára.

Egy Hódmezővásárhelyről érkezett fazekas házaspár volt az egyetlen, aki a népi iparművészetet képviselte. Ők csak a rendszerváltás óta foglalkoznak vásározással. Általában meghívásos rendezvényekre járnak, kivételt talán a szeged-alsóvárosi búcsú képez.

Itt kell még megemlítenünk az erdélyi Székről érkezett asszonyokat, akik maguk készítette hímzéseket és ruhadarabokat árultak, de mivel nem fizettek helypénzt, a vásár különböző részein tűntek fel.

A vásárosok csoportja ugyanúgy ismeri egymást, mint a mutatványosok. Nagy részüknél az árusítás csak kiegészítő foglalkozás. Közülük 40–50% szegedi lakos és körülbelül 70% évek óta árul a szeged-alsóvárosi búcsúban.

Vasárnap este egyre több, a „Cserepes-sorról” is ismert árus tűnt fel, ami piaci jelleget kölcsönzött a vásárnak. Ekkorra az itt kóborló tömeg nagy részét a nem vallásosak tették ki, míg délelőtt főleg a vallásosak voltak jelen.

A templombúcsúhoz régóta hozzátartozik, elválaszthatatlan része a vásár és a mutatványosok csoportja, ugyanis a búcsú szakrális része hívja életre a profán teret, alkalmat adva nemcsak a vallási ünnepre, hanem a szórakozásra is. Szeged-Alsóvároson a két különálló teret köti össze a kegytárgyárusok csoportja és a templomból a sátrakhoz áramló emberek. Ugyanakkor a különállást az is mutatja, hogy sokan csak a vásárba látogattak el, a templomi eseményeket figyelmen kívül hagyva.

Személyközi kapcsolatok és csoportképződés a vásárban

Az 1997-ben megrendezett Harmadik Nemzetközi Néprajzi Szeminárium keretében alkalom volt jelen lenni a Havi Boldogasszony ünnepen a Szegeden. Elsőként az ünnep napja ötlött a szemembe, ugyanis 1997 augusztus 2–3-án ünnepelték az augusztus 5-i Havi Boldogasszony ünnepet. A terepmunka során elmondták nekem, hogy ez a kommunista rendszer maradványa: korábban az emberek nem kaphattak szabadnapot az ünnepnapra és így a hozzá legközelebb eső hétfőjén tartották meg a búcsút.

Az ünnep szerkezete nagyon sajátos, hiszen két összetevője figyelhető meg: egy szakrális és egy profán. Nagy hatással volt rám, hogy noha mindkét rész az ünnephez kötődik és a profán rész valamilyen módon a szakrálistól függ (a szent események biztosítják a kereskedőknek a nagyobb látogatottságot, azaz a nagyobb bevételt), mégis a Mátyás király térre eljövők tudatában szétválik a kettő.

Horvátországban az ilyen eseményeknél a profán alá van rendelve a szakrálisnak: a standok a hívők érdekében vannak felállítva és csak mint út menti állomások szolgálnak a templomba illetve a templomból vezető úton. Ezzel szemben itt a vásár és a vidámpark látogatóinak igen nagy része be sem lépett a templomba, hanem a profán rész volt látogatásuk célja és oka. Ezek főleg olyan fiatal szülők voltak, akik gyermekeiknek édességet és játékot vásároltak vagy pónilovaglásra és hasonló játékokra fizették be őket a vidámparkban. Ezen kívül egyes árucikkek, például technikai eszközök, kazetták és hasonlók ára is kedvezőbb volt, mint az áruházakban, ami szintén indokként szolgált az embereknek, hogy kizárólag a vásárt látogassák meg.

A többség mégis a szakrális rész miatt jött, ezért a vásáron csak átsétáltak, nem időztek ott. A két pólus egymáshoz való viszonya világossá vált már a vásár rendezőjével való beszélgetéskor. Elmondása szerint a vásárt már kezdetektől fogva négy évvel ezelőttig a templom bejárata előtt tartották. Ám a helyi önkormányzat megváltoztatta a vásár helyét, szerinte azért, hogy megóvják Szeged egyik legrégibb tereét. Ma a vásárt a kolostor épületétől északra tartják, ahová a kolostorból nem vezet közvetlen kijárat. A templom bejárata felé vezető út mentén csak szakrális tárgyakat árusító standok maradhattak meg, melyek rózsafüzéreket, keresztek, gyertyákat és gyertyatartókat, imakönyveket, szentképeket, szentek szobrai és

szenteltvíz tartókat kínáltak. Ily módon a vásár már távolabb esik a templomtól és fizikailag sem kötődik annyira hozzá, mint korábban.

Számomra úgy tűnik, mintha a szakrális rész igyekezne magáról leválasztani a világi részt, mint olyant, mely csökkenti a hittartalmat és zavarja a hitre való összpontosítást. Nyíltan elmondta ezt az egyik ferences barát kifejezve elégedetlenségét a vásár közelsége miatt. Ő úgy látja, a vásárt egy másik, távolabbi térre kellene helyezni, hogy ne rontsa a hely ünnepi hangulatát.

Csoportunk terepen végzett vizsgálata az ünnep világi részére, a vásárra és a vídámparkra irányult, miközben az én személyes munkám a vásár mozgalmasságának megfigyelése és a személyközi kapcsolatok feltárása volt.

Már kutatásunk elején kitűnt egy előre jelzett különbség a világi cikkeket árusító kereskedők és azok között, akiknek tárgyai a valláshoz kötődtek.

A vallásos tárgyakat árulók viselkedése komolyabb volt. Egymás közt jóval kevesebbet tréfálkoztak és nagyobb tisztelettel beszélgettek a vevőkkel mint a világi tárgyak árusai, akiknél szabadabb és vidámabb légkör uralkodott.

Ez a portékáikhoz fűződő különböző kapcsolat különösen érdekes, mivel maga a motiváció hasonló: ezeknek az árusoknak legtöbbször saját műhelyük van vagy ilyen tárgyakat gyártó helyen dolgoznak és e vásárok alkalmi bevételt hoznak nekik. Tehát a vásári árusok indítéka nagyon hasonló, ám az általuk kínált tárgyakhoz fűződő viszonyuk nagyon különböző. Számomra úgy tűnik, hogy ennek oka a tárgyak természetében rejlik, melyek némelyike a valláshoz kötődik, mások viszont nem.

A vásár világi részén többnyire fix árak voltak, ám az eladók elmondták, hogy nagyobb tétel vásárlása esetén és a vásár végének közeledtével engednek az árakból. Ezzel szemben a vásár templombejáráshoz közeli részénél ez hiányzik és úgy tekintik e tárgyakat, mint amik nem alku tárgyai.

Mindez azt bizonyítja, hogy az emberek másként viszonyulnak a vallási és nem vallási tárgyakhoz.

A templom előtti vásár kínálatával kapcsolatban mind a vevők mind az árusok nagyobb tiszteletet tanúsítanak, mert ezeket a templomhoz, valláshoz kötik. Így a valláshoz fűződő érzéseiket átvetítik azokra a tárgyakra is, amelyek a templomhoz kötődnek.

Az árusítóhelyek két különböző részét meglátogató vevők is különbözők voltak. A templom előtti standoknál az idősebb korosztályt lehetett gyakrabban megfigyelni, főleg az asszonyokat, akik a templomban is többségben voltak. Többnyire gyertyákat vásároltak, melyeket aztán a templomban gyújtottak meg.

Elmondásuk szerint a kis szentképeket és szobrokat ismerőseiknek veszik ajándékba, akik az azévi búcsúban nem tudtak részt venni. Saját maguk részére is vásárolnak tárgyakat, melyeket az úgynevezett szent sarokban helyeznek el egy kis asztalkán. Ezzel szemben a rendháztól északra eső standoknál a fiatalabb korosztály volt többségben, főleg gyerekek szüleikkel.

A profán árucikkek vására különösebben nem függött a templomi eseményektől, hanem inkább az időjárástól és a napszaktól. A vásár első reggelén az eső miatt

kicsi volt a látogatottság. Dél körül azonban felélénkült a vásár és 16 óráig egyre többen látogattak ki. Ekkortól azonban lassan csökkenni kezdett a látogatók száma, ám egyes standok egészen éjfélig nyitva tartottak. Másnap már délelőtt igen nagy volt a tolongás egészen 18 óráig, amikor ismét csendesedni kezdett a forgatag. A látogatók számának változása nem a misék függvénye volt, hiszen számosan kizárólag a vásár miatt jöttek. A világi résznek egyébként nem volt a távolabb lakókra vonzereje, szemben a vallási résszel. Az egyetlen esemény, mely következtében a vásár iránti érdeklődés ideiglenesen alábbhagyott, a körmenet volt, amikor a szakrális rész bizonyos formában kivonult az utcára és az összes jelenlévő figyelmét magára vonta.

Részletes megfigyeléseket végeztünk a vasárnap délelőtti mise előtt, alatt és után a vallásos tárgyakat kínáló standoknál.

Míg itt a körmenet előtt alig akadt vevő (– ekkor a templomban zajlott a szertartás –), majd a körmenet idején még kevésbé (– mert a templom előtt ekkor minden ember kizárólag a körmenetre figyelt –), addig a körmenet után hirtelen megnőtt a standok látogatottsága és különösen nagy tolongás volt a mise befejezése után. A vallásos tárgyakat kínáló standok látogatottságának tehát észrevehető a kapcsolata a templomi eseményekkel.

A vásár működéséről és rendezéséről, a főszervező, Kálmán László úr számolt be nekünk. Az ő feladata volt a standok helyének kijelölése. Tőle tudtuk meg, hogy évről évre ugyanazok az árusok jönnek vissza Szegedre. Közülük néhánynak már állandó helye is van, s így a rendezőknek az elosztásnál már nem sok dolguk van. Akik ezévből jöttek először vagy előre rendelték helyet vagy a be nem jelentett standok számára fenntartott helyen, a vásártér jobb oldalán árultak.

Az árusítóhelyek nincsenek csoportosítva az eladásra kínált áruk szerint, ami szintén hozzájárul a vásár színességéhez és mozgalmasságához. Sok nem szegedi árus az éjszakát a kocsiban tölti és ezzel az áru őrzését is megoldja.

A vásárban különböző cikkeket kínálnak: játékokat, édességeket, mézeskalács termékeket, ruhaneműket, kerámia tárgyakat, könyveket, technikai eszközöket, biszukat és különféle apróbb dísz tárgyakat.

Lényegesen más képet mutatott a vásár a múltban: kevesebb volt az ipari termék és jóval több a háziilag készült édesség, játék valamint fazekasáru. Mindez a második világháborút követően jelentős változáson ment keresztül.

A vásárban sok a büfé is. Ezek italt, szendvicset, hamburgert és hasonlókat kínálnak. A múltban gyakran lehetett látni olyan bográcsokat is, amelyekben paprikás, gulyásleves és hasonló ételek főttek, ám ez egészségügyi okok miatt ma már tiltott.

A vásárban édesség- és játékstandokból van a legtöbb, ám az itt árusított cikkek ma már ipari termékek. Itt van a legtöbb vevő, többnyire a szülők vásárolnak a gyermekeiknek. Ezért a vizsgálat is elsőként az ilyen cikkek árusaira koncentrált.

A játékkereskedők közül egy Szeged környéki középkorú házaspárt vizsgáltunk meg alaposabban. Különféle iparilag előállított játékot és kerámiaterméket árultak. Ezek gyárilag készített tárgyak, melyeket az erre szakosodott nagykereskedők-

től szereznek be. Néhány termékre azonban más módon tesznek szert: ezt bizonyítják a Medjugorje feliratú kerámiaedények is. Ezeket az ajándéktárgyat a Bosznia déli részén fekvő kegyhelyről hozták ismerőseik. Interjúalanyaink a kereskedelemmel hivatásszerűen foglalkoztak: lakóhelyükön boltjuk van. Nem családi hagyományként örökölték a tevékenységet, a vállalkozásukat maguk indították. Mivel tevékenységük jövedelmezősége kicsi, nem hiszik, hogy gyermekeik folytatni fogják. Azt mondják, a csekély bevétel az oka, hogy hagyományosan ezzel foglalkozó családok is abbahagyják a kereskedést. Vagyis a hagyományos kereskedelem gyakran pénzügyi okok miatt szűnik meg. Ahogy a vásár más kereskedői, úgy ők is vásárról vásárra járnak Magyarország eme vidékén, akár búcsúünnep, akár állatvásár legyen is. Ha például több napot töltenek ugyanabban a vásárban, akkor gyakran alszanak a személygépkocsiban, mivel az árut naponta hazavinni nagyon körülményes lenne. Mivel Szegedre most először jöttek, a jobb alsó sarokban kaptak helyet.

E házaspár esetében az adásvételben a férj szerepe volt fontosabb. Ő kínálta a portékát és neki kellett fizetni is. Ő gyakran csak egyedül megy egy-egy vásárba. Az asszony csak segédkezik, többnyire otthon marad és előkészíti az árut. Az adatközlők és a mi megfigyeléseink is egyaránt azt támasztják alá, hogy az adásvételben meghatározó a férfiak szerepe.

Ahogy a többi árus, úgy a részletesebb vizsgálat alá vett házaspár sem reklámozta külön portékáját. Úgy érzik, ez nem jellemző a vásárra. A termékek árát – ahogy ez általános volt a vásárban – feltüntették. Alkudni nem lehet, de az áruk minél sikeresebb eladása érdekében a vásár vége közeledtével engednek az árakból.

A második legjellemzőbb áruscsoport a cukorkaárusok és mézesbábosok. Körülményeik jelentősen megváltoztak mára. Korábban azokat a kereskedőket, akik édességgel és mézesbábbal foglalkoztak mézeskalácsosoknak hívták, ma pedig édességkészítőknek nevezik őket. A múltban jóval több volt a hagyományos módon előállított édességfélések: mézeskalács és házi cukorka. Ma többé-kevésbé egyforma a kínálat. Az árusok a gyárilag készült édességek sikerét a vevők ízlésváltozásával magyarázzák és kínálatukat a kereslethez igazítják. De, amint a kereskedők mondják, már régi hagyomány az, hogy illik búcsújáráskor egy kis házicukorkát venni. Ennek ellenére a gyerekek ma már jobban szeretik a gyári édességet, ezért mindkét árucikk egyformán fogy.

A kínálatuk alapján ezeket a standokat három csoportba oszthatjuk: 1, mézeskalács félések, 2, házi cukorkák (krumplicukor, rolád, törökméz és hasonló), 3, gyárilag készült édességek.

A kereskedelem eme ágában észrevehetően gyakoribb a családi hagyomány, mint más esetekben. Egyik adatközlőnk el is dicsekedett vele, hogy családjukban már évszázadok óta él ez a hagyomány és a foglalkozás nemzedékről nemzedékre száll. E foglalkozásnál a munkamegosztás a következőképp alakul: az asszonyok otthon a műhelyben díszítik és előkészítik a termékeket. A vásárban nem vesznek részt mivel otthon sok munka van a háztartás mellett a termékek előállításával. A vásárban ma is döntően férfiak árulnak. A kereskedők többsége ebben az esetben is bejárja a környék más vásárait. A család minden tagja bekapcsolódik valamilyen módon a te-

vékenységbe. A csak vásárokon és viszonteladóknak áruló műhelyek a saját receptjeik szerint készítik a termékeiket. Ez a recept természetesen titkos és nemzedékről nemzedékre öröklődik. Egyes adatközlők megemlítették, hogy minden műhely különböző termékeket állít elő. Így például a mézeskalácsosok két csoportja is mást hoz árulni. A régebbi még a hagyományos módon készült: egyszínű barna fehér díszítéssel. Ezzel ellentétben az újabb tűzvörös alapszínű, tarka, gazdagon díszített. Esetenként előfordul, hogy termékeket cserélnek valamely más műhellyel, így gazdagítva kínálatukat.

Ezek a kis családi vállalkozások azonban egyre inkább eltűnőben vannak. Ezért ma már az esetek többségében olyan gyártóktól szerzik be az édességet, akik kereskedelemmel nem foglalkoznak és ennek következtében több kereskedő igényeit is ki tudják elégíteni.

A foglalkozás hagyományozódása ezen a területen is kihalóban van: az egyik árus fia kijelentette, hogy a csekély jövedelmezőség miatt nem valószínű, hogy folytatja a foglalkozást.

Ezzel ellentétben egy másik fiatal pár példája, akiknél a mézeskalácsosság és az édességkereskedelem nem családi hagyomány, hanem a munkanélküliség miatt fogtak ebbe a vállalkozásba, ettől remélve valamilyen jövedelmet.

Feltűnő, hogy náluk nincs meg a hagyományos munkamegosztás: mindent maguk csinálnak és minden munkafolyamatot együtt végeznek el – együttműködnek a beszerzésben és az eladásban is. Az előállítás nem ők végzik, hanem nagykereskedőktől szerzik be árujukat.

Más vásári árusokat is megkérdeztünk: szőnyeg és szőttesárusokat, gipsz dísz tárgykereskedőket, kürtőskalács árusokat. Beszélgettünk egy olyan kereskedővel, aki képkészítéssel foglalkozott. (A kép készítője ebben az esetben maga a vevő: pár csepp színes festéket egy rajzlapra csepegtetett egy készülék segítségével, ami levegővel ezt a színes festéket sugárszerűen szétpermetezi.) Tulajdonképpen a játék és édességárusok képviselik a két legjellemzőbb tevékenységet. A különböző kereskedőknek van néhány közös vonása. Többségük búcsújáráshelyeken kívül más vásárokon is eljár. A rendezvényeket speciális naptár segítségével kísérik figyelemmel. Az árusok döntő része vidéki férfi, akik a vásárok éjszakáját az autókban töltik. Termékeik ára a pillanatnyi helyi ártól függ, mely csak a vásár végének közeledtével kezd csökkenni. Ugyancsak általános az, hogy tevékenységüket nem reklámozzák.

A vásárban több kereskedő hangsúlyozta, hogy milyen jó, baráti kapcsolat alakult ki közöttük. Némelyek még azt is mondták, hogy úgy érzik, mintha az egész vásár egy nagy család lenne, nincs veszekedés, irigykedés és hasonló. Ezzel szemben drasztikusan más kapcsolat alakult ki a feketézők és a legális kereskedők csoportja között. A vásárban ugyanis feketézőket is megfigyelhettük.

Közülük néhányan papírdobozból rögtönöztek maguknak elárusítóhelyet, mint például egy jósnő. Mások földre terített nájlapon terítőkre rakták ki portékájukat, így például két roma család is.

Megint mások a vásárban járkálva kínálták portékájukat, mint például két székyföldi asszony. Ők falujuk egykor jellemző viseletébe voltak öltözve ezzel is reklámozva áruikat. A maguk által készített szőtteseket és kézimunkát kínálták. A hagyományosan nevezetes kézművesség még ma is élő tevékenység környékükön és a lányok ma is megtanulják a szövést és fonást. Ezek az asszonyok szerte Magyarországon árulják termékeiket, vásárról vásárra járva. Ők csaknem az egész vásár alatt járkálva kínálták termékeiket, mivel a rendezőség nem biztosított nekik helyet. Végül a templom oldalában kaptak lehetőséget az árusításra.

Szembeötlő volt az is, hogy a feketézők esetében nincs feltüntetve, de nem is rögzített az ár, ezért az alkudozás náluk természetes. A hivatalos kereskedők egészen másképp viszonyulnak hozzájuk, mint egymáshoz. A hivatásosok egymás közti kapcsolata családi jelleget öltött, míg a másik csoport felé utálattal és dühvel fordultak; csalónak tartották őket. Az egyik hivatásos árus, abban a hiszemben, hogy én is a szervezők közé tartozom, odajött hozzám és panaszkodott rájuk, mert szerinte ők nem fizetnek helypénzt, elűzik a vevőket és tisztességtelen konkurenciát jelentenek.

A feketézők tisztában vannak a hivatásosok véleményével, de elmondásuk szerint ez nem zavarja őket, mivel nekik is meg kell keresniük a kenyérre valót.

A kétnapos vásár egyszeri kutatása természetesen kevés volt ahhoz, hogy minden jellemző vonást és kapcsolatot feltárjunk. Az adatok teljes és mélyebb vizsgálata egy újabb, második kutatásra marad. Ám a fentiek így is jól mutatják azt, hogy a vásár, de főleg a búcsús ünnep egy rétegzett, dinamikus egységet képez, melyben specifikus törvényszerűségek és igen érdekes kapcsolatok uralkodnak, melyek kutatását mindenképpen folytatni kell a jövőben.

STRANG, Carol A.

Szent és profán egy búcsúban

Az alábbiakban a szakrális és profán elemek ellentétét mutatom be a szegedi Havasboldogasszony ünnepe kapcsán. Az ünnep augusztus 5-re esik a katolikus naptár szerint, de a búcsút a hozzá közelebb eső hétvégén tartják, amikor a szabad napok miatt talán többen részt tudnak venni.

Az ünnep kezdetét profán felkészülés előzi meg: a ferences kolostor kitakarítása, a virágok elrendezése és a próbák. Ugyancsak az előkészületek közé tartozik az árusok standjainak és a vidámparknak a felállítása. Az utóbbiakat az ünnepre érkező nagyszámú látogató vonzza.

A templom takarítását ferences szerzetesek és az egyházközség tagjai végezték. A kolostor egyik folyosóját, ahol kisebb helyiségek voltak gyóntatóhelyiséggé alakították, mivel nem volt elég gyóntatószék. A szerzetesek egyedül tartják fent a házukat. Egymás között szervezik meg, hogy ki milyen feladatot végez el. Ritkán van vita a szétszert munkán. Feladataikat egyfajta belső csendességgel és türelemmel végzik. Minden folyosót és szobát felsöpörtek, kiporoltak és felmostak augusztus 1-én. Délután körülbelül négy órakor a földszint minden folyosója tele volt porral az erőteljes takarítás miatt. Egy idősebb hölgy és egy húszas éveiben járó, civil ruhát viselő szerzetes éppen felmosta a folyosót.

Kelemen testvér elmondta, hogy a szerzetesek számos alkalommal viselnek civil ruhát. Így járnak például a szegedi egyetemre, de így látogatják meg barátaikat, rokonaikat és természetesen így sportolnak. Átnézve a fotóalbumukat azonban világos, hogy mindig azt viselik, amit megfelelőnek érznek. Például, az egyik fényképen egy szerzetes habitusban focizik, míg egy másikon egy idősebb szerzetes fülhallgató magnóval sétálgat a templom körüli parkban.

Más önkéntesek is segédkeztek. Egy hölgy az asztalokat, székeket és padokat törlögette a templomban. Úgy tűnt mindennek olyan tisztának kell lennie, amilyen csak lehet. A takarítást végző hölgyek olyan munkaruhát viseltek, mint amelyet a háború alatt és után hordtak Angliában.

Egy helyi vallásos társulat, a Szent Anna társulat tagjai voltak felelősek a virágok elrendezéséért. Szent Anna a védőszentje ennek a csoportnak. A tagok elmondása szerint csoportjuk 65 és 75 év közöttiekből áll. Férfiak nem tagjai csoportjuknak, bár nincsenek kizárva. Nyilvánvalóan a férfiaknak nincs idejük ilyen elfoglaltságokra. Azonban természetesen a férfiak végezték a kemény fizikai munkát.

A virágok elrendezése tulajdonképpen új foglalatosság, nem ez volt a társaság eredeti célja. Évekkel ezelőtt egy nővér élt itt, aki elvégezte a virágrendezés feladatát. Aztán ő visszatért a rendházába, ahová korábban tartozott és a templom gondozója is meghalt. Az akkor itt szolgáló pap kérte meg a társulatot, hogy vegye át a feladatot. Így hetente kétszer találkoznak és gondot viselnek a virágokra. A csoport általában kedd este találkozik közös imára és éneklésre és beszélgetnek a mindennapi életükről. Egy pap általában mindig jelen van. A csoport tagjai odafigyelnek, hogy minden tag jelen legyen. Ha valaki hiányzik, felhívják telefonon vagy személyesen érdeklődnek a hogyléte felől.

Templomi hirdetményben kérték fel a híveket, hogy hozzanak virágokat a templom díszítéséhez. A legtöbb virág így a gyülekezet tagjaink kertjeiből került ki. Akik nem tudtak a saját kertjükből hozni, boltból vagy másoktól vásároltak. Díszítésül évszaknak megfelelők virágokat: kardvirágot, rózsát, fátyolvirágot, százszorszépet, íriszt és különféle zöldet használtak. Ezek főleg aszparágusból és más fajtákból álltak. A virágoknak nem volt különösebb szimbolikus jelentősége. A sírokon lévő örökzöldek az örök életet szimbolizálják. Azonban az ünnep alatt használtak nem örökzöldek voltak, így megkockáztathatjuk, hogy nem volt szimbolikus jelentőségük. A virágot ajándékozókat megkérték, hogy szép csokorba rendezzék azokat. Nem tartották elfogadhatónak a rikitóan vagy a helynek nem megfelelően elrendezett csokrokat. A szervezők gondoskodtak arról, hogy ízlésesen nézzenek ki a virágok, nem használva két-három színnél többet az egyes csokrokhoz. A virágokat az oltárokra, a templom épülete körül a földre, illetve a fő- és mellékajtók köré helyezték el. A virágok kihelyezése előtt, pénteken alaposan kitakarították a templomot. Az ajtókat körülvevő virágdíszeket szombaton reggel hat órától tették fel. A virágok elrendezéssel megbízott szervezők gyorsan és módszeresen dolgoztak. Az eső ellenére a szervezők kívülre rakták fel a virágokat. Elmondták, hogy nagy eső esetén az templomajtón belülré függesztik fel. Szerencsére az eső hamar elállt. Három órával később még mindig keményen dolgoztak a virágok felfüggesztésén. A virágokat és a növényeket a nők kötötték össze, míg a férfiak a felrögzítésen dolgoztak. A nehezebb munkát önkéntes férfi segítők és szerzetesek végezték, miközben az asszonyok a virágokat rendezték el.

A 14.30-as gyerekmise előtt énekpróbát tartottak. Ismét a közösség különböző tagjai, szerzetesek, szülők, papok segédkeztek. Idősebb gyerekek a fiatalabb hívekkel együtt segítettek. A szerzetesek és papok habitusukat viselték. A gyermekek szülei ünneplő ruhákban voltak, ám a gyerekek meglehetősen hétköznapiak voltak öltözve. Sokan, főleg a fiúk divatos sportcipőket hordtak. Néhány fiatalabb lány nagyon divatos volt. Mások inkább a hajukra helyeztek hangsúlyt. A gyerekeket párosával sorba állították és megtanították nekik, hogyan vonuljanak be és mit csináljanak később. Később, a mise előtt körülbelül tizenöt perccel a szerzetesek, szülők és idősebb gyerekek rásegítették a ministráns ruhát a fiatalabbakra, miközben egy pap halkan folytatta a magyarázatot.

A kórus tagjai is próbáltak. Csoportjuk minden pénteken találkozik gyakorlás végett. A kórus legtöbb tagja közel lakik a templomhoz. Tagjaik nyolc és huszonegy

év közöttiek. Vasárnaponta a fiatalok kilenc órakor kezdődő miséjén énekelnek. Erre az alkalomra csak kétszer próbáltak. Az ünnep során öt különböző misén énekelnek. Az ünnep igen fontos számukra, mert énekkel dicsérhetik Máriát.

A templomhoz kapcsolódó előkészületek erősen eltértek a vásárbeliektől, mivel itt az ünnepből pénzt csinálni szándékozók készülődtek. A szerzetesekkel beszélgetve érezhető volt e profán csoport és a egyháziak közti feszültség.

Néhány árus már július 31-én megérkezett, de a többség augusztus 1-én, pénteken, sőt volt, aki az utolsó pillanatban. A legtöbb árus és mutatványos a helyszínen maradt végig. A fentiekén kívül mások is feltűntek. Két népviseltebe öltözött erdélyi asszony megérkezése után nagy táskákból rögtön árulni kezdett a templom főbejárata mellett. Ők feketézők voltak, hiszen nem fizettek helypénzt. A többi árus haraggal tekintett ezekre az asszonyokra, hogy ők olyan közel árulhatnak a templom bejáratához. A legtöbb árus természetesen pénzzel váltotta meg a helyét. Más feketézők, cigányok és vándor árusok is eljöttek a búcsúba. Egyikük a templom háta mögött mondott jóvendőt az embereknek. Egy apró papírdarabokkal megtöltött kartondobozból két papagáj húzta ki az emberek szerencséjét.

Jelentős eltérés volt tapasztalható a templom és a vásár hangulata között. Kivételesen képeztek ez alól a vallásos tárgyakat árulók standjai, melyek a templomot a vásárral kötötték össze. Ők a vallásos tárgyak miatt árulhattak a templom közelében. Közvetlenül a templom mögött gyermekeknek szánt játéktér volt, ahol kismotorozni és lovagolni lehetett. Az ugyan nem derült ki, vajon ezek szándékosan helyezkedtek el így, vagy csak a véletlennek köszönhető, hogy egymás mellé kerültek. Hasonló volt ezekhez a templom oldalbejárata előtti füves térség. Meg kell azonban említeni, hogy az utóbb említett két terület sem volt mindig mentes a koldusoktól és ittas emberektől.

Észrevehető volt a közelség miatti ellentét az egyháziak és a vásárosok között. Korábban a standok bárhol felállíthatók voltak, de nemrég távolabbra helyezték ezt a területet. Ezt szalaggal jelölték ki. Ennek ellenére néhány árus közelebb húzódott a templomhoz, mint például az előbb említett két erdélyi asszony, a hívek nagy felháborodására. Az előkészületek alatt a vásárosok és mutatványosok csendesek voltak. Korábban gondot okozott, hogy kérés ellenére sem halkították le a vásárban szóló zenét. A vásárhoz kapcsolódó hangoskodás és ittasság okozott már gondot. A szerzetesek szerint az előző évben egy a vásárból érkező zajos csoport elképesztő lármát csapott gyalázkodó kiabálásával. A templomban attól tartottak, hogy ez az idén is megismétlődik. A szerzetesek kijelentették, hogy ők semmiképpen nem mennek ki a vásárba, hiszen az nem illeszkedik a vallási ünnephez.

Egyetlen terület volt, mely egyháziaknak és világiaknak is elfogadható volt. Ezek a vallásos tárgyakat áruló standok voltak, melyek a templom bejáratához közel kerültek el. Ezek az árusok kizárólag a tárgyak jellege miatt kaptak engedélyt itt az árulásra.

Az búcsú alatt nyolc mise és szertartás volt. Mindegyik különböző volt és eltérő üzenetet hordozott. Például a gyermekek miséje (szombat, 14.30) viszonylag eltérő volt a nagymisétől és a körmenettől (vasárnap 9.00). Olyan más szertartások, mint

a keresztút (vasárnap hajnal 2.00), a görög katolikus liturgia (szombat éjjel) vagy a szerzetesek aktív részvételével zajló zsolozsma mind meglehetősen eltérőek voltak és így ezek jól elkülöníthető eseményei az ünnepnek. Hosszúságuk, tartalmuk (teológia és szertartás) és a résztvevők száma élesen megkülönböztette ezeket a szertartásokat.

Az előbb már említett nagymise és a körmenet tért el leginkább az összes többi szertartástól. Ezt tekintették a legfontosabbnak. Ezt az is jelzi, hogy hatalmas tömeg, összesen legalább kétezer ember vett rajta részt. Nyilvánvalóan nem volt mindenkinek elegendő hely itt, így a sekrestyébe vezető folyosót és a templom bejáratát is mozgó emberek töltötték meg. És valóban mozogtak is a szertartás alatt. Mintha mindenki egy kicsit jobb helyre szeretne volna kerülni, esetleg leülni vagy csak éppen benéztek és aztán kimentek. Nehezen lehetett eldönteni a sok jövő-menő emberről, mi is a céljuk. Az ünnep legfeszültebb része a körmenet alatt volt. Sokan a templomban maradtak, de számosan vettek részt a körmenetben. Gyulay Endre püspök kóristákkal, ministránsokkal, szerzetesekkel és papokkal jelent meg és elindult a körmenet, melyet a gyülekezet számos tagja követett. A körmenet alatt érezni lehetett a vallásosak és vallástalanok közti feszültséget. A kívülálló számára úgy tűnt, mintha a vallásosak önelégülten parádéztak volna a vásár körül kíváncsian tekintve azokra, akik nem vettek részt az egyházi ünnepen. Szintén a feszültséget jelezte, hogy a vásárbeli zenét lehallgították ugyan, de nem kapcsolták ki teljesen. Úgy tűnt, az árusok folytatják az árulást, kivéve a két erdélyi asszonyt, akik nem árultak a körmenet alatt. Ez talán amiatt volt, mert a templom mellett árultak, melyet sokan rosszalottak, hiszen ott számosan a misét hallgatták. Ezek az asszonyok tudták, hogy nem helyes ezen a helyen vagy éppen az időben árulni. Talán azért is, mert ugyan vallásosak voltak, de úgy érezték, nem hagyhatnak ki azt az elsőrangú kereskedési lehetőséget, hogy a szertartási szünetekben bevételre tegyenek szert. Mindenesetre meglepő volt látni, hogy meg van bennük az udvariasság felfüggeszteni a kereskedést egy rövid időre.

A másik ellentét, ami feszültséghez vezetett a egyházi és a világi között, a vallásosak és a magukat vallásosnak tettetők illetve templomba ritkán járók között jelent meg. Egy ferences testvér elmondta, hogy ő nem érzi úgy, mintha a búcsú lelkiileg hasznos lenne azoknak, akik évente csak néhány egyházi ünnepen, húsvétkor vagy karácsonykor mennek el a templomba. Ő úgy érzi, álszentek azok, akik ilyenkor elmennek a templomba, de máskor nem. Ráadásul mintha ez az álszentség felerősödött volna az ünnep alatt. Például, azok, akik ugyan nem jártak gyakran templomba, de csatlakoztak a körmenethez, mintha jobbakk lettek volna, mint azok, akik egyáltalán nem vettek tudomást a búcsú vallásos részéről. A szerzetes szerint a búcsú nem az igazi vallásos áhítatot jelenítette meg.

A vallásosak között is előfordultak feszültségek. Például néhány népviseletbe öltözött asszony körülbelül fél órával a görög katolikus liturgia előtt érkezett a templomba. A folyosóra vezető kijáratához közeli padokban foglaltak helyet. Sajátos csoportáhitatukat gyakorolták imádkozva és énekelve. Egy asszony előénekelt egy sort és a többiek megismételték. Magyartudás hiányában nehéz volt követni sajá-

tos 'szertartásukat' és nyelvjárásuk is másnak hangzott mint a többieké. Az asszonyok addig énekeltek, amíg lehetséges volt. A görög katolikus liturgia kezdetekor mérgesnek és kiábrándultnak tűntek. Helyükön maradtak és részt vettek ugyan a misében, de utána folytatták saját áhítatukat. Ezek az asszonyok és bizonyosan még mások is minden bizonnyal szerettek volna egy kis időt kapni saját imáikra, énekeikre. Sajnos, nehezen tudták saját áhítatukat folytatni, mert a templom túl sok misét és egyéb szertartást zsúfolt az ünnep időkeretébe.

Az esemény különböző részeit megfigyelve és elemezve azt állíthatjuk, hogy számos ellentét és feszültség volt a szegedi Haviboldogasszony ünnepen. Ezek az ellentétek és feszültségek az ünnep két részének, a szentnek és a profánnak a nyilvánvaló különbségéből eredtek.

Búcsúban lenni – terepmunkanapló

Kezdetől fogva világos volt, hogy részvételem Szegeden egészen különböző lesz az eddigi terepmunkáktól. Habár általában saját témámban kutatási tervet készítek a terepmunkához, nagyon jól tudtam, hogy a szeminárium által vizsgált jelenségről nagyon keveset tudok, az egész idegen és a környezet is új. Magyar tudásom hiánya lehetetlenné tette a néprajzi terepmunkában használatos módszert, a személyes mélyinterjút. Mindamellet ez a helyzet megnyitotta számomra a lehetőséget új terepkutatási módszerek megvizsgálására és ami nagyon fontos, tanulhattam munkatársaimtól.

Augusztus 1. péntek

9.00 Terepmunka előkészületek. A résztvevők, tanárok, magyar és külföldi diákok összegyűltek a szegedi egyetem Néprajzi Tanszékén megbeszélni a terepmunka különböző lehetőségeit. Felosztottuk magunk között a különböző kutatási témákat aszerint, hogy ki milyen speciális témát választott. Az én csoportom Pusztai Bertalan vezetésével a templommal és a kolostorral foglalkozik. A csoporton belüli vitában arra az elhatározásra jutottunk, hogy megfigyelésünk speciálisan az emberek templombeli viselkedésére vonatkozik.

Péntek délután: Elmentünk a templomba megnézni a díszítést és az előkészületeket. A fiatal ferences szerzetesek a nyilvános tereket takarították, még a plafonról is lesöpörték a port és a pókhálót. Néhányan pótszékeket vittek a templomba. Idős asszonyok nagy virágcsokrokkal foglalatostkodtak. Magyar tanáraink mondták el, hogy ők a Szent Anna Társulat tagjai. Az idős hölgyek szemmel láthatóan büszkék a templomdíszítésre. Nagy gondot fordítanak a virágok elrendezésére és maguk között megbeszélnek a megoldási lehetőségeket. Néhány idős asszonyok vezette az előkészületeket – talán nagyobb a tapasztalatuk ebben az eseményben?

Alkalmunk volt beszélgetni az asszonyok közül néhányal. Pusztai Ildikó tolmácsolt. Elmondták, hogy minden kedden találkoznak. A találkozókat rendszerint pap vezeti. A csoportnak úgy tűnik, „szociális-biztonsági” funkciója van. Az asszonyok

azt mondták, hogy ha egy tag hiányzik a találkozóról, fontos kideríteni, hogy miért. Ha beteg valaki, akkor a többiek meglátogatják. A csoporton belül meg tudják beszélni az otthoni és más problémáikat.

A templom díszítéséhez használt virágokat ezzel a szándékkal természetették és gyűjtötték a hívek. Nagyon fontos számukra, hogy jól rendezzék el. Általában két vagy három különböző szint kötnek össze zölddel. Régebben élt egy apáca a közösségben és ő gondoskodott a díszítésről. Most, hogy ő már elment, ez az idős asszonyok feladata.

Augusztus 2. szombat

8.30 Megérkeztem a templomba. Az asszonyok a templom és a kolostor bejáratát díszítik színes virágfüzérrel. Egy idős férfi és egy fiatal lány segít nekik. Esik az eső és a magyar diákok filmes csoportja ernyővel a kamera fölött dolgozik. Úgy látszik, az idős asszonyokat nem zavarja túlságosan az eső. Egy asztalon kávé és tea van. A cukor lassan olvad a csészében.

9.00 A kutatók a főhadiszállásul kapott teremben ülnek. A filmes csoport próbál egy kicsit felmelegedni és megszáradni.

9.15 Elterveztem, hogy bemegyek a templomba és szétnézek, de a ferencesek valamilyen szerzetesi áhítatot tartanak a szentélyben, így a bejáratnál maradtam és a belső ajtó ablakán keresztül figyeltem. Egy kicsit még mindig szitál az eső. Sehol egy zarándok, akivel beszélhetnék.

9.30 A különböző csoportok a „főhadiszálláson” készülődnek. A vásárral foglalkozó csoport egy kicsit elveszítette a kedvét az eső miatt. Semmi nem történik a templomon kívül. A mi csoportunk jó hangulatban van, viccelődünk és próbálunk megszerveződni.

A templom mellett húzódó folyosó virágokkal van díszítve. Arra a következtetésre jutottam, hogy ez is a szakrális tér része. Mindössze néhány imádkozó ember ül a templomban. Még mindig nagyon nagy a csend. Az eső miatt? Énekek számát látom a táblán – 814, 229, 256, 801, 301 – azon gondolkodom, vajon ismerem-e valamelyiket. Kutatócsoportunkból néhányan a majdnem üres templomban sétálnak.

Később, délután csoportunknak, ami csak külföldi diákokból áll, alkalma nyílt interjút készíteni egy néprajz szakos ferences baráttal, Kelemen testvérral. Egy kis szobában ültünk, amit tanításra használnak és a Szent Anna Társulat összejeveleire. Pusztai Ildikó és Bertalan fordított, főleg nekünk külföldieknek, mert úgy látszott, Kelemen testvér értette az angol kérdéseket. Az ünnepi előkészületekről kérdeztük. Azt válaszolta, hogy a legfontosabb dolog a templom takarítása, különösen az ablakok és a padló. A gyülekezet tagjai segítenek. A vasárnapi ebéd előkészítése is idetartozik, amit a püspöknek, a polgármesternek és más meghívott vendégeknek adnak. A tányéroknak és az evőeszközöknek rendben kell lennie, ahogy az ételeknek és a főzéshez használt fazekaknak is. A társulatbeli asszonyok segítenek a terítésben. Az ünnephez kapcsolódó liturgikus feladatok a híveket szolgálják. Min-

den mise rendjéért és szervezettségéért két szerzetes felelős. Mindamellet a speciális feladatok nélküli szerzetesek végzik mindennapi kötelességüket az ünnepre való tekintet nélkül.

Úgy tűnt, feszültség van a vásárosok és a klérus között. Az előző évben a pap megkérte a vásárosokat, hogy a szertartások alatt halkítsák le a zenét. Ebben az évben fehér szalaggal választották el a profán vásárt a templom közvetlen környezétől.

Régen az azonos faluból érkező zarándokok nagy csoportokban együtt utaztak. Manapság távolabbról sokkal kevesebben jönnek. Kelemen testvér nem tudja, miért, de úgy gondolja, hogy az ünnep egyre inkább helyivé válik, az alsóvárosiak ünnepévé. Úgy tűnik, hogy megváltoztak azok a társadalmi szükségletek melyeket az ünnep elégített ki.

Kelemen úgy gondolja, hogy az ünnep fontosabb Szegednek és a közösségnek, mint a kolostornak. A szerzeteseknek a plébániai szolgálat fontosabb, mint a jelenlegi ünnep.

Kelemen ezután válaszolt a kolostor mindennapjaira vonatkozó kérdésekre és arra, hogy miért választotta a szerzetességet. A kérdésre, hogy a szegedi közösségben miért van olyan sok fiatal szerzetes, nagyon átfogó választ adott. Mindenek előtt valószínű, hogy Szent Ferenc személyisége miatt – aki nagyon népszerű szent, különösen fiatalok között. A híres Zefirelli film, a Napfívér – Holdnővér sok emberre hatással van. Az a tudat, hogy létezik egy fiatal közösség más fiatalokat is vonz. Továbbá az a tény, hogy a rend a papi hívatáson kívül mást is elfogad, fontos tényező. Az is szempont, hogy a ferences rend nyitottabb, mint a legtöbb katolikus rend.

14:20 Gyermek miséje. A ministránsok és a kórus tagjai készülődnek a folyosón. Mindenki a püspök érkezését várja. A templomban a hívek az énekeket gyakorolják a misére.

14:25 A püspök megérkezése.

14:30 A mise kezdete. Nagyon sok mozgáskorlátozott ember van és családok gyermekekkel. Mindemellet a mise egy kicsit túl hosszúnak és bőbeszédűnek tűnik ahhoz, hogy fenntartsa a fiatalabb hívők érdeklődését.

A Gyermek miséje után kérdéseket teszünk fel és fényképeket készítünk a ministránsokról és a kórusban éneklő lányokról. 16:15-kor visszatérjünk a szállásunkra vacsorázni.

18:10 Mise. A templom zsúfolt, sok ember a padosorok között és a templom hátsó részén áll. Ahogyan az ajtóhoz közel állok, hallhatom a vásárból jövő hangokat és zajokat. Régi euro-disco slágerek keverednek a pap hangjával. Az ellentét nagyon szembeszökő. Egy kicsit meglepőnek tartom, hogy az ajtók a mise alatt végig nyitva vannak. Az emberek be-besétálnak egy rövid időre. Az én segítőkész és mindig türelmes barátom, Ildikó fordít nekem néhány részt a prédikációból. Érdekes, hogy a papról köztudott a szembenállása a népi vallásossággal. A prédikációjában kritizálja, hogy az emberek csak a csodákra várnak. A prédikáció után megemlíti a néprajzosok jelenlétét. Amikor a misének vége van és az emberek elhagyják a templomot, egy idős hölgy jön hozzánk, aki nyilvánvalóan nagyon meihatódott. Megfog-

ja a kezemet és nagyon élénken elkezd beszélni, könnyek folynak az arcán. Ildikó fordítja: az idős hölgy a csodát tevő Mária-kép előtti örömről beszél. „A festmény – mondja – valóban csodálatos.” Ez a váratlan eset számomra érdekes ellentétet alkotott a pap szavaival szemben.

Az est későbbi részében a görög-katolikus liturgia előkészületeit figyeljük.

22:00 Kevesebb ember van a görög-katolikus liturgián a templomban, a hívek majdnem kizárólag idősebb hölgyekből állnak és természetesen fiatal néprajz szakos hallgatókból. Sok tömjént használnak a mise alatt – egy idős hölgy, aki a szentély oldalán levő padban ül, úgy néz ki, mintha hamarosan megfulladna. Nagy zűrzavar van a hívek között, hogy mikor üljenek le és mikor maradjanak állva. Megpróbálom a többséget követni, és amikor döntetlen az eredmény, a biztonság kedvéért állva maradok. Tetszik a mise és a tömjén erős illata. Emellett úgy tűnik, hogy a résztvevő ferences szerzetesek közül néhánynak problémát jelent az ébren maradás.

23:45 Ismét vissza a főhadiszállásra, mindannyian meglehetősen fáradtak vagyunk, de jó a hangulat. A magyar hallgatók nagyon kuncognak. A kutató csoportom elhatározza, hogy kihagyja a halottak emlékére tartott misét, és helyette interjút készít három ferences baráttal.

Benedekkel, Lászlóval és Timóteussal beszélgettünk a kolostor bejáratánál levő kis irodában. Eleinte a búcsúról beszélgettünk. Timóteus testvér azt mondta, attól tart, hogy az ünnep nem kizárólag vallási célú. A hagyomány nem tűnik vonzóknak a fiatalok számára. Benedek összehasonlította a szegedi ünnepet más búcsúkkal. Úgy érezte, hogy túl sok mise volt, s több idő kellene a magánáhitatra. Emellett szerint a búcsú jó lehetőség megszólítani azokat az embereket, akik nem járnak rendszeresen templomba.

Benedek, László és Timóteus is elmondják, miért választották a szerzetességet és miért éppen a ferences rendet. Eltérő okok vezették őket a rendbe, de mindhármuk számára olyan elhatározás volt, ami egyre jobban megtetszett nekik, miután elkezdtek gondolkodni az életükről. Mindannyian a ferences rend ajánlatát találták a legvonzóbbnak a szabadság és a nyíltság miatt.

Augusztus 3. vasárnap

01:50 Néhányan itt maradtunk végigjárni a keresztút állomásait.

8:50 A villamoson a templom felé menet egy idős hölgygel találkoztam, aki – miután három évet élt Floridában – beszélt angolul. Ő is a búcsúra tartott. Megkérdeztem tőle, hogy mit gondol erről. Azt válaszolta, hogy nagyon szereti ezt és részt vesz rajta minden évben. Emellett minden vasárnap jár templomba. Amikor megérkezünk a templomhoz, nyilvánvaló, hogy sokkal több ember van, mint pénteken. Több az eladó és a vásárló is a vásárban. Száz ágra süt a nap.

8:55 A templomban az emberek az énekeket gyakorolják. Többen vannak mint tegnap. Számos család jött gyermekeivel, és még több idős hölgy az unokaival. A

püspök végzi a misét, amely a templom körüli körmenettel ér véget. Erre az alkalomra az árusok kikapcsolták a zenét, s helyette egyházi énekek hangzanak a templom falán levő hangszórókból.

11:00 Úgy tűnik, hogy a templom előtti kegytárgyárusoknak jól megy az üzlet. A hívők nagyon szeretnének néhány ajándékot vásárolni az otthon maradottaknak. A vásárból jövő zene ismét felerősödött. Az emberek csoportokban állnak és beszélgetnek a templom előtt a téren. Úgy tűnik, hogy ez egy igazi társadalmi esemény.

A délután hátralevő részét csoportunk a vásár körüli sétálással, az árusok és a vendégek megfigyelésével és a kínálatból néhány különlegesség kipróbálásával töltötte.

Este a terepmunka alatt forgatott videófilmek egy részét nézzük meg.

Augusztus 4. hétfő

E napot a Néprajzi Tanszéken töltjük. A kutató csoporton belül megvitatjuk a megfigyeléseinket és az eredmények bemutatásának módját a többi csoport számára.

Augusztus 5. kedd

A különböző csoportok bemutatják kutatásaik eredményét, általános megbeszélés és a szeminárium befejezése.

A szegedi szemináriumon és terepmunkán való részvétel nagyon érdekes tapasztalat volt számomra. Legfőbb haszna az volt, hogy megismerhettem és tanulmányozhattam közvetlen közletről egy szokást, amiről elötte csak nagyon keveset tudtam. Tanulságos volt megtapasztalni ezt a fajta terepmunkát, amely eltér az általam korábban végzettektől. Különösen az volt ösztönző, hogy láthattam: hogyan használható fel a videó a néprajzi munkában. Végül nagyon érdekes volt számomra, hogy láttam, hogyan tudom alkalmazni néhány dráma-előadás kapcsán végzett kutatásomat. És természetesen az egyik legfontosabb szempont egy nemzetközi terepmunkával kapcsolatban, mint ez, az a lehetőség, hogy találkozhattam leendő néprajzosokkal egész Európából.

Tér- és időhasználat a búcsúban

A szeged-alsóvárosi Havasboldogasszony Nagybúcsú idején csoportunk megfigyelése a templom belső terére és annak közvetlen környezetére – elsősorban a folyosóra és a templom előtti térre terjedt ki. Főleg arra voltunk kíváncsiak, hogy a megfigyelt tér szerepe hogyan változik / alakul a búcsú ideje alatt. A templomban tartózkodó emberek viselkedése alapján próbáltuk megfejtetni, hogy a megfigyelt térnek milyen funkciói voltak ezen a kiemelt ünnepen. Megfigyeléseinket térkép-vázlatokkal és jegyzetekben rögzítettük. Készítettünk interjúkat is. A két napos, szinte folyamatosnak mondható megfigyelés eredményeit több órás megbeszélésen összegeztük. Még akkor kiderült, hogy – bár igyekeztünk a legkörültekintőbben eljárni munkánk során, mégis maradtak hiányosságok. Nem lehettünk mindig mindenütt jelen és a fáradtság jelei is megmutatkoztak rajtunk a második nap végére. Nem volt mindig lehetőség a diktafon és a jegyzetfüzet azonnali használatára. Máskor pedig oly gyorsan zajlottak az események, hogy nem lehetett azokat követni. Párhuzamosan zajló eseményeknél pedig hirtelen kellett döntenie, hogy mire figyeljünk, mivel foglalkozunk. Mindezzel együtt számtalan érdekes és értékes tapasztalatot szereztünk.

A templom és környezete használatának időbeni változása elsősorban a búcsú programjának függvényében alakult. Ezt a változást térképen való ábrázolással rögzítettük. A megfigyelés ideje alatt az itt tartózkodó emberek vallásos gyakorlat és profán cselekményeket egyaránt végeztek.

A templomban és környezetében a kizárólag csak profán cselekmények gyakorlása elsősorban a búcsúra való készülődés idejére estek. Augusztus 1-én péntek délután rövid látogatást tettünk a templomban és a kolostorban, hogy megismerkedjünk a helyszínnel. Már ekkor díszítették az oltárokat és takarítottak. Ekkor a legfrekvenciáltabb hely a mosdók közelsége miatt a sekrestye előtere volt. Itt vágták méretre és rakták vázába a virágokat. Az elkészített vázákat virágostul vízzel együtt vitték ki az oltárokra. Másnap, szombat hajnalban készítették a koszorúkat és rakták fel három helyre: a főbejáratra, a plébánia bejáratára és a Mátyás szobor

alatti bejáratra. (Az ekkor használt teret a 1. ábra mutatja.*) Az előkészületek gyakorlati okok, és feltehetőleg profán voltak miatt is, a templom belső terén kívül zajlottak. Elsősorban az alsóvárosi hívek – asszonyok és férfiak – vettek benne részt. A szerzetesek csak néha segítettek.

A vallásos gyakorlat a búcsú ideje alatt – más búcsúktól eltérően – meglehetősen nagy hullámmást mutatott. A liturgikus események alatt kiugróan megnőtt a hívek száma, többnyire betöltötték a templom egész terét. (A szeged-alsóvárosi Havasboldogasszony Nagybúcsú 1997-es hivatalos programja a mellékletben található.) Bár minden alkalomról készült feljegyzés és térkép a térhasználatról, közülük – sajátosságaik miatt – kettőt emelek ki: a szombat éjszakai keresztutat, amelyet a programban nem jelöltek, és a vasárnapi püspöki Szentmisét és körmenetet.

A keresztúti ájtatosság (2. ábra) szombat éjjel 2 órakor kezdődött és fél óra hosszát tartott. A templomban tartózkodók közül körülbelül hatvan hívó vett rajta részt és két szerzetes. A résztvevők száma – más búcsúhoz hasonlóan – kevésnek mondható. A hagyományos keresztúti énekeket a szerzetesek vezették, a stációkhoz kapcsolódó imádságokat pedig mindig más olvasta a hívek közül. A stációkhoz a templomban tartózkodók közül egy 8-10 fős csoportot kivéve mindenki odament. A kis létszám ellenére a búcsú ideje alatt a közösségi ájtatosságok közül a hívek ezen vettek részt a legaktívabban: folyamatos volt a közös ima és az ének. Mindezt a vallásos tárgyak (imakönyv, rózsafüzér) használata és a szokásosnál erősebb vallásos gesztusok egészítették ki. A térben való mozgás és a stációk képei Jézus Krisztus keresztútjába való beleélést, a szenvedés átélhetőségét segítik elő. Maga az éjszakai időpont is – kitartás, küzdelem az ébren maradásért – hozzájárult ehhez. A vallási áhítat intenzitását igazolja az is, hogy más liturgikus eseményektől eltérően a keresztút után a hívek – annak ellenére, hogy nagy részük szegedi – nem hagyta el a templomot. Tovább imádkoztak, énekeltek és csak hajnalra csökkent a létszám. A keresztút alatt a templom tere nem tekinthető homogénnek. A legfrekvenciáltabb hely mindig ott volt, ahol az ájtatosságot végzők csoportja tartózkodott, vagyis folyamatosan változott.

A püspöki Szentmise (3. ábra) és körmenet (4. ábra) vasárnap 9 órakor kezdődött és kb. 11 óráig tartott. A mise ideje alatt a templom zsúfolásig megtelt. A hívek által kevésbé használt szentély úgyszintén. Sőt – mint az az ábrán is látható – a kívülrekedt emberek a kolostor folyosója felé nyíló ajtó és a főbejárat ajtó körül csoportosulva vettek részt a misén. Mindezt lehetővé tették a kiszerelt hangszórók. Bár kétségkívül nem láthatták a templomban zajló eseményeket, de gesztusaikból nyilvánvalónak látszott, hogy teljesen átértékelték azt, jelenlévőnek érezték magukat a misén. A térszerkezetet illetően itt a szent tér kitágulásáról / kiömléséről beszélhetünk vagyis a tér időlegesen szakralizálódott. Az itt és ekkor zajló vallásos gyakorlat egyenértékű volt a templom belső terében zajlóval. A körmenet idején szintén a

---

* A térképek és ábrák a Mellékletben találhatók.

szakrális tér templomon kívülre való kiömlését és folyamatos változását tapasztalhattuk. A legszentebb hely mindig ott volt ahol az Oltáriszentség elhaladt. Megfigyelhettük ezt a gesztusokon is: azok a hívek akik nem vettek részt a körmeneten az Oltáriszentség közeledtével keresztet vetettek, térdet hajtottak. A körmenet ideje alatt a templom kiürült. A Nagymisén jelenlevők zöme részt vett a körmeneten, de nem volt homogén: az énekelő, imádkozó hívek közt akadt aki az ünnepi ebédre számolt be ismerőseinek. Ez időre a rendőrség lezárta az utcákat. A búcsúvásárban a zenét ugyan szüneteltették, de a körhinta üzemelt és a vásárlás tovább zajlott. A körmenet végén a papság és a hívek jelentős része visszatért a templomba és itt fejezte be a Szentmisét. Ekkor már mindenki befért a templomba, tehát sokan a szétszéledtek közvetlenül a körmenet után.

A búcsú ideje alatt a fenti két alkalom tekinthető a közösségi vallásos ájtatosság csúcspontjának, a legszentebb időnek.

A búcsúban a liturgikus események közti idő szolgál arra, hogy a zarándokok egyéni és csoportos vallásos ájtatosságait megtartsák. Viszont a programból is rögtön szembetűnik, hogy az alsóvárosi búcsúban a liturgikus események igen sűrűn követik egymást. Ha az egyes alkalmakra történő előkészületeket is figyelembe vesszük (énekkari próba, a kántor énektanítása, ministránsok próbája) alig maradt egy-egy fél óra arra, hogy közösen imádkozzanak, könnyörögenek, Máriáról szóló énekeket énekeljenek.

Liturgián kívüli közös ájtatosság legintenzívebb és szinte egyetlen időszaka a szombat esti és éjszakai misék között volt. Ekkor sem mindig volt előimádkozó, sokszor elhalt az ájtatosság és az irányítás hiánya miatt nézeteltérések is adódtak a hívek között. Például egy részük a hagyományos népi vallásos énekeket akarta énekelni, míg mások a régi magyar énekkincshez tartozókat. A templomban imádkozó, virrasztó csoport elhelyezkedése a 4. ábrán látható. A hívek egy része a szentélyhez közel helyezkedett el, míg egy másik csoport a folyosó ajtaja melletti pad-sorokban foglalt helyet. Itt Kiskanizsáról érkezett asszonyok ültek szombat estétől (érkezésüktől) vasárnap hajnalig. Az ő helyválasztásukat nyilvánvalóan befolyásolta, hogy innen feltűnés nélkül ki lehetett menni a mosdóba valamint a folyosóra pihenni, enni.

Napközben az egyes liturgikus események közti időszakokban közösségi ájtatosságot nem végeztek. A magánáhitatot tartók a misék után többen voltak, de rövidebb-hosszabb idő múlva pár főre csökkent a templomban tartózkodók száma. Vagyis a búcsú intenzitása ezen időszakokban szinte a nullára csökkent. Némi kivételt jelent ez alól a vasárnap délután. Ekkor az átlagosnál nagyobb volt a mozgás a templomban. Családok, rokonok – olykor több generáció együtt – érkeztek a templomba, röviden imádkoztak. Megnőtt a csupán nézelődők száma is. Feltehetőleg az ünnep napjának, a vendégek fogadása időszakának, a búcsúvásár ilyenkor szokásos látogatásának köszönhető ez az intenzitás.

Összességében a tapasztalatunk az volt, hogy az alsóvárosi búcsúban a közösségi jellegű vallásosság háttérbe szorult. Köszönhető ez – a sűrű progra-

mon kívül – annak is, hogy a hívek többsége egyénileg, családdal vagy kisebb baráti körrel megy a búcsúba. Ha zarándokcsoporttal, szervezetten mennek, akkor is csak egy napot töltenek ott, hiszen ezt teszik lehetővé a közlekedési eszközök (a bérelt autóbusz). Az alsóvárosi búcsúban a zarándok csoportok száma meglepően kevés volt. Szombaton egy kisebb csoport érkezett Kiskanizsáról, ők sem kereszthaljával jöttek. Rajtuk kívül egyedül családdal vagy ismerősökkel érkeztek hívek Szeged környékéről. Vasárnap egyetlen kereszthalja érkezett Ozoráról, és még négy szervezetten érkezett csoportot számoltunk meg. A vasárnap érkezett csoportok elsősorban a délelőtti programon vettek részt. Ilyen módon a szeged-alsóvárosi búcsún elsősorban a papság által irányított liturgikus események – amelyekről a fentiekben esett szó – és a magánáhitat formái adtak lehetőséget a vallásosság gyakorlására.

Mindeddig a vallásgyakorlás és a profán cselekmények terét és idejét elkülönítettem egymástól. Ugyanakkor már az eddig leírtakból is kiolvasható, hogy a közösségi vallásgyakorlatban a szent és a profán tér valamint a szent és profán idő gyakran egybeesik. Számtalan példával találkozunk ami ezt a megállapítást igazolja, közülük néhányat említek meg illusztrációként.

Szombaton délelőtt már megkezdődött a zsolozsma melyen több világi hívő is részt vett. A Fekete Mária oltárnál még folyt a díszítés s az ezt végző néni nagy csörömpölés közepette véletlenül eltört egy vázát, majd nyugodtan összetakarította és kicserélte. Ugyanakkor a padokban ült egy idős pár kik beszélgettek, de figyeltek is. Mindezek közben zavartalanul folyt a szerzetesek ájtatossága. Szombat éjjel a jelenlévők közül többen elaludtak a padokban, mások a Rózsafüzér imádkozása alatt beszéltek meg a menetrendet. Ugyanakkor azt is meg kell állapítani, hogy ezek voltak tán a legszembevetőbb esetek. A profán cselekedetek zöme: evés, ivás, beszélgetés, no és a néprajzosok interjú készítése is a folyosón zajlott. A szent és profán tér egybefolyása a templom folyosóra nyíló ajtajánál volt a legerősebb. Ezen az ajtón zavartalanul ki lehetett menni a templomból, azért is mert mindig nyitva volt. Így jól kihallatszott a templomi ájtatosság, a miséket pedig hangszórók közvetítették ki. A liturgikus események alatt a folyosón érzékelhetően csökkent a zajszint, s mint láttuk a vasárnapi Nagymise alatt a templom belső terével egyenrangúvá vált az ajtó környéke. Távolabb viszont már beszélgettek, kisgyereket tologattak. A éjszakai keresztút alatt például hatan ettek a folyosó padjain. Ezt a részt átmeneti övezetnek tekinthetjük, hiszen odafigyelők és járkálók vegyesen tartózkodtak itt. A magánájtatosság frekvenciájáról az alábbiakban esik szó, de a folyosó tárgyalása miatt most érdemes szólni az itt található feszületről. Közösségi ájtatosság szempontjából nem kapott szerepet, de a két nap alatt többször megfigyelhettük, hogy egy-egy ember itt imádkozik, virágcsokrot tettek alá és megérintették a feszületet. Ekkor a feszület környéke az ájtatosságot végző egyén számára szent térré alakult, de sokkal inkább feltehető, hogy időtől függetlenül, mint szakrális teret kell számon tartanunk a folyosó e kicsiny részét.

A szent és profán tér és idő egybefolyásánál még érdekesebb jelenség a közösségi és magánáhitat terének és idejének egybeesése. Példaként erre több esetet, sőt számunkra merész cselekedeteket is megfigyelhettünk. Többször észleltük, hogy a padokban a mise alatt a hívek nem a liturgiának megfelelő imákat mondják, hanem egyéni ájtatosságot tartanak. A körmenet alatt egy néni egészen mást énekelt mint a tömeg. Mikor figyelmeztették, hogy nem jó, azt válaszolta, hogy tudja és folytatta tovább ahol abbahagyta. A legérdekesebb eset az volt, amikor a vasárnap déli Szentmise alatt az Evangélium olvasása közben egy középkorú hölgy a Szent Kereszt oltár elé állt – a templom közepére –, és maga mellé ültetett egy idős nénit. Körülbelül 10 percre imádkoztak itt és elhagyták a templomot. Senki nem szólt nekik, hogy zavarják a misét, s látszólag valóban senkit sem zavartak. A legszebb példák pedig a Fekete Mária oltárral kapcsolatosak, de ezekről a későbbiekben lesz szó.

A templomba betérők viselkedését, tartózkodási helyét és a magánáhitat frekvenciáját vizsgálva nyilvánvalóvá vált, hogy a belső tér, amit eddig szent / szakrális jelzővel illettünk, nem alkot homogén egészet. (5. ábra)

A templom tere három alapvető részre osztható:

I. bejárat rész a padokig

II. a hajó

III. a szentély a stallumokkal

Ezekben belül kisebb tereket is elkülöníthetünk, amelyek több – kevesebb jelentőséget kaptak a szombat és vasárnap lezajlott vallásos események során. Közülük a leghangsúlyosabb a Fekete Mária oltára és az azt körülvevő tér.

A Fekete Mária oltára közvetlenül a főbejárat mellett jobbra a kórus alatt van. Az oltárkép a czestochowai kegykép másolata. Az idő során gyertyafüsttől fekete lett meg és a nevét is innen kapta. Már előzetes ismereteinkből is sejtettük, de a megfigyelésünk eredménye is egyértelműen igazolta, hogy az alsóvárosi templomban ez az oltár és környezete az egyéni ájtatosság kiemelkedő tere. A búcsú ideje alatt e szűkebb térben szinte mindig ájtatosságot tartott valaki, s az idő jelentős részében egyszerre többen is imádkoztak előtte. Volt amikor nemcsak a térdeplőn térdeltek, hanem az eléterített szőnyegen, oltárlépcsőn és a kövön is. Az oltár közelében elhelyezett mozgatható padokon ülve főleg idős asszonyok végezték áhítatukat hosszabb ideig. Állva rövid ideig sokan, néhányan hosszabb ideig imádkoztak. Érdekes, hogy Szentmisék alatt is voltak akik végig itt térdeltek – és elszakadva a templomban zajló liturgikus eseményektől – egyéni ájtatosságot tartottak. (A fentiekben már utaltam erre.) Sőt akadt olyan hívő is aki, amint észrevette, hogy hely van az oltár előtt, felhagyott a közösségi ájtatosságban való részvételével és azonnal letérdelt e kép elé. Volt aki közvetlenül a Szentáldozás után térdelt ide. Akik befejezték imájukat a Fekete Mária előtt többnyire a közelében, a hátsó padszakaszba ültek le és itt folytatták egyéni áhítatukat. Misék közti időben többször előfordult, hogy a templomba való betérés után rögtön az oltár elé ment az illető imádkozni, ima után pedig elhagyta a templomot. A Fekete Mária oltára előtt a hívek érzelmei

sokkal erősebben megnyilvánultak, mint bárhol másutt a templomban. Egyedül ez elé az oltár elé térdeltek le, amikor magánáhitatukat tartották. Az oltárhoz közel, sokszor túl közel álltak. Ima közben sírtak, megcsókolták, simogatták az oltárterítőt. Volt aki levelet hagyott ott, és szinte kivétel nélkül mindenki dobott pénzt az ide kitett perselybe. A szerzetesek elmondták, hogy itt gyűlik össze a legtöbb pénz, s a búcsú során többször is ürítették. A hívek viselkedését érzékelhetően nem befolyásolta, hogy mások is vannak környezetükben. Mások jelenléte nem zavarta őket abban, hogy érzelmeiknek szabad utat engedjenek. (Legalábbis kevésbé, mint a templom bármely más részében.) Kérdéseimre, hogy miért / kiért / mit imádkoznak az oltár előtt ilyen és ezekhez hasonló válaszokat kaptam: „Az alsóvárosiak nagy bánatukban ide jönnek segítséget kérni.” „A Rózsafüzért imádkozom a részes fiam miatt” mondta sírva egy idősödő nő. „Ezt el nem mulasztom mindig ahogy bemegyek. Vannak azok a megszokott napi imáim, reggeli, esti imám, és vannak az Oltalmad alá..., tehát mindig csak kérem a segítséget az életem folyásához és családom megsegítéséhez” – mondta egy 84 éves idős néni. A búcsú ideje alatt rengeteg virágot hoztak ide a hívek, amelyet az oltár elé tettek. A szerzetesek állandó feladata volt, hogy ezeket elrendezzék, vázába tegyék. A búcsú alatt kizárólag ők nyúltak az oltárokhhoz, vázákhöz. Az alsóvárosiak – amint azt mondták – többen rendszeresen járnak ide imádkozni és hoznak az oltárra virágcsokrokat. Ennek ellenére a hozott virágokat nem tették bele az ott található vázába, nem nyúltak a mások által hozott, s tán már el is hervadt virágokhoz. Mindez azt is jelentheti, hogy az oltáron elhelyezett tárgyakat is megszenteltnek tekintik. Az oltáron folyamatosan égtek gyertyák, de ezeket nem a hívek gyűjtötták. A templom e hátsó szeglete – a Fekete Mária oltára és környezete – intim, sajátos hangulatot áraszt. A főhajótól oszlop választja el, felülről pedig a kórus teszi kisebbé a teret. A félhomályban gyertyák fénye, illata teremti meg azt a mikroklimát, amely vonzza az elcsendesedésre, egyedüllétre vágyó embereket. Az oltáron kívül itt található tárgyak: térdeplő, pad, Juhász Gyula e kegyképről írt verse, a kegykép ide kitett története, a bizonyágtevő márványtáblák a messziről érkezettek és a nem vallásos emberek figyelmét is felkeltik. Az alsóvárosiak szokása, hogy itt imádkoznak és virágot hoznak az oltárra, nyilván hatással van a messziről jött idegen cselekedeteire is. A Fekete Mária oltára közvetlen közelében van a Szent Antal szobor. Az oltár vonzerejét nyilvánvalóan ez is erősíti. Bár a Fekete Mária mellett másodlagosnak tekinthető a templom e részében, de mégis sajátos szerepet tölt be. Az oszlop melletti mozgatható pad elhelyezése folytán alkalmas a Fekete Mária és Szent Antal felé való imádkozásra egyaránt. A szobor előtt is álltak összekulcsolt kézzel imádkozó emberek. Ennél jellegzetesebb volt, hogy a perselybe ide is sűrűn dobtak pénzt. Több esetben megfigyelhettük, hogy a templomba betérők – olykor keresztség nélkül –, egyből a Szent Antal szoborhoz mentek, pénzt dobtak a perselybe és távoztak. Egyértelmű, hogy ez a cselekedet már nem sorolható a vallásos cselekmények közé, sokkal inkább egy hiedelmi szintnek felel meg.

A Tisztítóhelyen Szenvedő Lelkek oltára a Fekete Máriával szemben, így ahhoz hasonló térben található. Bár itt jóval kevesebben és rövidebb ideig imádkoztak,

mint a szemközti helyen, mégis a templom terén belül az egyéni ájtatosság második legfontosabb színterének tekinthetjük. Ugyan időnként imádkozott csak itt egy-egy ember, de jellemző volt az ima hangosabb mormolása, a keresztség, oltárterítő megcsókolása. Itt mindenki állva imádkozott. Ami e tér sajátosságát és fontosságát adta, hogy a hívek a templom egész terén belül csak itt gyűjtöttek gyertyát, bár erre nem volt külön állvány. A gyertyákat az oltár előtti lépcsőre tették. Főleg vasárnap tapasztaltuk, hogy egyszerre több gyertya is égett. A fentebb már említett 84 éves néni szintén gyűjtött itt gyertyát. Cselekedetét így magyarázta: „Azért, hogy tiszteletből Máriának és az, ... most, hogy nem tudok kimenni a szüleim sírjához, nem tudok kimenni a férjemhez, mert erőm nem ..., gyalog nem tudok. Itt van az alsóvárosi temetőben. Nem tudok kimenni és hálám jeléül meggyújtottam ezt a kis gyertyát. Otthon is szoktam égetni, azért ..., hogy tiszteletből.” Mint az interjúból is kiderül – feltehetőleg mások is – a megholtakért gyűjtöttek itt gyertyát. Ugyanakkor feltehető az is, hogy akik nem ismerték a templomot nehezen értették meg az oltár jelentését. Megmutatkozott ez az itt tapasztalható tétova viselkedésekben. Tán ezért nem tudta egy tizenéves leány, hogy mitévő legyen mikor a vele levő középkorú nő (valószínűleg az édesanyja) megcsókolta az oltárterítőt. A lány gesztusaiból érezhető volt, hogy követné, de megtorpant. (Természetesen ennek más oka, például mások előtti zavarba esése is lehetett. A viselkedéséből viszont kivehető volt, hogy vallását gyakorolja.)

A közösségi áhitat központja a szentély. Így van ez minden katolikus templomban, s a búcsújáró helyeken a magánájtatosság legjelentősebb tere is ez szokott lenni. A szeged- alsóvárosi templomban a hívek magatartása a szentélyben másutt megszokottól igen eltérő volt. Természetesen itt is a különböző liturgikus események legfőbb színtereként funkcionált a templom e tere. Ekkor leginkább a klérus és a szolgálattevő világiak tartózkodtak itt. Csak a nagy tömegeket vonzó miséken teltek meg a stallumok hívekkel. Magánájtatosságra rendkívül ritkán használták e teret. A főoltárig kevesen mentek el és nagyon rövid időt töltöttek ott állva, összekulcsolt kézzel, feltűnően fegyelmezetten. Ennél többen mentek el a szembemiséző oltárig, de ott is csak pár percet töltöttek imával, szintén állva és összekulcsolt kézzel. A katolikusoknál megszokott térdhajtás sem volt jellemző. Az is feltűnő volt, hogy akik a szentélynél imádkoztak más oltároknál – leginkább a Fekete Máriánál és a Tisztítóhelyen Szenvedő Lelkek oltáránál – is imádkoztak. Elgondolkoztató, hogy miért van ez a nagy eltérés a más kegyhelyeken tapasztaltaktól. Miért nem a szentély a magánáhitat központja? Feltehető, hogy a szentély hossza, a nagy távolság a padosorok és a főoltár között visszatartja a híveket. Köztudott a vallásos emberek körében, hogy a szentélyben elhelyezett stallumokat a szerzetesek használják. Elképzelhető, hogy emiatt vannak akik részben a kolostorhoz tartozó, így a világiaktól zárt térként értelmezik a templom e részét. Például szombat este a 20 órakor kezdődő zsolozsma előtt a kántor a zarándok csoportokat a stallumba hívta közös éneklésre, énektanulásra. Hosszas invitálás után indultak csak el a szentély felé, miközben vezetőjük elkezdett egy népi vallásos éneket. Tekinthető ez a gregorián dallamok iránti fenntartásuknak is. Viszont az előbbi feltevést igazolja, hogy az

énektanulás után visszatértek eredeti helyükre, s többet nem mentek a szentélybe. Másrészt a világos, tágas tér, és az, hogy a templomból mindenhonnan ide lehet látni, s így minden gesztus látható, nem teszi alkalmassá egyéni ájtatosságra. Az egymást sűrűn követő Szentmisék, előkészületeik, az énekpróbák is akadályozták, hogy e funkciója is érvényre jusson.

A templom hajójában található mellékoltárok előtti padoknak felértékelődhet a szerepe, amennyiben ezek előtt zajlik a liturgia vagy itt tart valaki magánájtatosságot. A búcsú ideje alatt csak a főoltár előtt miséztek és csak 1-2 ember imádkozott hosszabb ideig a Szent Kereszt oltár és a Piéta előtt. Vasárnap délután a templomba nézelődő turisták álltak meg előttük rövidebb időre.

A búcsú ideje alatt először az egyházi sajtó mellé, majd a hajó közepére volt kitéve a templom vendégkönyve. Középre kerülése után többen lapozgatták, nézegettek. A legtöbben vasárnap délután írtak bele.

A búcsújárás egyéni ájtatossági formái közé tartozik a gyónás. Alsóvároson ez nem a gyóntatószékekben zajlott, hanem új, közvetlenebb módon a plébániahivatal szobáiban. Ilyen módon ezek a szobák és az előttük levő tér is a búcsúsok által használt szent térként funkcionált. Sajnos látókörünkől ez a terület eléggé kiesett, így nem tudtunk pontosabb megfigyeléseket végezni a gyónással kapcsolatban.

A templom terében még található egy-egy pont, mely valamilyen okból elkülöníthető környezetétől. Ilyen például az, ahol az egyházi sajtó volt elhelyezve, esetleg a sekrestye, bár ez utóbbi már főleg a klérus által használt tér, és ilyen módon nem a mi megfigyelési körünkhöz tartozott

A fentiekben a vallásos ember magatartása alapján tagoltuk a templom belső téréét. Azonban szombaton és főleg vasárnap sok olyan ember is megfordult a templomban akik viselkedésében nem, vagy csak kis részben figyeltünk meg vallásos gesztusokat. Ez utóbbiak közé soroltuk azokat, akik ugyan dobtak pénzt valamelyik perselybe, de nem vetettek keresztet, nem imádkoztak. Egyaránt jellemző viselkedésükre, hogy mozgásterük igen korlátozott és igen rövid ideig tartózkodtak a templomban. Ők feltehetőleg a búcsúvásárba jöttek ki szórakozni és melleleg betértek a templomba is. A templomba belépve legtöbb esetben csak az oszlopig mentek el, és legfeljebb egy szabályos négyszög alakú kis térben mozogtak. (Az éppen csak belépő hívekre is jellemző volt e szűk mozgástér, de ők elmondtak egy rövid imát vagy legalább keresztet vetettek szenteltvízzel.) Sokkal óvatosabban, félénkebben viselkedtek mint a vallásos emberek. Mikor elkezdett esni az eső néhányan a főbejáraton belül kerestek menedéket, itt csoportosultak, de nem ültek le a padokra. A vallásos gesztusokat nem végzők közül kiváltak a turistaként viselkedők, akik természetesen körbejárták a templomot. Természetesen nem állíthatjuk egyértelműen, hogy a templomban megfordulók e csoportja nem vallásos, hiszen más felekezethez tartozók is lehetek közöttük.

Megfigyelésünk alatt a templomban jelen volt még egy csoport, mégpedig néprajzos társaink és mi magunk. Saját csoportunk mozgására, magatartására nem terjedt ki figyelmünk, azonban biztosra vehető, hogy jelenlétünk (jegyzetelésünk, interjúk készítése, videózás, a jövés-menéseink) befolyásolták némiképpen az ese-

ményeket. Az alsóvárosi búcsún tett megfigyeléseink, az azt követő elemzések jó lehetőséget biztosítottak arra, hogy a néprajzi megfigyelést és elemzést gyakoroljuk és a felmerülő módszertani problémákat megvitassuk. Ugyanakkor a búcsút illetően is számtalan értékes információt kaptunk. Csoportunk megfigyeléseit, ezek elemzését a fentiekben összegeztem.

PALMER, Neil M.

Vallási ünnepek a reformáció korabeli Skóciában

Egy skót számára a szegedi vallási ünnep nagyon sajátos esemény. A szent és profán, a vallásos és világi rész közelsége hasonlóságot mutatott a 1560-as skóciai reformáció előtti vallásos ünnepekkel¹, melyeket aztán az új protestáns kormányzat betiltott. Például egy Aberdeen tanácsosainak írt levél a következőképp mutatta be az ünnepet:

*...meg kell akadályozni és határozottan büntetni az ünnepnapok babonás megtartását, ahogy a tudatlanság és a pápistaság idején volt és annak a kornak minden színdarabját és ünneplését.*²

Számos egyéb római katolikus illetve pogány eredetű gyakorlatot tiltott meg a Skót Parlament 1581-es törvénye, mely többek között úgy rendelkezett, hogy

*...kápolnákhöz, szent kutakhoz vagy keresztekhez való zarándoklat, pápista rítusok és szent napok babonás ünneplése, máglyák gyújtása és örömeinek éneklése templomokban és azok körül az év bizonyos napjain, első alkalommal pénzzel büntetendők és másodszor halállal.*³

Hasonló attitűddel fordultak a vasárnap felé:

*Semmiféle munka nem volt engedélyezve szombat estétől. A vasárnapi vásárokat más napokra kellett áttenni. Később észrevették, hogy a hétfői vásárokat vasárnap kell készülni, így azokat is megszüntették. ... A sportok és a szórakozás is tiltott volt.*⁴

A vasárnap új koncepcióját sikeresen szilárdították meg Skóciában. Nem a misén való részvételt, hanem a komoly viselkedést hangsúlyozták. A

1 MILL, A. J.: *Medieval Plays in Scotland* (Edinburgh, 1927)

2 Aberdeen Ecclesiastical Records

3 GORDON, Anne: *Candie for Foundling* (Durham, 1992) 415.

4 MITCHISON, Rosalind: *Life in Scotland* (London, 1978) 30.

*munkától minden energiát a vallás felé fordítottak. Ezen változások hatása még ma is érezhető Skóciában.*⁵

A reformáció előtti században a szentek ünnepeinek és egyéb vallásos ünnepeknek az elburjánzását figyelhetjük meg:

*...a XV. század végétől számos új vallásos ünnepet vezettek be, mint például Jézus Neve, az Öt Szent Seb vagy éppen Szűz Mária fájdalma ünnepeit, melyeket be kellett venni a skót breviáriumokba.*⁶

A protestáns attitűdöt pontosan mutatja be John Knox First Book of Discipline című könyvében:

*Bizonyos szentek emberek által kialakított emléknappjainak a megtartása, mint amilyeneket a pápisták kitaláltak, mint például az Apostolok, Mártírok, Szűzek vagy Krisztus ünnepei (ahogy ők nevezik) ... és a Misszonyunk egyéb kitalált ünnepei: ... mivel az isteni iratokban sem parancsolt sem bizonyíték nincs ezekről, mi elítéljük ezeket, hogy teljesen megszüntessük ebben az országban.*⁷

Ez a hagyomány a 20. századig fennmaradt, miközben a karácsony a legtöbb skót számára munkanap volt az 1930-as évekig. Még a 60-as években is a középületek vasárnaponként nem nyitottak ki. Alkoholt csak úgy lehetett ekkor vásárolni, ha a vásárló bizonyítani tudta, hogy egy bizonyos távolságnál többet utazott, azaz hogy úton van. A helyzet némileg változott Skócia nagy részén, de alkoholt csak 12.30 után lehet vásárolni és például az északnyugat-skóciai Külső-Hebridákra vasárnap nincs komppösszekötetés.

A szegedi ünnep másik a skót múltra rímelő momentuma a ferences szerzetesek hozzáállása volt. A provinciális a szombat esti mise prédikációjában kijelentette, hogy a vallásos áhitat ugyanolyan hatásos minden egyes templomban mint egy kegyhelyen. A Skót Egyház presbiteriánus tana szerint egyik templom sem magasabb rendű egy másiknál. Ebben az egyházban nincsenek székesegyházak.

A szegedi barátok kételkednek abban, hogy a vásárnak és a templomnak ilyen közel kellene lennie egymáshoz. Skóciában az 1540–50-es években a ferencesek és domokosok belülről akarták megreformálni a katolikus egyházat. A protestáns reformerek épp ezért mint veszélyforrásra tekintettek rájuk:

---

5 i. m. 31.

6 MACFARLANE, Leslie: *Was the Scottish Church Reformable by 1513?* In: MACDOUGALL, Norman (ed.): *Church, Politics and Society: Scotland 1408-1929.* (Edinburgh, 1983) 36.

7 COWAN, Ian B. (ed.): *Blast and Counterblast: Contemporary Writings on the Scottish Reformation* (Edinburgh, 1960.) 70.

*Legtöbb házukat 1559–60-ban pusztították el. Mivel a városokban éltek rögtön kritizálták őket és a protestáns fosztogatók célpontjai lehettek. De az ellenük való támadás jelezte erősségüket is. Amit tettek már akkor túl közel volt ahhoz, amit a protestánsok tenni akartak. A reformot az egyházon belül keresők víziója gyakran nagyon közel volt azokéhoz, akik azt kívül keresték.*⁸

A protestáns reformerek nem tehettek meg bármit, sőt:

*A ferencesekkel kapcsolatban, ...jellemző, hogy amikor 1559–60-ban a reformerek Aberdeenbe jöttek, a városiak nem engedték, hogy megszenteltelenítsék a ferencesek tulajdonát.*⁹

Mindezek jelzik a – ha nem is teológiai – de szándékbeli hasonlóságot a protestantizmus és a ferencesek között. A világi papság és a szerzetesek hierarchikus szervezetei közötti különbség egy másik fontos jellemző.

Végül a körmenettel kapcsolatban állapíthatunk meg hasonlóságokat a reformáció előtti Skóciához képest. Edinburgh legfontosabb körmenetét Szent Giles, a város védőszentje tiszteletére rendezték. Ám 1558-ban a szent addig körmenethez használt szobrát

*...ellopták Edinburgh Nagytemplomából. És mivel kártékony szokás szerint az említett idolt minden szeptember első napján keresztül hordozták a városon és a mondott nap észrevehetően közelgett, a Szent Andrews püspöke arra intette a Edinburgh tanácsát és előjáróit, hogy a mondott nap előtt csináltassanak egy új szobrot. ...[végül] kölcsönkérték a szürke barátok kis Szent Giles szobrát, és rátették az eddigi arany köpenyt, és ebben a mezben mutatták be a kártékony szokás szerint, hogy végighordozzák a városon. Hamarosan fel is emelték a vak tudatlanok és körmenetben hordozták végig a város nagy részén, míg a város néhány barátja le nem lökte és szét nem tört. Ezeket, akik nem állhatták ki ezt a nyilvánvaló bálványimádást, lelkesedéssel hordozták körbe.*¹⁰

Ez egy igen jellemző mozzanat a skót reformációból. A leírás nyelvezete megdöbbentően pártoskodó és fanatikus. A szobrok, miseruhák és egyéb díszek lerombolása ellenére azonban majd minden templomépület épen maradt. Ebben a korban nagyon kevesen fizettek életükkel kivégzések vagy háborúk során nyilvánvaló ellentétként Skócia következő évszázadának.

8 WORMALD, Jenny: *Court, Kirk and Community* (London, 1981) 87.

9 MACFARLANE im. 34.

10 COWAN im. 13-14.

PUSZTAI Bertalan – STRANG, Carol A. – PALMER, Neil M. –
ÖSTERLUND, Susanne

Eltérő motivációk, eltérő viselkedés A ferencesek és a klérus az ünnep alatt

Kutatócsoportunk főképp a klérussal illetve a templomban, a kolostor folyosóin és a sekrestyében feltűnő zarándokokkal foglalkozott. Megfigyelésünk szerint a klérushoz tartozók viselkedése nagyon eltérő attól függően, hogy a nyilvánosság előtt vannak vagy sem.

A nyilvánosság előtt és a színpalak mögött

A nyilvánosság előtti a papság kötött hierarchia szerint jelent meg, melyet a viselkedés és a ruha is tükrözött. Ezek pontosan jelezték az adott egyéntől elvárt szerepet. Az egyes egyének hatásköre szűkre szabott volt.

A szimbolikus tartalommal telített ruhák és a cselekvések hasonlóak voltak egy színházi előadáshoz.

A csoport színpalak mögötti viselkedése sokkal kevésbé volt hierarchizált. A világi papság körében némi hierarchia tükröződött a ruházatban, ám a szerzetesek ruházata teljesen hasonló volt. A novíciusok és a provinciális ugyanazt a habitust viselte.

A klérus mise alatti standardizált viselkedéséhez képest sokkal individuálisabbak voltak a színpalak mögött, személyiségük szabadabban nyilvánult meg.

Hasonló kontraszt volt megfigyelhető a különböző liturgikus tárgyak, csengők, tömjén tartók és perselyek kezelésében. A nyilvánosság előtt ezeket a tárgyakat nagy odafigyeléssel és kegyelettel kezelték, de a misén kívül ez a megkülönböztetett figyelem nem volt tapasztalható. Az egyedüli kivétel a Biblia volt, melyet mindig nagy kegyelettel kezeltek.

A liturgikus alkalmakon kívül egy másfajta hierarchia volt megfigyelhető a klérus körében. A szerzetesek közötti kapcsolat sokkal rugalmasabb volt. A szegedi ház főnöke ugyanúgy kiveszi a részét a közösség minden munkájából, mint a többi testvér.

Azaz a klérus viselkedésének vizsgálata után egy kettős hierarchiát vázolhatunk fel, melyet a nyilvánosság befolyásol. A szertartások vége tulajdonképpen az egyik hierarchiából a másikba való átmenet időszaka.

Beszélgetések a szerzetesekkel

Kutatásunk során négy hosszú interjút készítettünk a szerzetesekkel. Elsőként arról faggattuk őket, hogy mit jelent ez az ünnep számukra.

A kolostor ma egy ferences közösség otthona. Templomuk, mely az alsóvárosi plébánia templom is, kegyhely. Ennek ellenére a szerzetesek úgy érzik a búcsú ilyen formában való megünneplése nem tükrözi az ő lelkiségüket. Sokkal inkább szolgáltatóknak érzik magukat semmint résztvevőnek. A helyiek, az alsóvárosiak számára ünnep a búcsú. A templom takarításában és felvirágozásában aktívan részt is vesznek. Ám tőlük eltérően a szerzetesek nem érzik ennek az ünnepnek a különleges jelentőségét.

A kolostor lakóit megkérdeztük mindennapi életükről is. Elmondták, hogy az alsóvárosi ferences kolostor a magyar ferencesek tanulóháza. Éppen ezért döntően fiatalok lakják.

A barátok véleménye szerint a kolostor egy nagy család, melyet a házfőnök vezet. E közösségben mindenkinek meg van a maga feladata. Mivel a barátok nem hordanak maguknál pénzt, ezért esetleg felmerülő kiadásaira a pénztárostól vagy annak helyetteseitől kell pénzt kérniük. Ugyancsak egy-egy testvér foglalkozik a bevásárlással, a könyvtárral kapcsolatos kérdésekkel illetve a szegények étkeztetésének megszervezésével.

Mivel a fiatal barátok 1990 után kapták vallásos nevelésük jelentős részét, amikorra a II. Vatikáni Zsinat már éreztette hatását, a búcsúban megnyilvánuló lelkiség számukra idegen és neheztelnek azért, hogy a búcsú miatt félbe kell szakítaniuk nyári szünetüket.

Az ünneppel kapcsolatos vélemények

A zarándokok és az ünnepen résztvevő papság (a szerzetesekkel együtt) más-képp képzei el az ünneplést. E különbség némi feszültséget okoz. A szerzetesek kizárólag akkor vettek részt az ünnepen, ha be voltak osztva és általában nem csatlakoztak a zarándokok énekeihez. A zarándokok ezzel szemben úgy érezték nem kapnak lehetőséget magán és csoportos áhítatra, ahogy ennek a Kiskanizsáról jött hangot is adtak.

Tehát ellentétes elképzelések vannak az események idejéről, időzítéséről és az egész búcsú szerkezetéről. A zarándokok több időt szerettek volna a spontán imára és énekre, míg a szervezők amennyire csak lehetséges volt ki akarták tölteni az időt különböző szertartásokkal. A legszélsőségesebb példa erre a vasárnap délutáni klasszikus zenei koncert volt. Ez bizonyos zarándokok számára idegen helyé tette a templomot.

A szerzetesek véleménye az ünneppel kapcsolatban

A szerzetesek elmondták, hogy egyáltalán nem mennek ki a vásárba. Némelyikük erős nemtetszését fejezte ki a mutatványosokkal és árusokkal kapcsolatban. Leginkább a profán tér templomhoz közeli volta zavarta őket.

Míg a profán tér igyekezett közel kerülni a szenthez, hogy a vallásos eseményen résztvevők közül vásárlókat szerezzen és így könnyítse meg az árusítást, addig a szent tér igyekezett távol tartani a betolakodó profán teret. Ez az ünnep két része, a szent és a profán közti küzdelemre mutat rá.

Eltérő perspektívák Szerepkonfliktusok a néprajzi kutatás során

A néprajzi oktatásban való részvétel tulajdonképpen felkészülés a kultúra kutatására. Ez a kutatás, az általános elképzelés szerint, számunkra idegen, a miénktől eltérő, térben és időben tőlünk távol álló kultúrák vizsgálatát jelenti. Egy mai városi egyetemista számára például, a mára már elmúlófélben lévő falusi, paraszti kultúra életmódjában, értékrendjében, mentalitásában idegen, gyökeresen más világ. A néprajzi kutatás egyik alapproblémája a konfrontáció egy másik kultúrával. Ez sokszor félreértések, esetleg meg nem értések sorozatát hozza magával, fogalmak, jelenségek magyarázatát igényli és egyfajta „rekonstrukciós kényszert” (tudniillik rekonstruálni egy volt világot hiányos információk alapján) hordoz magában.

A kutató, a megfigyelés tárgyához való viszonya alapján különböző szerepeket vehet fel. Rajmond Gold a lehetséges szerepek négy fajtáját különbözteti meg. Egészen résztvevőnek mondja azt a kutatót, aki teljes egészében részese annak, amit vizsgál, anélkül, hogy a többiek tudnák róla azt, hogy közben megfigyelést is végez. Ez a módszer, amellet, hogy igen hiteles képet adhat, súlyos etikai kérdéseket vet fel. (Nem visszaélés-e ez mások bizalmával?) A megfigyelőként résztvevő ugyancsak teljes mértékben részt vesz a kutatott csoport tevékenységében, de nyíltan megvallja, hogy közben kutatást is végez. A résztvevőként megfigyelő magát kutatóként azonosítja és egyáltalán nem tesz úgy, mintha maga is résztvevő volna. Végül pedig az egészen megfigyelő úgy figyel meg egy társas cselekvést, hogy egyáltalán nem válik annak részesévé. Az eltérő helyzetek eltérő szerepeket rónak a kutatóra, és gyakran igen nehéz a választás közülük, néha pedig kiderülhet, hogy épp a választott szerep szab korlátokat a munkának.

A néprajzi kutatások során a résztvevő megfigyelés (azaz, a harmadik szerep) a leggyakoribb, egyetemi tanulmányaink során is ezzel találkozunk leginkább. Annyira hozzászokhat ehhez a kutató, hogy könnyen el is feledkezhet arról, hogy más szerep is lehetséges. Különös fordulat állhat be akkor, ha a megfigyelő és az általa megfigyelt tárgy közeledik egymáshoz.

Az első érdekes tapasztalatot erről akkor szereztem, mikor az egyetemi módszertan szemináriumra házi feladatként kapott megfigyelési gyakorlat témájául saját közösségemet, a szeged-alsóvárosi ferences közösséget választottam. Gold felosztása szerint akkor egészen megfigyelő próbáltam lenni, mivel egy diktafonnal,

papírral és tollal a kezemben úgy ültem le a rendház konyhájának egyik sarkába, hogy senki sem tudta a testvérek közül, hogy mit fogok csinálni. Így igyekeztem a lehető legtöbb részletet megragadni 15 perc eseményeiből. Azért sem szóltam előtte, mert nem akartam ezzel befolyásolni az események menetét. Olyan közegben azonban, amelyben jól ismerik a kutatót vagy amelynek maga is tagja, nehezen megoldható ez a feladat. Erről tanúskodik akkori feljegyzéseimben jó néhány furcsa mondat: „Kelemen, megőrültél? Mit írogatsz ott a sarokban?” „Azt mondják, nem vagyok normális, elment az eszem, mert magamban beszélek...” „Arnold bejön, furcsán mosolyog rám, nem érti mi bajom van...” Ekkor tapasztaltam először, hogy a közhiedelemmel ellentétben saját közösségünk, melynek mindennapjait éljük, nem is biztos, hogy a legkönnyebb kutatási téma.

Akkor jutott ez újból eszembe, mikor megtudtam, hogy 1997-ben a Néprajzi Tanszék már hagyományos nyári nemzetközi szemináriumának témája a Szeged-alsóvárosi havi búcsú lesz. Az első kérdés, ami felöltött bennem, hogy hol lesz az én helyem, mi lesz a szerepem ebben a kutatásban? Ferencesként vagy néprajzsként kell megjelennem, viselkednem? Összeegyeztethető-e ez a kettő vagy kizárják egymást? Az alsóvárosi hívek barna ruhás ferencesként ismernek. Mit szólnának, ha most civil ruhában kérdezném őket, és mit szólnának a testvérek? Meg aztán biztosan lesz feladatom is a búcsú szervezésében. Az, hogy ferences vagyok, mégis elsődlegesebb számomra, hiszen ez a hivatásom, amelyre egész életemet feltettem. Persze, ha komolyan veszik, néprajzosnak lenni is elhivatottság kérdése. Végül úgy döntöttem, hogy elsősorban ferencesként leszek jelen, és mintegy összekötőként, „beépített emberként” próbálom segíteni a kutatást. E gondolatok után azonban hamarosan jöttek a ferences testvérek kérdései. Néprajzosok jönnek ide? Minek? Mit keresnek itt? Nincs itt semmi különleges. Miért nem mennek Csíksomlyóra vagy Mátraverebély-Szentkútra? Hogy a mi közösségünk élete is érdekli őket? Nincs abban semmi érdekes, teljesen hétköznapi. Kérdéseiből hamar kiderült, hogy elképzeléseik szerint a néprajz nem a jelen csoportkultúrákat minőségi módon kutató tudomány, hanem sokkal inkább a hagyományos paraszti kultúrát idős emberek emlékezetén keresztül vizsgáló, a furcsaságokat, a különlegességeket összegyűjtő foglalatosság.

A testvérek először a mindenütt feltűnő, fényképezgető, kérdező fiatalokat vették észre. Hamar kiderült számukra, hogy nemcsak a búcsú, hanem a szerzetesi élet minden részletét is dokumentálni igyekszenek. A velünk készített interjúkból azt is megtudhatták, hogy számos olyan külföldi fiatal is kutat itt, akik közül többen protestáns környezetből jöttek és teljesen ismeretlen számukra az itt megjelenő kulturális közeg. Korábban talán soha nem is találkoztak a szerzetességgel, mint lehetséges életmodellel, ami egy közép-európai ember számára, ha részleteiben nem is, de azért nagyjából ismert.

A kezdeti kérdéseim a búcsú napjaiban is végig kísérték. Épp csak egy jelenetet említenék. Vasárnap délelőtt, a körmenet után néhányan néprajzosok a templom melletti folyosón beszélgettünk, mikor egy idős néni haladt el mellettünk, majd a folyosón lévő ember nagyságú feszülethez érve megállt, felnézett a fából faragott

Jézusra és rövid, áhítatos csend után megérintette annak lábát és továbbhaladt. Az egyik néprajzos hallgató azonnal utána eredt, hogy kikérdezze a nénit, majd mikor visszatért hozzánk, ezt mondta: „Nagyon rosszul érzem ilyenkor magam, mikor az emberek legbensőbb világába avatkozom be, de ezt nem lehetett kihagyni, mivel érintéses mágia volt.” Igen megdöbbsentem ezen, hiszen eszembe jutott, hogy hány-szor érintettem meg én is a feszületet korábban, pusztán az Úr Jézus iránti szeretetből, anélkül, hogy eszembe jutott volna, hogy néprajzos szemszögből nézve érintéses mágiát műveltem.

A búcsú után érdekes beszélgetést szerveztünk: meghívtuk a néprajzos kutatókat a ferences közösségbe, hogy megosszuk egymással tapasztalatainkat.

Mi, ferences testvérek (magamat, mint ferences néprajzost is ideértve) arra jöttünk rá, hogy életünk sok részletét mi magunk észre sem vesszük anélkül, hogy egy kívülről érdeklődése fel ne hívná rájuk figyelmünket, és hogy életünket szabályozó, befolyásoló sok szokás, tradíció nem is tudatosul számunkra, ha valaki rá nem kérdez okukra, eredetükre.

Még egy esetet megemlítenék, mikor hasonló problémával találkoztam. Gyöngyöspüspökiben egy ottani vallásos társulatot kutatva, terepmunkámban ötvözni próbáltam a két szerepet. A szentmise végén, az áldás előtt habitusban mutatkoztam be, mint néprajzos hallgató és így kértem a hívek segítségét munkámhoz. Ma már nem vagyok benne biztos, hogy ez szerencsés volt. Ferencesként ugyan talán könnyebben megnyertem az emberek bizalmát, de később minden esetben, mint a „hivatalos egyház” képviselőjét fogadtak. Biztosan megszűrve, kevesebbet hallhatam így például a hívek és a klérus esetleges konfliktusáról.

Vallási-néprajzi kutatásaim során elméletileg három szerepet vehetnék fel: lehetnék néprajzos, ferences, vagy ferences-néprajzos. Véleményem szerint minden esetben elveszíteném a valóság valamely részletét, így e „szerepkonfliktusból” nincs menekvés. A rossz változatok legjobbját kell kiválasztani, ha a tökéletest nem lehet.

Vágyak és kérések egy búcsúban – az alsóvárosi Vendégek könyv

Néhány évvel ezelőtt, szülőfalum, a Szigetközben található Máriakálnok, kegykápolnájának és a körülötte kialakuló búcsújárásnak a kutatásakor érdekes forrásra találtam *Emlékkönyv* felirattal. Máriához intézett kérések, gyakran egészen konkrétak, hálaszavak, személyes, őszinte imádságok sorai töltötték be a könyv lapjait.

Témavezető tanárom, Barna Gábor hívta fel a figyelmet arra, hogy hasonló, a vallási néprajzban újdonságnak számító forrással már ő is találkozott Vecseklőn, a Básti-hegyi kápolnában, de az anyag megsemmisült.¹ Ekkor kezdtem kutatni, hogy megtudjam másutt is élte-e, esetleg él-e még ma is, hasonló szokás. Meglepően sok példáját fedeztem fel az ájtatosság ezen megnyilvánulásának, többek között a ferencesek szeged-alsóvárosi templomában is.

Kiderült, hogy a Mária kegyhelyeken, és más templomokban, a hívek kérései, könyörgései számára kitett füzetek gyakorlata Magyarországon és számos más európai és Európán kívüli országban is ismert, sőt nem egyszer általánosan is elterjedt. Néhány kegyhelyen füzet híján fába, falba karcolva, bútorokba, a megkerülhető kegyoltár hátoldalára írtak a hívek.

A forráscsoportra az elmúlt évek európai néprajzi kutatásai is felfigyeltek már, de a kutatások egymástól elszigetelten folynak, s többnyire csak az adott helyen található anyag elemzésével foglalkoznak. Rendszerező, összegző munka még nem született. Elsőként tettem kísérletet arra, hogy a máriakálnoki kegykápolna kapcsán a magyar szakirodalomban is bemutatásra kerüljön az újonnan felfedezett forrástípus, illetve annak adatain keresztül egy búcsújárás. Az adatok alapján természetesen nem írható le az egész jelenség, csak annak egyes mozzanata: a kegyhely felkeresésének okai, vonzáskörzet, a zárandoklatok intenzitása egy korszakon, egy éven, egy hónapon belül, a búcsúsok életkor, nem, társadalmi helyzet szerinti megoszlása. Ezek az információk azonban hozzájárulhatnak a zárandoklatok háttérének alaposabb és árnyaltabb megismeréséhez. Mivel több hazai Vendégek könyvet is ismerünk már, az összehasonlító vizsgálat lehetősége is adott.

---

1 BARNÁ GÁBOR: *Búcsújáróhely a Básti hegyben*. In: UJVÁRY Z. (szerk.): *Gömör néprajza I.* (Debrecen, 1985) 163–177.

A szegedi Néprajzi Tanszék búcsújárás kutatásaiba bekapcsolódva nyílt lehetőségem arra, hogy a szeged-alsóvárosi ferences templom vendégekönyvét is tanulmányozzam. Jelen munka azonban, csak a vizsgált 1997-es év búcsúnapján született bejegyzések bemutatására szorítkozik, tehát nem a teljes anyag feldolgozását tartalmazza. Ennek ellenére több figyelemreméltó adattal kívánja gazdagítani az adott búcsú leírását.

NÉHÁNY MAGYAR ÉS EURÓPAI PÁRHUZAM

A témában eddig megjelent írások számos példáját említik meg a különféle névvel megnevezett könyveknek, illetve az azt helyettesítő módszereknek. A források nagy többségben a század második felében születtek, és több esetben ma is megtalálhatóak az adott templomban. Nagy, rendszerező kutatás híján, csak a teljesség igénye nélkül adhatunk számot az eddig felfedezett forrásokról.

Magyarország esetében szinte csak felsorolását adhatjuk meg azoknak a kegyhelyeknek, ahol ismertek ezek a könyvek. A legrégebbi Máriakálnokról való, ahol 1947–1952-ig vezettek ilyen könyvet, majd ismeretlen okokból bevették, így a hagyomány megszakadt. Szintén csak egy rövid ideig állt a hívek rendelkezésére a mátraverebély-szentkúti füzet. A füzetet 1970-ben Petrus Júlia, a kápolna gondozója függesztette ki, hogy így vegye elejét a hívek szokásának. A Máriához és a forráshoz látogatók ugyanis gyakran a szobrot rejtő kis koliba oldalába vésték ceruzával, vagy késsel a nevüket, hogy megörökítsék ittjártukat.²

Az elmúlt években hasonló könyveket helyeztek el a zarándokok számára Csíksomlyón, Máriapócon, Máriagyűdön és Mária szegedi kegytemplomában is.³

Európában Anglia és Németország esetében találunk olyan adatokat, amelyek szerint ezekben az országokban általános szokás az ilyen jellegű könyvek írása. Angliában *Intercessory Book* az elnevezésük, míg Németországban *Fürbittensbuch*nak vagy *Anliegenbuch*nak nevezik őket. Sabine Wienker-Piepho, aki a német autópályák templomaiban található vendégekönyveket elemzi, írja, hogy azokon a helyeken, ahol nincs ilyen könyv kitéve, a hívek pót megoldásokhoz folyamodnak: cigarettapapírra, az ott vásárolható képeslapokra írnak és ezeket az oltárra helyezik. A szerző a látogatóknak ezt a kezdeményezését egyértelműen úgy értékeli, hogy az emberekben van egyfajta igény arra, hogy kiírják magukból és nyilvánossá tegyék belső problémáikat és örömeiket.⁴

Ezt igazolják a walesi Holy Well-ben tapasztaltak is. 1992 nyarán az itteni Szent Trillo kápolna papja egy papírt talált, kézzel írt imával. A tartalma nagyon meg-

² uo. 163–177.

³ Barna Gábor szíves közlése.

⁴ WIENKER-PIEPHO, Sabine: *Medieval Traditions and Modern Storytelling in Motorway-church Manuscripts*. In: RÖHRICH, L. – WIENKER-PIEPHO, S. (eds.): *Storytelling in Contemporary Societies*. (Freiburg, 1989) 122.

érintette, ezért otthagya. A következő alkalommal újabbakat talált, és az oltárra helyezte őket. Anélkül, hogy a pap buzdította volna a híveket, folyamatosan érkeztek az újabb és újabb imák, a legkülönbébb papírokra írva (hotel számla, blokk, vilamosjegy, naptárlap stb.). Ez is azt mutatja, hogy ez esetben teljesen spontán alakult ki a szokás és hívek akaratlanul is bátorították és buzdították egymást az írásra.⁵ Különösen figyelemreméltó, hiszen nagyon ritka az, amikor egy szokást kialakulása első pillanatától nyomon lehet kísérni.

Hasonló folyamat figyelhető meg a németországi Altötting kegytemplomában. Cetlikre, levélbe, sőt többször postán eljuttatott levélben fohászkodnak vagy mondanak hálát Parzhami Szent Konrád sírjánál. A világ minden részéről érkeznek levelek Páduai Szent Antal sírjához is és a Lourdesbe e célra kitett kosárba is. Walter Heim 1961-ben még további negyven olyan helyet sorol fel szerte a világból, ahol él ez a szokás.⁶

Herbert Nikitsch hét bécsi templomban találkozott ugyanilyen jelenséggel, illetve az utóbbi években három helyen ennek egy, a már előbbieken leírt variánsával. A nagyobb diszkréció érdekében ugyanis a könyv helyett már levelesládákat helyeznek ki. Cikkében leírja, hogy ez az új keletű szokás, véleménye szerint nem a templom szentjével, és annak különleges segítő erejével van összefüggésbe, sokkal inkább a II. Vatikáni Zsinat után hozott liturgikus változtatásokkal.⁷ Ekkor elevenítették ugyanis fel az egyházatyák korának hagyományát, a hívek imáját, vagyis az egyetemes könyörgéseket. Az egyetemes könyörgések visszaállításával alkalom nyílt a közösség időszerű kérdéseinek befoglalására a szentmisében.⁸ Ez az 1970-ben született határozat késztette a szerző által vizsgált bécsi Gumpendorf plébániaközösséget arra, hogy könyvet tegyenek ki, és így motiválják a hívőket egyéni könyörgéseik megfogalmazására. Itt a szokás 1977 óta folyamatos.⁹

További példáját találjuk e devóciónak Mariazellben és Eszék városában is.¹⁰

Az ájtatosság e formájával mutatnak nagy hasonlóságot azok a hálanyilatkozatok, amelyek a vallásos ájtatos újságok hasábjain jelentek meg. Ezek egy további variánsát képezik a műfajnak, hisz keletkezésük egy hivatalos szervező tevékenység

5 HULSE, Gray Tristan: *A modern votive deposit at a north Welsh Holy Well*. Folklore 1995. 34.

6 HEIM, Walter: *Briefe zum Himmel. Die Grabbriefe an Mutter M. Theresia Scherer in Ingenbohl*. Beitrag zur religiösen Volkskunde der Gegenwart. In: Schriften der Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde, 40. (Basel, 1961) 13.

7 NIKITSCH, Herbert: *Schreiben und Glauben. Anliegenbücher als Beispiel moderner Volksreligiosität*. In: EBERHART, H. – HÖRANDER, E. – PÖTTLER, B. (hrsg.): *Volksfrömmigkeit*. (Wien, 1990.) 194.

8 A II. Vatikáni Zsinat e határozatáról bővebben lásd.: *Konstitúció a Szent Liturgiáról „Sacrosanctum Concilium”*. In: CSERHÁTI J. – FÁBIÁN Á. (szerk.): *A 2. Vatikáni Zsinat tanítása*. (Bp., 1986) 92–128.

9 NIKITSCH i. m. 192.

10 PONISCH, Gabriele: *Bitte um weiteres Glück! Anliegenbücher als Möglichkeit zeitgenössischer Devotion*. In: *Schatz und Schicksal*. (Wien, 1996) 261–273.; ČAPO ZMEGAČ, Jasna: *„Mother help me get a good mark in history”. Ethnological Analysis of Wall Inscriptions in the Church of St. Peter and Paul in Osijek (Croatia)*. Ethnologia Europaea 1994, 67–76.

eredménye. Ilyenek találhatók a Jézus Szívének Szentséges Hírnöke című folyóirat minden számában. A folyóirat 1861 és 1944 között jelent meg hatvan országban, évi tizenkét alkalommal. Egy-egy szám 20-30 nyilatkozatot is tartalmaz, bár jó részük egy mintára íródott.¹¹ Angliában máig van arra lehetőség, hogy kiadott formanyomtatványok segítségével ilyen köszönetnyilvánításokat bárki közzé tethessen.¹²

Az itt összegyűjtött példák alapján teljes biztonsággal állapíthatjuk meg, hogy egy viszonylag új, széles körben elterjedt és máig élő, sőt fellendülőben lévő önálló műfajjal állunk szemben, melynek számos variánsa terjedt el.

2.

A MŰFAJ MEGHATÁROZÁSA

Az új műfaj egységes meghatározása még nem alakult ki, jóllehet több próbálkozás is történt már e téren. A különböző kutatók különböző, a folklór határán álló műfajokkal hozzák rokonságba az általuk vizsgált forrásokat.

Máriakálnokon *Emlékkönyv*nek nevezte el a könyv kitalálója művét, s valóban némi hasonlóságot e műfajjal is mutat ez a most felfedezett forrástípus. Mégpedig annyiban, hogy az a cél is vezethette, hogy valami módon örökké, emlékké tegyék magukat és kérésüket. A beírások azonban nem az életre való felkészítésre, az élet értelmére, a boldogságra, a szerelem mibenléte fölötti töprengésre irányulnak, mint ahogy azt az emlékkönyv definíciója¹³ megkívánná, hanem sokkal nagyobb hangsúlyt kap az írás által a szenttel létesített személyes kapcsolat.

Sabine Wienker-Piepho a mirákulumos könyvekkel állítja őket párhuzamba.¹⁴ Azok modern megjelenési formáinak definiálja őket, hisz ebben is szerepelnek ima-meghallgatásokról, csodákról tanúskodó bejegyzések, igaz, jóval rövidebb terjedelemben, egyéniesebb megfogalmazásban, mint egy mirákulum történetben.¹⁵

Nagyon sok a hasonlóság a graffitikkal is. Már a kereszténység korai idejéből ismertek ezek vallásos helyeken is. Találtak ilyeneket az ókeresztény katakombákban és a középkor folyamán több francia és spanyol zarándokhelyen például Monte Gargano templomában is.¹⁶

Am ahogy Jasna Čapo Zmegač az eszéki falfeliratokról írt dolgozatában megállapítja, ezek a falfirkák nem megszokottak. Igaz, falra íródtak, közterületre, nyilvánosak, többnyire anonimak, viszont szándékuk szerint befogadjuk nem egy ano-

11 Pusztai Bertalan szíves közlése.

12 HULSE i.m. 35.

13 Az emlékkönyv, emlékvers definícióját lásd: KESZEG Vilmos: *A folklór határán*. (Bukarest, 1991) 132.

14 WIENKER-PIEPHO i.m. 122.

15 A mirákulumról részletesebben lásd: TÜSKÉS Gábor – KNAPP Éva: *Egy feltáratlan forráscsoport: barokk kori mirákulumos könyvek magyarországi búcsújáráshelyekről*. Irodalomtörténeti Közlemények 1985. 90–100.

16 HEIM i.m. 12.

nim tömeg, hanem egy, speciális személy: Mária. Eltérnek a graffititól annyiban is, hogy feltehetőleg nem egy ellenzéki, lázadó magatartásból, vandalizmusból erednek, és nem is a közvélemény kinyilvánításának tilalmából. A következő lényeges eltérés a tartalomban van, hiszen a templomok falfirkáinak témája mindig vallásos.¹⁷

A forrásokkal a votív táblák szövegei is sok hasonlóságot mutatnak, bár azokon kizárólag köszönet megnyilvánulások olvashatóak.¹⁸ Ezek az 1500-as évektől kezdve jelennek meg a táblákon. A szokás a 19. századra redukálódott, csak a feliratot hagyták a fából vagy márványból készült hálatáblán.¹⁹ Ez számos mai templomban is megfigyelhető.

A svájci Walter Heim mellett Tristan Gray Hulse is az Istenhez, szentekhez írt leveleket tartja e műfaj fő előzményének.²⁰ A középkorban ezek az Istenhez vagy szentekhez írt levelek széles körben ismertek voltak. Ezt példázza az a történet is, mely egy domonkos szerzetes, Szent Vencel vitájában olvasható. A szerzetest egy haldokló rossz életű lány betegágyához hívták. Vencel a Szentháromsághoz könyörgött és imáját papírra is vetette, majd összehajtogatva a levegőbe hajította és a levél elszállt. A vita lejegyzése szerint a Szentháromság rögtön válaszolt egy arannyal írt levélben, hogy garantálja a nőnek a megbocsátást.²¹ A történetet közlő szerző megállapítja, hogy ez egy vita-toposz, számunkra viszont azt jelzi, hogy az Istennek való levélírás gyakorlata létezett. A műfaj a barokk korban élte virágzását. A hívek egy szent sírjára vagy egy neki szentelt városba, erre rendszeresített ládába helyezték el a szenthez írt leveleiket. Ennek egy szép emléke és egyúttal bizonyítéka a bajorországi Seppach kegykápolnájában található kép. Az ábrázolás az 1770–1771-es évekből származik, és azt örökíti meg, ahogy a segítséget kérők kis cetliket nyújtanak át az angyalnak, aki felviszi azokat Szent Józsefhez, majd ő továbbítja őket a kis Jézushoz. Nála valóra válnak a ráírt kérések, és ekkor az angyal visszaviszi a papírkákat a Jézushoz könyörgökhöz.²² Hasonló jelenségről egy magyar forrás is beszámol a nagykállói rabbi kapcsán. Scheiber Sándor közli a róla szóló legendát. Itt írja le, hogy az 1821-ben meghalt rabbi sírját sokan felkeresik temetése évfordulóján. Az emléke is kísért: „A temetőben nagy kerek vörös kő alatt nyugszik a nótás caddik. A sírkő alján kis postaláda, amely a földbe visz. Sulem el-

17 HEIM i.m. 12.

18 A votív képekről lásd: BALINT Sándor: *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből.* (Kassa, 1943); HÖFER J. – RAHNER, K. (hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche X.* (Freiburg, 1965) 896–898.; *Lexikon der christlichen Ikonographie 4.* (Freiburg, 1990) 272–274. Az adatokat Barna Gábornak köszönöm.

19 Magyarország esetében nem egyszerűen a gyakorlat leredukálódásáról van szó, hanem történelmi magyarázat is van. A 19. század jozefinista szelleme ezeket a képeket nem tűrte meg a templomokban, sőt sok helyen jórészt meg is semmisítette őket. Lásd.: BALINT Sándor – BARNÁ Gábor: *Búcsújáró magyarok.* (Bp., 1994) 237.

20 HEIM i.m. 13–21., HULSE i.m. 34–36.

21 HULSE i.m. 35.

22 HEIM i. m. 14–15.

morog egy imát és a ládikó nyílásába csúsztatja a cédulát, amelyre ráírta kívánságait.”²³

A levélírás gyakorlata szélesebb körben azonban csak a XIX. századtól válik általánossá, párhuzamosan az írni olvasni tudás terjedésével. Ekkor jelennek meg az olcsó kegyességi irodalom első darabjai is. Ezek a körülmények tovább éltették a levélírásnak ezt a változatát, és ahogy a példák azt már mutatták, a szokás egyes helyeken egészen a mai napig megmaradt.²⁴

Az emberek tehát már évszázadokkal ezelőtt is hittek abban, hogy az írás eszköze lehet, és mivel maradandó nyoma van, a szóbeli imánál hatásosabb eszköze lehet az égiekkel való kapcsolattartásnak.

Az újonnan felfedezett műfaj tehát nem minden előzmény nélkül való, sőt a példák tanúsága szerint egy folyamatos vonulatba kapcsolódik. Mégpedig abba a vonulatba, melyet Walter Heim megfogalmazását alapul véve összefoglaló néven *népi írásos ájtatosságnak* nevezhetünk.²⁵ Ennek a népi írásos ájtatosságnak a modern megnyilvánulásai azok a könyvek melyeket Németországban, Ausztriában *Fürbittenbuch*nak, Angliában *Intercessions Books*nak neveznek. Egységes magyar elnevezése nincs ezeknek a könyveknek, így a hasonló könyveket *Vendégkönyv*nek neveztem el. Az eddigi kutatások alapján néhány közös vonásukat is megállapíthatunk:

1. Leggyakrabban Mária kegyhelyeken, szentek kegytemplomaiban, ritkábban más templomokban találhatóak ilyen források, főleg katolikusoknál, de esetenként más helyeken is (evangélikus).
2. Füzetbe, papírra, falra, padra íródtak.
3. Címzettjük leggyakrabban Mária, vagy egy szent, illetve maga Jézus.
4. Kéréseket (általánosak, konkrétak) illetve a már teljesített kérésekért mondott hálaadásokat, köszönet-nyilvánításokat tartalmaznak.
5. A feljegyzők kora, neme, és az adott történelmi helyzet kihat az üzenetek témájára.
6. Spontán megnyilvánulások, ezért kifejezésmódjuk az esetek nagy többségében egyéni. Kisebb számban irodalmi alkotásokból (vers), egyházi énekekből, imákból, emlékversekből kölcsönözték szövegeiket.
7. Gyakoriak az anonim feljegyzések, ezért a közvetlenség, intimitás jellemzi őket.

23 A rabbiról és legendájáról lásd: Scheiber Sándor: *Folklór és tárgytörténet*. (Bp., 1996) 1231–1239.

24 HULSE i. m. 35.

25 HEIM i. m. 10.

AZ ALSÓVÁROSI VENDEGKÖNYV BEJEGYZÉSEINEK ANALÍZISE ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

Egy-egy vendégekönyv adatainak és bejegyzéseinek kiértékelése számos figyelemre számot tartó körülményre rávilágíthat. Felfedheti azoknak az okoknak a sokaságát, amelyek a zarándokokat egy kegyhely felkeresésére késztetnek. Ennek vizsgálata gyűjtés alapján nagyon nehéz, hiszen itt többnyire egyéni, belső indítkokról van szó, amelyeket nem szívesen tárnak fel egy ismeretlen kutató előtt. Ha a nagyobb összefüggéseket vizsgáljuk, tükre lehet egy ilyen könyv az adott korszak vallásosságának is. A bejegyzések leképezhetik ugyanakkor a helyi és nagyobb jelentőségű történelmi és politikai eseményeket, és tájékoztathatnak a kor társadalmi, mentális és gondolkodási szokásairól. Jól kirajzolódhatnak a korszak meghatározó problémái is, illetve egy nagyobb időtartamot vizsgálva ezeknek a problémáknak a változása is nyomon követhető.

A bejegyzések „szerzői”

A vendégekönyv bejegyzéseinek nagy része részben vagy teljesen anonim, így a könyvbe írók pontos identifikációja nagyon nehéz. Mindössze 47 esetben található meg a kérés vagy köszönet alatt a teljes név, ami 5 esetben nem olvasható. Az írók fennmaradó 62%-nál nincs, vagy nem pontos a személy megjelölése: 39 esetben nincs névalírás, 22 esetben csak keresztnév vagy családi név van, 10 esetben csak monogram olvasható. 6 esetben hivatásuk megjelölésével (egy édesanya), azonosítják magukat a bejegyzők. Az eddigi kutatások azt mutatják, hogy az anonimitás egy fontos jellemzője a hasonló forrásoknak.

Az ilyen anonim megnyilvánulások nagy számát azzal magyarázhatjuk, hogy az ismeretlenség diszkréciót biztosít az íróknak, ami segítheti abban, hogy minden féltelme és gátlás nélkül őszintén vallhassa meg kérését vagy háláját. Azért is különösen fontos ez, mert jóllehet a kérések személyes jellege miatt ezek a könyvek helyet biztosítanak az intimitásnak, ugyanakkor mindenki bele is olvashat, így a nyilvánosság lehetősége is adott. Ezen kívül a név nélküli bejegyzés védelmet jelenthet az ismerős kíváncsisága elől is, ami az alsóvárosi templom esetén különösen is fontos, mert a kegytemplom egy nagyon nagy és élő plébániaközösséggel rendelkezik, melynek tagjai jól ismerik egymást.

A nemek megoszlását figyelembe véve a nők vannak elsőbbségben. 45 kérést illetve köszönetet nők, 11-et férfiak írtak. A többi esetben nem volt egyértelműen eldönthető a nem. Ez a tendencia szintén több forrásnál megfigyelhető. Jasna Čapo Zmegač véleménye szerint ez a nők népi vallásosságban betöltött dominanciájával magyarázható.²⁶

²⁶ ČAPO ZMEGAČ i.m. 70.

A kor tekintetében legtöbb esetben csak az írárok tartalmára hagyatkozhatunk, közvetlenül ez nem megállapítható. Nagyon sok a családra, a gyerekekre vonatkozó kérés: *Gyermekeim boldogulásáért könyörgök minden időben.*²⁷ Ebből arra következtethetünk, hogy nagyrészt már felnőtt korú, családos emberektől, nagyszülőktől származnak a bejegyzések. A fiatalsággal kapcsolatos kérések (szerelem, párválasztás, iskola, vizsgák stb.) kis száma arra utal, hogy ők feltehetőleg kisebb számban voltak jelen.

A búcsúsók társadalmi hovatartozásának megállapítására nincs lehetőség, részben a kis számú adat miatt, részben pedig amiatt, hogy a foglalkozás megjelölése nagyon ritka. A vizsgált kérések esetében két helyen találtunk erre vonatkozó adatot. Mindkét esetben kántor volt a sorok lejegyzője.

A zárandokok származási helyéről sem áll elegendő adat rendelkezésünkre ahhoz, hogy azok alapján a kegyhely vonzáskörzetét felrajzolhassuk. Nagyobb mintavétel esetén ez lehetséges. Egy figyelemreméltó körülményre azonban felfigyelhetünk. Négy külföldről érkezett „látogató” bejegyzése olvasható a könyvben. Három esetben az is kiderül, hogy hazánkból elszakadt magyarokról van szó. Ők ma Amerikában, Ausztráliában illetve Németországban laknak. A hazalátogató turizmus is alkalmat teremthet tehát a búcsújárásra, esetleg a régen rendszeresen látogatott kegyhely újbóli felkeresésére.

Formai, stilisztikai jellegzetességek

A fohászok terjedelme változó. Általában rövidek, legfeljebb 6-7 sorosak. Hangvételük, sőt a megfogalmazásuk is, jó néhány esetben az egyetemes könyörgésekkel rokonítható, vagy teljesen megegyezik azokkal: *A keresztények egységéért! Könyörögi érettünk!*²⁸ E tulajdonságában eltér az alsóvárosi vendégkönyv az eddig megismert könyvek jelentős részétől, hiszen azokat sokkal inkább a személyes, közvetlen hangvétel jellemezte, míg ezt inkább a tartózkodás. Ennek hátterében talán az állhat, hogy a ferences templomban kitett könyv kéréseit rendszeresen – a szentmise felajánlási részében – az Úr Jézus elé viszik. Felolvasásra nem kerülnek, mint a hivatalos egyetemes könyörgések, de a bor és a kenyér mellé jelképesen odahelyezik őket. Valószínű ez indítja a híveket arra, hogy az egyetemes könyörgések mintájára fogalmazzák meg saját kérésüket is.

Az általam megvizsgáltak közül egy kivételével mindegyik prózában íródott, és mindenféle stilisztikai jellegzetességet nélkülöz. A kivételnek számító egy bejegyzés egy vers, amely valószínű egy saját költemény:

*Mért oly sok a sérült ember
Óh én édes Istenem?
Minden nap ha útra kelek*

²⁷ Vendégkönyv, 5. bejegyzés

²⁸ Vendégkönyv, 17. bejegyzés

*Hálát adok Teneked
Te adsz erőt egészséget
Sosem hagysz el engemet
Kérlek Jézus gyógyítsál meg minden beteg gyermeket.*²⁹

A bejegyzések csoportosítása témájuk alapján

Alapvetően három nagy csoportba oszthatjuk a könyvben található feljegyzéseket: kérések, köszönetek illetve egyéb (csak név megnevezése, nem olvasható, a szerzetesekhez szól stb.) írások. Több esetben előfordul az is, hogy egy bejegyzésen belül több kérdés, vagy köszönet és kérdés is együtt van. A feldolgozáskor ezeket önálló kérdésnek tekintettem. Így a bejegyzések nagy többsége, 73% kérdés, 15% hála és 12% egyéb. Egyértelmű tehát a kérések túlsúlya. Ami talán azzal az általános emberi magatartással magyarázható, hogy szükséghelyzetben az emberek vallásos megnyilvánulásai mindig felerősödnek, és előszeretettel fordulnak Istenhez, vagy valamely szenthez, segítség reményében. Ha kedvezően alakulnak dolgaink sokkal inkább hajlamosak vagyunk arra, hogy a hálaadásról, a köszönetről már elfeledkezzünk.

Attól függetlenül, hogy kérésről, avagy hálanyilatkozatról van szó, a bennük előforduló témák nagyon változatosak. Ezek előfordulási gyakorisága rámutathat a kegyhely felkeresésének okaira illetve az aktuális társadalmi problémákra. Mindezeket figyelembe véve a következő csoportokba oszthatók a vendégkönyv bejegyzései:

Kérés (db)

Családért: 42

- Általában: 15
- Szülő, nagyszülő gyermekeiért: 8
- Meghalt családtagokért: 6
- Házastársak egymásért: 4
- Gyermekáldásért: 3
- Gyerek a szüleiért: 2
- Családi békéért: 1

Egészségért: 18

- Általában: 8
- Gyógyulásért: 10

Fiatalságért: 1

Hazáért, magyarságért: 5

---

29 Vendégkönyv, 30. bejegyzés

Vallásért, vallásosságért: 9

- Hitben való megerősödésért: 2
- Küldetés teljesítésért: 2
- Bűnösök megtérésért: 2
- Keresztények egységért: 1
- Bűnbocsánatért: 1

Pénzért: 5

Szerelemért, társért: 5

Búcsúért

(jó idő legyen, többen jöjjenek, a szervezőkért): 3

Általában

(általában a békéért, szeretetért, testi, lelki erőért): 15

Hála (db):

Általában: 6

Ittlétéért: 5

Családért: 5

- Szülő gyermekéért: 2
- Házasságért: 2
- Gyermekáldásért: 1

Egészségért: 4

- Általában: 2
- Gyógyulásért: 2

Vallásért, Szűz Anyáért: 2

Vizsgáért: 1

A táblázat jól mutatja, hogy a búcsúban résztvevők között a legtöbb kérés a családdal kapcsolatban hangzott el: *Drága Szűzanyám segítségemet kérem család minden tagjára. Nagyon kérem légy velünk nagyon szükségünk van rád családi béke egységére. Nehagy el bennünket soha.*³⁰ E kére sfajtának számtalan variánsa olvasható a könyvben. Ezek és a gyakoriságukban ezt követő, egészséggel kapcsolatos kérések is több, már vizsgált könyvben szintén nagyon sokszor előfordulnak. Témájuk mindig időszerű és minden korszakban jelen van.

Nagy számúak azok a fohások is amelyekben nem szerepel konkrét kérés, csak általánosan fogalmaznak, elrejtve esetleg ebben egy egyéni szándékot: *Szűzanyám jöj segítségemre.*³¹

---

30 Vendégkönyv, 27. bejegyzés

31 Vendégkönyv, 23. bejegyzés

Egy kegyhely felkeresésének leggyakrabban vallásos indítékai vannak: lelki megújulás, töltekezés, és megtisztulás igénye, egyéni vezeklés stb. Ezt tükrözik a vallással, vallásossággal kapcsolatos kérések.

Figyelemreméltóak azok a kérések, amelyekben pénzért könyörögnek a hívek. Jól tükrözik a kor emberének gondolkodását, amelyben különösen nagy szerep jut az anyagi javaknak: *Drága Szűzanyánk kérünk téged áldj meg minket egészséggel, boldogsággal és sok pénzel.*³²

A szerelem, társválasztás, társkeresés témája a várhatónál kevesebbszer fordul elő a könyvben, ami a fiatal korosztály kis számú jelenlétére utal.

Kis számban találhatóak még a haza, magyarság, fiatalság témakörökben kérések.

A bejegyzések elemzésekor egy további jellegzetességre kell még felhívni a figyelmet. A hívek többsége, annak ellenére, hogy Mária kegyhelyről van szó, nem Máriához, hanem Istenhez intézi kérését. Máriának, mint közbenjárónak és szószólónak a szerepe háttérbe szorul.

Néhány esetben a templomban tevékenykedő ferencesek a címzettek: *Kérem nagyon szépen egy misét Ibolya nevében, megrontották a férjétől, térjen vissza gyermekeihez a férje és a gyerekeihez. Egészségére.*³³ máskor közvetítőkként tűnnek fel, megint máskor pedig a hívek számára is írt imaszándékkal találkozunk: *Imádkozzunk egy bűnben tévelygő papért, az egészségéért és lelki egyensúlyáért.*³⁴

A könyv és a bejegyzések funkciója

Mivel a könyv a szentmise felajánlási részében a bor és a kenyér mellé kerül, lehetőséget teremt a híveknek, hogy az egyetemes könyörgések mellett, saját egyéni kéréseik is Isten elé kerüljenek, sőt talán hatásosabbak is a közösségi ima által.

Másrészről eszköz lehet magának az embernek az örökké tételében. Ez lehet a magyarázata a kegyhelyek falaiba, padjaiba vésett feliratoknak, de a fák, kirándulóhelyek, várak falaiba vésett neveknek is. A név, dátum bevésése ugyanakkor lehetséges módja annak, hogy a profán bevésés és a kapcsolat megszentelődjön, a szent hely által transzcendenssé váljék.

Nem csak a profán dolgok transzcendenssé tételét teszi lehetővé az írás, hanem a múlandó embernek és az írás tárgyának örökké tételét is. A lejegyzés tartósságot kölcsönöz a kéréseknek, a könyörgéseknek és a köszönetnyilvánításoknak is, ezek ezáltal állandósulnak és időtlenné is válnak.

32 Vendégeknyv, 104. bejegyzés

33 Vendégeknyv, 91. bejegyzés

34 Vendégeknyv, 95. bejegyzés

A bejegyzés eszköze lehet a zarándoklatnak, mint turisztikai vállalkozásnak a megörökítéséhez. Különösen is fontos ez Alsóváros esetében, ahol a kegytemplom egyben idegenforgalmi látványosság.

Más funkciót is elláthatnak a bejegyzések. Az írás által érintkezésbe léphetnek a zarándokok az égiekkel, és így azok a Transzcendenshez vezető feljáratként is értelmezhetők.³⁵ A levélírás juthat eszünkbe erről az egyoldalú kommunikációról, és amint láttuk, a műfaj előzményei között is Istenhez, szentekhez írt leveleket találunk.

Nem tudjuk, hogy a fent leírtak tudatosultak-e a zarándokokban, vagy csak mi, a témával foglalkozók interpretáljuk így a jelenséget. Annyi azonban bizonyos, hogy az elmúlt években egyre több templomban jelennek meg a hasonló könyvek és sorra telnek meg lapjaik. Mutatva azt, hogy az Istennel való kapcsolattartásnak erre a modern megnyilvánulására igénye van az embereknek.

---

35 NIKITSCH i. m. 191.

Szent cselekményt filmezni Módszertani megjegyzések

Néhány gondolatot szeretnék itt közreadni arról, milyen tanulságokkal szolgált számunkra a szeged-alsóvárosi búcsú filmes kutatása. Írásomban ki szeretnék térni azokra a nehézségekre, melyek munkánk során felmerültek és megpróbálom röviden összefoglalni azokat a számomra új gondolatokat, melyek a gyakorlati munka során kerültek előtérbe.

Kihívást jelentett, hogy összetett feladatot kellett megoldanunk. Egyrészt a búcsú eseményeinek filmes dokumentálását kellett elvégeznünk, másrészt a szeminárium résztvevőinek gyakorlati, szakmai megbeszéléseit kellett megörökítenünk. A két, más-más közegben zajló eseménysorozat filmezése eltérő technikát és módszert igényelt.

A filmes kutatócsoport

A filmes csoportot hárman alkottuk a kutatás során. Elöljáróban el kell mondanom, hogy hármunk közül senki sem rendelkezett filmes képzettséggel. Amit tudunk, azt a Néprajzi Tanszék kamerájának használata révén, illetve a szakirodalom forgatásával sajátítottuk el. Összefoglalva tehát azt mondhatom, hogy amatőrök-ként láttunk neki a feladat megvalósításának. Előnyt jelentett a korábbi filmes próbálkozásaink kapcsán szerzett gyakorlat, valamint a terep ismerete.

Husmann öt lehetőséget különböztet meg arra vonatkozóan, hogy kiből tevődhet össze a filmes kutatócsoport.¹ A mi esetünkben két változat ötvöződött, egyrészt bizonyos esetekben az adott résztémák szakértő etnográfusával konzultál-

---

1 „...Er unterscheidet die folgende Konstellationen: 1. den selbstfilmenden Ethnologen, 2. den Ethnologen mit einem Filmteam, 3. den selbstfilmenden Ethnologen in Zusammenarbeit mit einem wissenschaftlichen Spezialisten für das Feld, 4. den selbstfilmenden Ethnologen, der sich Rat beim Spezialisten holt, 5. ein Filmteam ohne Ethnologen.” BALLHAUS, E.: *Film und Feldforschung. Überlegungen zur Frage der Authentizität in kulturwissenschaftlichen Film*. In: BALLHAUS, E. – ENGELBRECHT, B. (hrsg.): *Der ethnographische Film. Einführung in Methoden und Praxis*. (Berlin, 1995) 14.

tunk, másrészt a felvételek többségét önállóan dolgozva végeztük. Mivel a munka során egy kamera állt rendelkezésünkre, ezért a feladatot úgy osztottuk be, hogy meghatározott időközönként váltottuk egymást. Ebből következett, hogy a felvételeket egymástól függetlenül, önállóan dolgozva készítettük. Hármunk esetében három, bizonyos mértékig eltérő koncepció érvényesült. Úgy gondolom, hogy megvan a közvetlen előnye annak, ha a kutató maga filmez, mert így be tudja mutatni az egész folyamatot, valamennyi fontos mozzanatával együtt. Az viszont tény, hogy, mint azt magunk is tapasztalhattuk, a személyes beállítódásból, alapkoncepcióbeli kisebb eltérésekből, egyszóval az egyes személyek más-más látásmódjából következően a kamera mögött álló etnográfus szubjektuma nem zárható ki a kutatás során. A másik esetben, amikor szakértővel dolgoztunk együtt, abból a szempontból könnyebb helyzetben voltunk, hogy csak egy „szerepnek” kellett megfelelnünk, csak a filmezés terén szerzett „specifikus tudásunkat” (már amennyi volt) kellett felhasználnunk.

A színhely

A filmezés során külső és belső felvételeket egyaránt készítettünk. A búcsú eseményinek dokumentálása során egyrészt a templomban zajló eseményeket rögzítettük szinte teljes terjedelmükben, másrészt a templomot körülvevő téren készítettünk felvételeket. A sajátos szituációból következett, hogy a belső térben készült felvételek szinte kivétel nélkül szakrális eseményeket örökítettek meg, míg a szabadban készült felvételek döntő többsége profán témát (a körmenet kivételével), a vásár eseményeit örökítette meg. A két eltérő forgatási környezetben más technikát alkalmaztunk a kamera kezelése kapcsán.

Alkalmazott kamerapozíciók

A belső térben készült felvételek döntő többségénél a kamerát statívrá helyeztük. Ez egyrészt annak a következménye volt, hogy az egyházi szertartások során nem, vagy csak nehézkesen lett volna megoldható a helyváltoztatás, másrészt jobb minőségű felvételeket készíthettünk rögzített tartóállványról. A felvett képsorok így nem „remegnek”. Mivel a kamerával ekkor rögzített helyzetben dolgoztunk, ezért fontos volt az állvány helyének megválasztása. Olyan helyet kerestünk, ahonét a belső tér döntő többsége belátható. E módszer sajátossága, hogy a kamerával nem tudunk közvetlenül az „események sűrűjébe” kerülni. A kamera helyhez kötöttsége egyben meghatározza a filmet készítő etnográfus mozgási lehetőségeit is.²

---

2 „distanziertbeobachtend” BALLHAUS, E. i. m. 35.

Technikai szempontból a filmezés során háromféle gépmozgást alkalmazhatunk: gépfordulást, illetve panorámázást³, a daruzást⁴ és a kocsizást⁵. A panorámázást jól ki tudtuk használni a tér érzékeltetése és áttekintése során. Daruzásról esetünkben, mint alkalmazott technikáról csak korlátozott mértékben beszélhetünk annyiban, amennyiben a kameraállvány szerkezetéből következően a függőleges mozgásra lehetőségünk volt. A kocsizást mi a fix állvány esetében nem alkalmaztuk, helyette a változó fókusz távolságú lencse nyújtotta lehetőségeket használtuk ki. Az ilyen objektívek „...gyakorlatilag a gép kocsizását helyettesítik. Noha virtuális mozgásokat hoznak csak létre, hisz a kamera semmiféle helyváltoztatása nem szükséges hozzá, valójában a kép mélységébe hatolnak, és így hozzák közel a jelenéseket.”⁶

A beltéri felvételek készítése során is előfordult, hogy nem használtunk a filmezés során állványt. Én úgy gondolom, hogy az ilyen felvételeknek akkor volt különösen fontos szerepe, amikor valamely egyéni, közeli, szubjektív érzelmeket bemutató felvételt készítettünk. Csak így tudtunk igazán jó képkivágásokat⁷ készíteni és az egyes emberek érzelmeit megjeleníteni a filmen. A megjelenítendő tárgyak (pl. a vágóképek között egy-egy szépen összeállított templomi virágcsokor) vagy egy-egy emberi érzelmet kifejező (arcok, arcreszletek, összekulcsolt kéz, stb.) alak felvétele során a közelképekkel intenzívebb hatást érhetünk el, hangsúlyozhatjuk egy-egy részlet fontosságát.

A kültéri felvételek során állványt a totálképek felvételénél alkalmaztunk. Ezek jelentősége abban van, hogy átfogják az egész filmezett komplexumot. A mozgások, elsősorban a körmenet és néhány vásári jelenet esetében elhagytuk az állványt, így közvetlenebb felvételek készítésére nyílt lehetőségünk, „együtt mozogtunk” a történésekkel.

Néprajzos és/vagy filmes szerep

A kutatói státusz⁸, ha az etnográfus filmkészítésre adja a fejét, szerepkonfliktusokat hordoz. Egyrészt rendelkezik az adott személy etnográfusi státusszal, másrészt filmes státusszal. Az egyes státuszokhoz tartozó szerep⁹, mivel más elvárásokat fogalmaz meg, konfliktusokhoz vezethet, anómia alakulhat ki a kutatóban.¹⁰

3 „A kamera saját tengely körüli vízszintes síkban történő mozgása...” BÍRÓ Y.: *A hetedik művészet*. (Bp., 1994) 64.

4 „A kamera függőleges síkban való mozgatása, emelkedése vagy süllyedése...” uo. 64.

5 „A felvevőgép a földön mozog, előre, hátra, vagy oldalt...” uo. 64.

6 uo. 74.

7 A kép tartalmát és az anyag elrendezését határozza meg. uo. 48.

8 „A státusz egy a társadalomban elfoglalt pozíciót jelent.” ANDORKA R.: *Bevezetés a szociológiába*. (Bp., 1997) 491.

9 „A szerep viselkedési mintákból, jogokból és kötelességekből áll.” uo. 491.

10 Az anómián itt a normák és értékek összezavarodását értem.

Véleményem szerint az, hogy az adott szituációban melyik státusz hangsúlyos, illetve sikerül-e megtalálni az egyensúlyt a „filmes” és az „etnográfus” között, döntően a kutató személyiségén múlik. A film a képpel, hanggal, gesztusokkal, zenével a jelenségek olyan vonatkozásait hozza érzékelhető közelségbe, melyek más technika segítségével nem tanulmányozhatók. Figyelmet kellett fordítanunk arra, hogy az események bemutatása során ne hangsúlyozzunk túl bizonyos részleteket, de ugyanakkor a kutatási téma által megkívánt mértékben ábrázoljuk a résztvevők érzelmeit, hangulatváltozásait. Különösen nehéz volt megtartani az egyensúlyt az éjszakai felvételek esetében, főleg a népi vallásosság megnyilvánulásainak ábrázolása kapcsán.

Kutatásunk során igyekeztünk minél közelebb kerülni az általunk vizsgált személyekhez. A szerep, amelyben a terepkutatás részeként a kamerával dolgoztunk, a résztvevőként megfigyelő kutató szerepe volt. „A résztvevőként megfigyelő magát kutatóként azonosítja, a társas cselekvés résztvevőivel interakcióban van, és egyáltalán nem tesz úgy, mintha maga is résztvevő volna.”¹¹ A kamera jelenléte megakadályozta azt, hogy a tanulási folyamatként felfogott kutatás részeként a résztvevő egyszerűbb szerepébe helyezkedjünk.¹² A kamera tehát önálló szubjektumként meghatározta a kutatás során alkalmazható szerepet és mintegy kényszerítő erőt gyakorolt mind a kutatás alanyaira, mind magára a kutatóra.

A film, mint kutatási módszer

A film, mint módszer objektivitásáról régóta folynak viták a vizuális antropológiában. A film készítése során sok múlik az etnográfus személyiségén.¹³ Kunt Ernő a fotók vizsgálata kapcsán a bizonyító, azonosító, magyarázó és emlékeztető funkciókat tartja fontosnak.¹⁴ Ezek a funkciók a film esetében is megragadhatóak, a folyamatábrázolás terén (a képi és hanganyag elemzése révén) pedig egyedülálló

11 BABBIE, E.: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. (Bp., 1996) 309.

12 „Wieso ein Ethnologe, Soziologe und Volkskundler, der sich mit Ansichten und Standpunkten der Untersuchengruppe identifiziert, unbedinkt aufhört, Ethnologe, Soziologe oder Volkskundler zu sein, wie es Kantowsky schreibt, ist nicht einsichtig. Begreifen wir die Übernahme, von Ansichten und Standpunkten gerade nicht Strategisch, sondern als Resultat eines Lernprozesses, dann erscheint die Auffassung, daß der Forscher, der diesen Schritt vollzogen hat, sich zugleich für die einfachere Rolle des Teilnehmers entscheiden hatte, als bornierter Ausdruck eines Wissenschaftsverständnisses, daß die Standpunklosigkeit zum Postulat wissenschaftlicher Komplexität erhebt.” ROLF, L: *Die Angst des Forschers vor dem Feld. Überlegungen zur teilnehmenden Beobachtung als Interaktionsprozeß*. Zeitschrift für Volkskunde 1981/1. 65.

13 „Der Ethnologe/Filmmacher muß seine eigene Rolle beim Filmprojekt und seine Ziele analysieren und seine Erkenntnisse einem Aussenstehenden visuell vermitteln können.” ENGELBRECHT, B.: *Film als Methode in der Ethnologie*. In: BALLHAUS, E. – ENGELBRECHT, B. (Hrsg.): *Der ethnographische Film. Einführung in Methoden und Praxis*. (Berlin, 1995) 179.

14 KUNT E.: *Fotografie und Kulturforschung*. Beiträge zur Geschichte und Ästhetik der Fotografie 1986. 14.

lehetőségeket kínál a filmezés. Úgy gondolom, hogy az érzéki hatásoknak és a sokoldalú felhasználhatóságnak köszönhetően a film az etnográfiai kutatásokban a jövőben sokkal nagyobb szerepet kell, hogy kapjon. A számítógépes technológiával (multimédia, internet) ötvözve pedig egyfajta közvetítő szerepet tölthet be részben a szakmai, részben a civil néző felé.

**BETWEEN
THE SAINT AND THE PROFANE**
The Pilgrimage Feast of Szeged-Alsóváros

**EDITED:
Bertalan PUSZTAI**

Gábor BARNA – Bertalan PUSZTAI

A Changing Feast between the Saint and the Profane

The essays of the present volume (with one exception) are the result of the work of the 3rd International Ethnology Student Seminar held between 31st July and 6th August 1997 in Szeged. The objectives of our international seminars is to learn from each other both in the fields of theory and methodology through working in co-operation when analysing a certain topic, also to create a process of joint professional thinking and to establish personal contact between the students and teachers of European universities in the spirit of sharing the same European culture and forming a common European sense of identity.

In addition to the students and the organiser teachers of Szeged, the following students and teachers participated at the 1997 3rd Seminar organised by the Ethnology Department of József Attila University of Arts and Sciences: the School of Scottish Studies (Edinburgh, Scotland), the Department of Ethnology (Łódź, Poland), the Department of Comparative Religion and Folkloristics (Åbo Akademi, Turku, Finland), the Department of Ethnology (Zagreb, Croatia), Volkskundliches Seminar (Göttingen, Germany) and the Department of Ethnology (Brno, Czech Republic). The guest institutes are in regular contact with our department.

Our department's idea of an ethnology seminar originates from the 1960s and 70s' Slovakian practice. In those years, the Department of Ethnology at the Komenský University of Bratislava invited students and teachers of Ethnology departments mainly from Central European and Central Eastern European countries (e.g. Slovakia, Hungary, Poland, Romania, Ukraine, Slovenia, etc.) and occasionally from more distant European states and they organised a summer fieldwork in various regions of Slovakia under the name of *Seminarium Ethnologicum*. We considered the institutional framework adequate and beneficial therefore in the 1994/95 academic year the Szeged Department of Ethnology launched an international student seminar entitled *Seminarium Ethnologicum Szegediense*. In the first two years we carried out research work in Csongrád then in the third year in Szeged-Alsóváros. By this time our seminar practice had matured, according to which after the primary theoretical and methodological preparation and discus-

sion we now perform the comprehensive ethnological study of a subject with the participation of students and teachers from Szeged and abroad alike.

The professional aim of the 3rd Seminar was to document the 5th August 1997 Szeged-Alsóváros pilgrimage feast as thoroughly as possible. The choice of subject besides many factors was influenced by the Szeged University Department of Ethnology's intention to follow Sándor Bálint's (1904-1980) legacy, to continue the late professor's religious and ethnological work while satisfying our times' professional demands. Bálint Sándor could not see the publishing of his book entitled "Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom." [Szeged-Alsóváros. Church and society. Budapest, 1981], which introduced primarily the historical aspects and historical-cultural references of the local feast. This present volume is dedicated to his memory.

Thus the main aim of the study was to comprehensively document an Alsóváros pilgrimage feast held in a given time. The study emphatically concentrates on the present and the actual realisation of the festival. Due to the limited number of our research group, we faced a major methodological challenge in recording the events taking place in a given physical space and happening simultaneous in the linearity of time. Therefore, relying on Sándor Bálint's aforementioned book and our own experience of previous research work, we formed small research teams in order to be able to observe the events taking place at several venues. Probably the formation of these teams characterises our research approach already i.e.: concentrating principally on the present and not only on the peasant class. One of the work teams recorded information about the church and the surrounding square, the pilgrims and the events taking place there. Another team dealt with the adjoining square, the cloister and its inhabitants as well as the Franciscan friars who were engaged in the operative organisation of the Feast. This meant that the friars were also subject to research in the society of the festival, not only the festival congregation or the sellers and showmen of the fair who were examined by a different research team. The fourth important team, which commenced its work already in the weeks leading up to the feast, studied the wider Szeged-Alsóváros social environment and observed the preparations in the homes and the church. It is also worth mentioning that a video camera was used at all venues to observe even the researchers themselves, recording the details of the research work. We hope that this research grouping also serves the purpose of displaying that according to the organisers and participants it is the science of ethnology that through the method of direct data collection performs qualitative research activities when studying various social groups' cultures and culture in general.

During the research activity, furthermore, it acknowledges that its results are borne from the co-operation of the subjects of the research and the researchers.

We also consider it necessary to briefly introduce the structure of the research activity and the seminar. In the first two days of the time spent together, the participants gave lectures about the local festivals, the local religious festivals in a

theoretical and methodological point of view. They received briefing about the subject of research, which was the actual local festival, the history of Alsóváros pilgrimage feast and its time and space structure. After such preparation we carried out the research itself in the aforementioned grouping scheme. Following the feast, the work teams summarised their research findings which were publicised to all the participants in the form of plenary lectures delivered on the last day.

Our study volume's writings are mainly based on these stage-summary reports. They do not intend to provide a synthesis in themselves, they simply draw conclusions from the research studies and observations of the teams. A mosaic picture assembles from the rather various studies. These snapshots may show a variety also because the authors received their training on the empirical study of a culture in various schools of Europe, they are from various cultural and religious background therefore they have different attitudes towards the studied local feast. We are convinced, however, that this variety and the presence of a number of viewpoints is also the ultimate asset and benefit of our co-operation.

In the Szeged-Alsóváros 5th August pilgrimage feast pilgrimage and church dedication amalgamates. Our Lady of the Snow is the church's dedication and celebrating this has always been a festival among the locals. On the other hand, there is a miraculous image to be seen on the main altar of the church and owing to this *Auxiliatrix Szegediensis* the place is also a shrine where the people of Szeged Region have made pilgrimage to.

The notion of pilgrimage is not a static one, it means constantly being on the move both in space and time (*status viatoris*), from one place to another destination and back. During this a believer doubles the centre of his religious life and positions the other centre outside his structure of life. Being a pilgrim means being estranged from the social environment for a certain period of time and in this state establishing a relation with other communities and God. In this period of time the pilgrim seeks the grace of God, his own restoration of health, the settling of his soul and remission of his sins, in other words *indulgence*.

A church dedication, on the contrary, is the dedication festival of a church or maybe the memorial day of its consecration. It closely relates to the particular community, the *community* of the church / parish, in fact, *it is the memorial festival of its living and deceased members*. A church pilgrimage therefore gathers the members of the particular community. Throughout the centuries many churches have gained indulgence for the occasion of the church dedication festival.

In the case of Szeged-Alsóváros also, the two concepts are intertwined, which is to be taken into consideration in the research. The structure of a religious festival may be described through contrast pairs. The most essential framework for realisation is provided by the conjoined and complementary phenomena-sequence of the *saint* and the *profane* components. These dichotomies can be observed in the space hierarchy and space application or the time structure of the festival but also in the society of the feast.

The venue of the festival is the city of Szeged, a neutral space. The closer venue, the Mátyás Square, however, may be divided into saint and profane space levels. The church and the cloister belong to the saint space whilst the fair organised in the park around the church is part of the profane space. The tents of piety object sellers form a bridge between these two types of space. In the space application of the festival we can discover the relative permanence and occasional changing of the two components, more precisely, the expansion and the shrinkage of the saint space may be observed during the grand festive procession.

The streets surrounding Mátyás Square, which have always belonged to the profane component, were used as parking places for the pilgrims' carts, cars and coaches. The street names illustrate the *irradiation of the saint*: Barát [Friar] Street, Szent Ferenc [Saint Francis] Street, Szent Antal [Saint Anthony] Street, Szentháromság [Holy Trinity] Street, Boldogasszony [Blessed Virgin Mary] Avenue, Apáca [Nun] Street, etc. The presence of the Franciscan order and the Poor School Sisters' educating order in Szeged-Alsóváros secularised the physical space. The dichotomy of the church and the square may also be well described. The *church* is the scene of prayer, devotion, tranquillity, contemplation and peace of the soul, the home of order and regularity. The *square* is the scene of selling and buying, showmen, babble, music, fun and entertainment, the home of constant movement and apparent huddle. The church represents a different world, the world of the transcendent whilst the square expresses the world of the everyday life, the immanent. There are family houses and homes around the church and the square, which can unify everyday life and the feast's saint and profane elements. Once these homes were (and partly still are) the meeting places for family members returning home for the festival occasion, relatives, acquaintances or stranger pilgrims and these homes were the scenes of festive meals (agape) consumed in the company of relatives. In the 18th and 19th century for the settlers who migrated from Szeged but returned home for the pilgrimage feast homes (together with the cemeteries) meant the sacred dwellings of ancestors, thus links and roots to a greater emissive community.

The church itself and the connecting cloister corridors are also well structured. We may record its points of greater and minor emphasis: the sanctuary with the main altar and the icon, the icon of the Black Virgin under the choir, the vestry and the parsonage which may become emphatic at different and several times during the festive sequence of events.

The time structure of the festival bear characteristic features. It is due to the anti-church policy of the previous atheist regime that those religious festivals that fall on a weekday are only allowed to be celebrated on the following or the previous Sunday. Thus the 5th August Our Lady of the Snow pilgrimage feast was held on 3rd August in 1997.

The time structure of the festival in fact means the structure of events, the scheme of spontaneous and organised programmes. These events can simultaneously take place in all profane (homes and the square) and saint (the church and

the cloister) levels although their dominance within the time structure may be different. Instead of going into details, hereby we only note that the profane events are present with more emphasis in the preparatory and leading down stages (e.g. cleaning, decorating, packing away; cleaning, cooking, transport; the sellers and showmen's unpacking and packing away) while during the climax of the festival, the holy mass and the procession the sacral events dominate. In other words the sequence of events leads the participants from the immanent towards the transcendent world and then back.

In this event structure there used to be characteristic events, e.g. the pilgrims who arrived at the church the day prior to the festival spent the night in the church and worshipped. The services commenced on the vigil of the festival and the festival reached its the climax in the morning of the festival with the bishop's high mass and the procession. Participating in the pilgrimage festival for the participant means that he can join both the sacral and the profane events. The pulsing nature of changes between the sacral and profane events provide the pilgrimage festival's time structure. While the sacral events and the pilgrimage festival's fair were limited to two days of the festival only, a certain number of the showmen appeared on the square a few days before and also stayed a few days after the festival.

The social composition of the pilgrimage feast is not homogenous. It comprises the great two groups of believers and non-believers. Although these groups are not homogenous either. Within the group of believers we can separate two groups, that of clericals and lays.

Among the clericals we can find the monks, the nuns and the diocesan priests. The role of the latter has not been insignificant in the past decade since they have introduced the tradition of diocesan ministrant meeting on the Saturday of the festival where the diocesan priests bring their ministrants in great numbers. In the past decade both the ministrants' mass and the next day's festival high mass were conducted by the diocesan bishop.

The group of lay believers cannot be considered homogenous either. It well may be, however, that as it preserved in the agrarian environment that from a pastoral point of view they are generally regarded as a homogenous unstructured crowd. Although if we take a close look besides the above mentioned ministrants we can see the inhabitants of Szeged and elsewhere, the locals and the returning pilgrims coming from distant places. And since the pilgrimage feast has for decades coincided with the time of the Szeged Open Air Festivals, tourists are also to be found who may be believers or non-believers, there may also be participants and curious spectators.

In the sense of content we can see that the Szeged-Alsóváros pilgrimage feast is an important chance for meeting, acquaintances, relatives, strangers, the monks, secular priests, laymen, believers and non-believers have the chance to meet in a common belief and festival. In the decades of the past communist era a special fac-

tor accompanied the general characteristic features. Namely the fact that our religious festivals were (usually) saturated with national feelings and content because only at these occasions was it possible to confess healthy national feelings. This special feature has prevailed almost to date.

The above explained space and time structure as well as the social structure of the festival has gone through a lot of changes in the past century. After World War One its role of uniting Szeged Region and the migration from Szeged weakened and ceased. Its scope of attraction, however, expanded to a different direction of the Southern Hungarian region. Simultaneously, the social composition has transformed: the formerly dominant peasant participation has given its place to a more complex constitution, in which the dominance of the intellectual professionals has been growing since the 1920s when a university and pedagogical college started operating in Szeged. In this changing process an important stage was the Franciscan order's moving back to the Alsóváros friary in 1989.

After the ban of monastic orders' operation in 1950-51 the church was led by diocesan priests. They left the organisation of the pilgrimage feast mainly to the lay followers who endeavoured to run it according to traditional norms. The church i.e. the clergy adjusted itself to these norms of vernacular needs for decades. With the moving back of the Franciscans, however, the function of the friary changed which effected the whole operation of the Alsóváros Church. The friary was the scene of the Franciscans' theological studies, with full house in the academic year and a long summer vacation. The theologically highly educated Franciscans could not deal with the 'traditional vernacular' world of the pilgrimage feast, its apparently disintegrated structure and the several-thousand-member crowd. They started to organise it. By the mid-90s the then Franciscan parson and the cantor published a book containing services, which regulated and organised nearly every minute of the events of the pilgrimage feast. This 'script-book', in which they included the next ministrant meeting element as well, is realised year by year. And since this time the significance, dynamism and attractive character of the pilgrimage feast has been decreasing and declining.

Why so? Our observations attempted to seek and find the answers to the question.

One and probably a comprehensive explanation is that in 1990s a theologically well educated, ecclesiastical religiousness here conflicted with a vernacular / popular piety that insisted on its traditional patterns. This explanation may be disassembled into further components, behind which lie the great social changes of the past decades, which left neither the church, religion and religiousness nor the world of the local society untouched. In other words, a spontaneous social change co-effected with a conscious need for change.

The dominant one of the changes aforementioned seems to be the social change in the composition of the organisers. While at the beginning of the century a festival organising group that also kept and sustained the elements of Franciscan parsonage of the time allowed for the festival's mass character to be ensued which con-

tained several characteristic features of the popular devotion. In the 1990s the Franciscans wanted to set this seemingly 'chaotic' world in order and to hold the string of events which they felt too loose. They wished to realise the church song reform, which meant that instead of the local – and extremely mixed both in a theological and aesthetic point of view – vernacular song-composition, the songs of the Gregorian based Éneklő Egyház [Singing Church. Budapest, 1984.] were to be introduced. The characteristic local features have disappeared from even the sermons, the pilgrimage feast, the story of the 4th century Roman Augustan snow-miracle of Our Lady of the Snow, which for today's audience (that believes in its rationality) unbelievably mysterious and the historical events and miracles of the shrine. On the other side, the offices of hours that had been missing for decades naturally appeared as pilgrimage feast 'programmes', and an excuse for the realisation of the strong ecumenical idea, a sound Catholic unity the Greek Catholic nocturnal liturgy was also positioned in the programme. The intervals between the hourly scheduled liturgical events were filled – and so are they today – with church musical devotion.

In essence, beside the organised church events there is no time, no space and no opportunity allocated for the spontaneous forms of devotion, for the expression of individual ('vernacular') forms of religiousness. Thus the once respected religious roles such as the leader of the pilgrimages or leadsinger were devalued and the familiar religious practices and knowledge of songs and prayers were ousted. And as a final consequence, the individuals and groups that insisted upon these did not come to Szeged any more.

There is an array of 20th century events in the region that account for the transition.

The new borders drawn by the Trianon Treaty after World War One – especially those that cut off the swarmings to Szeged from Southern Hungary, the Bachka and the Banat mother towns – unabled the population of Szeged to have their great annual meetings.

The local societies of Szeged and Szeged Alsóváros themselves also transformed during the course of the century. By today the agrarian character of Szeged-Alsóváros has weakened and this part of the city has taken up more of a suburban role. Even if this change seems to be slower than in other parts of the city, its direction is clearly recognisable. There is a great amount of moving in from other parts of the city and from outside. This implies that an Alsóváros social layer is also being formed beside the Franciscan parish that pays little or no cultural significance to the traditional world of the pilgrimage feast. The local religious historical identity has greatly weakened since now nobody writes or talks (with keeping distance) about the miraculous events that once the Franciscan resident of the friary, *Ordinánsz Konstantin* collected into a volume entitled *A Libanus havasai alatt illatozó rózsza* [The Rose Flourishing Under the Alpines of Libanus.] They do not feel the religious reality that has inspired the poet Gyula Juhász to write the poem *Fekete Mária* [The Black Mary], which is engraved in the marble plaque in the

church. The number and the influence of the intellectual professionals within the circle of followers at the parish has grown, which is due to the expansion of the 20th century higher education in Szeged. This can be demonstrated in the organisation of church musical devotion that serve as time fillers between the pilgrimage festival's liturgical programmes, these prayers are performed by the students and teachers of the college of music.

With the moving back of the Franciscans the place which before had only operated as a parish regained its function as a communal home and a study house for an order with growing number. The Franciscans, probably due to their several decade absence, cannot feel the festival to be one of their own, they cannot affiliate with its peculiar, strongly peasant like and popular atmosphere which is so distant from their attitude. They continue organising it since there is a certain traditional demand for it and since they are aware of its historical roots. They behave as a serving organ, although so far they have not been able to incorporate the occasion into their framework of parsonage. However, it has already been done in some of their shrines in the past decades: the pilgrimage place of Hajós for example has become the venue of pilgrimage for the youth, the pilgrimage place of Csatka for the gypsies, the pilgrimage place of Máriapócs exhibits a strengthening Greek Catholic character, while the pilgrimage place of Csíksomlyó [Șumuleu] – in the heart of today's Romania – has become a Hungarian national shrine with some ecumenical character.

Several circumstances signal the process of transition in Szeged.

Virtually, all forms of organised pilgrimage has ceased to exist. In 1997 there were only five places from where pilgrims arrived in coaches. In many places they did not manage to gather the number of people to fill a coach therefore they travelled in smaller groups or individually by train. The majority of the pilgrims arrived only for Sunday to see the holy mass and the procession celebrated by the bishop. The graphs of attendance prove that participation soars at the time of the masses but then rapidly drops. All these prove that it is mainly the locals that visit the events. This means that the pilgrimage feast has become the festival of Szeged-Alsóváros or maybe the greater area of Szeged. The inhabitants of Szeged are the ones who do not or only partly spend the intervals between the liturgical events in the church or the babble of the fair since they can sometimes go home. Then in the empty church we can hardly see stranger pilgrims who do not have anywhere else to go. The pilgrimage feast that used to unite the area of Szeged Region, its population with their Szeged roots and the Southern Plain region by now has lost most of the characteristic features of a mass pilgrimage and has become the pilgrimage place and opportunity of a rather urbanised community, of a city or part of a city.

The religious communities and groups of the pilgrimage festival's society show distinct separation. Their aims, ambitions and interests were different. On the one hand there was the official, theologically (more) highly educated, artistic but rational world whilst on the other hand there was the people's world heated with

stronger emotions wishing for a more intimate and communal type of devotion and demanding education, historical knowledge and explanations. These two types of religiousness failed to meet, they existed simultaneous and only came into contact for the time of liturgical events. The sequence of events proved to be well organised, probably to the greatest satisfaction of the organisers, but it appeared to be over organised in the eyes of the traditional followers of religion. We can discover a defensive-refusive attitude here, which does not want the vernacular (private, small community, local, intimate and emotional) forms to outweigh the 'official', liturgical forms of religious practices.

For other social groups this event has been desacralised. They are the ones for whom and their children the pilgrimage festival only means the babble of the fair and opportunity for playful entertainment. There were a good number of them, too. They only had the 'courage' to get the church door, or if they entered, it was obvious that they felt alien in the environment, to the religious behaviour and were surprised at the sacral square, the events and the rituals of religious people. For them the pilgrimage festival had a different meaning than for the religious participants. However, they still formed integral part of the society of the festival.

Future events will decide whether the different worlds, communication systems, forms of religious practices converge or diverge even further apart. The examined pilgrimage festival nevertheless exhibited a decline of traditional celebrational forms. We do not know whether the disappearance of an older world suggests the birth and the beginning of a new type of celebrational framework. It is certain, however, that the August 1997 pilgrimage feast displays a completely different picture to that we have become familiar with in Sándor Bálint's shrine monography and essay published here.

English translation Zsuzsanna Végh

Sándor BÁLINT

Being the Guest of Our Lady in Szeged

The ancient hearth of the religious folklife in Szeged is the church devoted to Our Lady of the Snow in Alsóváros together with the cloister built around it, which has been radiating its light and warmth already for centuries not only to the citizens of Szeged but also to other Catholic regions.*

The Franciscans played a significant role already in the medieval life of the town. Their present church, one of the most beautiful examples of Hungarian church architecture, was built at the end of the 15th century. The town was soon to be destroyed by pagans, though its position was rather fortunate compared to other occupied territories, as it paid taxes directly to the sultan. Though it was not due to this situation, that Szeged survived the period of occupation, but to the protection of Our Lady, which maintained the continuity of Hungarian life and Roman Catholic faith in Szeged already for a thousand years.

The Franciscans of Szeged carried out an important national mission. The Turks were known to tolerate only the poor and humble sons of Saint Francis among the believers. The cloister of Szeged was the centre of a huge missionary field expanded to the territory of Southern Hungary. Its influence was universal. The monks of the cloister in Szeged obtained a passport valid throughout the whole empire. The diocese of Csongrád survived, but the believers scattered throughout the diocese were guided by the guardian of Szeged as a generalis vicarius. Beside Szeged the Franciscans were responsible for the religious life of another 14 settlements within the occupied territory. The believers of Szeged were led by the licentiates or 'semi-priests', the famous lay apostles of the era of occupation, who were usually the superiors of the fraternity of Saint Francis as well and who were directed from the cloister of Szeged. The local spiritual heritage of the observants, *Saint James of Marchia* and *Saint John of Capistran* was flourishing in the community of Szeged at that time. Its roots are hallowed by the blood of martyrs. The soul of Szeged might have been the happiest in those apocalyptic days: far from the world, far from the temptations of perfect rejoicing, taking on generous suffering.

---

* This essay was first published in 1944 in the book "Being the Guest of Our Lady".

The cult of pilgrimages was flourishing already in the 17th century. In Baroque times the church and the miraculous picture of Our Lady performed a new mission. In the 18th century and beginning of the following century the surviving population of Szeged resettled in more than fifty ravaged villages in the south. These emigrated groups still remained under the spiritual influence of the mother-town, under the protection of *Auxiliatrix Szegediensis*. The church feast gained a new significance: it meant not only a pilgrimage trip, i.e. an occasion for penitence and atonement, but also returning home. They returned to their common past, the ancient unity of the fate of Szeged, into the mystical community of blood and faith. This cult played an important role in the inhabitants of Southern Hungary remaining Hungarian and Catholic.

The third great effect of the cult during the 19th century came about at the same time as the formation of the world of farms around Szeged: the Franciscans from Alsóváros were the first to start pastoral work on the farms. The church feast was a holiday for the population living on farms, though new parishes were founded on the territory. They also came back for the feast, and at the same time visited their families and frequented the family graves situated in the Alsóváros cemetery.

Unfortunately, this wonderful ancient cult seems to be on the decline at the moment. Szeged became a big city. Many new settlers, who immigrated into Szeged did not adapt to the religious atmosphere of the city. Even the local people adjusted themselves to these newcomers, not to their own pious ancestors. The shrine enraptured the whole community of Szeged, both the poor and the happy alike. Nowadays mainly peasants pay their respects to Our Lady. Perhaps due to local pastoral work not taking the opportunities offered by the church, the sacral symbol of the city. However, where would we need the sacred ecstasy and festival food of the pilgrimage more than in the phalanstery of the big city living on a perpetual weekday full of pessimism, narrow-minded common sense, poverty and hopelessness? When should we plant the real values of life into the hearts of people, if not in our rootless age, when people live for the moment.

The cult of the *Lady Dressed in the Sun* has come to the fourth phase of its conquest in Szeged in spite of the spirit of the age and unfavourable environment. Here, in the shadow of Our Lady of Szeged was once born the *idea of Szeged*, which signifies the universal revival and metaphysical flourishing of our nation on the basis of Hungarian Catholicism, which in public life was regretfully used as political prejudice. However, when Szeged has found itself the church became an ideal of Dante: inspiration and obligation. From this mystical wellspring originates the work of Lajos Kálmány, the ascetic painting of Lajos Károlyi, the poetry of Gyula Juhász expressing the incomparable Catholicism of Szeged. These works reflect the eternal Szeged: Catholicism and Hungarian nation, collectively as well as individually, their whole ritual rooted in the love of Virgin Mary, in the enchantment of a peculiar Hungarian platonism.

The locals and the Feast

As the participants of the 3rd International Summer Seminar for the Students of Ethnology organised July 30 – August 6 1997 we investigated the relation between the inhabitants of Alsóváros and the church feast devoted to Our Lady of the Snow.

In the course of the interviews made among local people we realised that during our century there have been great changes in the investigated field. After World War Two with the emergence of the new ideology the communist authorities unable to prohibit the feast, tried to downplay its religious nature. Thus the two periods can be distinguished clearly: the one prior the war and the post-war period.

Before outlining the pre-war customs, Sándor Bálint's work and its influence should be mentioned. He investigated this topic most thoroughly, his monograph posthumously published was entitled 'Szeged-Alsóváros. Church and community'. The personal influence of Sándor Bálint was also perceptible: middle-aged people had knowledge about the feast of Alsóváros only from personal conversations with Sándor Bálint and his lectures given at the parish.

The generation born in the 1920s spoke about how they prepared and celebrated the feast in the 30s and 40s based on their self-experience. This paper does not intend to supervise the results of Sándor Bálint, but tries to describe how the feast reflects the changes of the community in Alsóváros.

THE PERIOD BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Preparations

Preparations were being made on both sacred and profane levels. Whitewashing, house-cleaning done weeks earlier, also tidying the yard and surroundings belonged to the latter. The preparations for the feast had to be scheduled precisely, in order that everything goes according to the plan and the members of the household could take part in the events of the feast. A few days before the feast pickles and cakes were made. They prepared spiritually by fasting before the church festival.

The two days of the festival

Before World War Two believers used to come to the feast on foot accompanied by carts. In the parish it was announced that those with a bigger household should give accommodation to the pilgrims, who used to stay on the yard or in the shed. The hosts were very proud of having pilgrims as guests when they walked together singing to the church. Lodging was free, but the pilgrims were expected to pray for the hosts and their family. Sometimes pilgrims and hosts became friends, some groups staying at the same families year after year. Those living close to the church besides giving accommodation also made available their wells for the pilgrim groups to use.

During the two days of the feast local inhabitants used to receive guests in their home. There were about 30 guests at one family, mainly their relatives from the surrounding villages and farms. The visitors arrived already on the first day of the feast in order to take part in the masses and the vigil. Also local families went to church, usually the grandmother stayed at home and worked in the kitchen, though they tried to arrange the tasks in a way so that everybody could attend the mass. Mainly women stayed up at the vigil until 2 o'clock in the morning, despite their hard work on the following day.

Besides its religious content the feast also gave occasion for entertainment provided by the stall-keepers along Szentháromság street and the occasional wine-shops. The balls with live music organised for and by young people were also a part of the feast. Girls were allowed to go dancing with an escort. This was a good opportunity to make acquaintances.

The mass and procession on Sunday morning was really important for the locals, everybody tried to take part. The order of the procession was organised beforehand, though our informants could not recall it exactly.

For Sunday lunch generally chicken-broth, mutton or beef stew with paprika was cooked. Among different home-made cakes strudel was the most popular. The guests used to stay until Sunday afternoon, the pilgrim groups also left at that time depending on the length of their journey. The final mass completing the feast was mainly attended by local people after their guests left.

Our informants talking about their personal experiences from before the war were born in the 20s, so they were still young in those years. They recalled the church feast with pleasure referring to it as an event which they had annually prepared conscientiously and had a significantly strong effect on their life. Almost all the children got new clothes before the feast, they mainly enjoyed the procession and the atmosphere of the market. The church feast provided the possibility to cultivate family relations. It was the feast of a smaller community, non the less, they could become acquainted with people from other regions. The world opened wider in those days. One of the informants for example remembered a religious song she learned from a pilgrim group of the Southern Great Plain which she still sings with pleasure:

*Protector of Hungarian nation
 Be faithful shelter of your people!
 As through so many years
 Be faithful to protect this land!
 Shelter, Our Mother, this country
 Our Saint King offered to you.
 Our Lady, You be with us,
 Do not let us perish forever!*

The way their parents and grandparents celebrated this feast was ingrained in their memory, and at the same time it strengthened their religious belief. That is why it was difficult for them to accept the changes after the war, which completely transformed the relation between community and individuals influencing each layer of society.

LOCALS AND CHURCH FEAST IN 1997

As a result of the social mobilisation of the last few decades Alsóváros can not be considered as a 'peasant-town'. Due to the prohibition of religious activities during communism many people today have little desire to practise their faith.

Because of this, the church feast itself and the way it is celebrated are expressed in many different ways. The population of Alsóváros can be divided into four groups considering the proportion of religious and profane elements in the way of celebration.

In the first group there are people who stress both the religious and profane side of the feast. They are the believers who preserved the old customs. Most of them are older being born in the 20s, but their children and grandchildren seem to be continuing the tradition of celebrating the feast in this way.

Those belonging to the second group do not invite guests any more, thus the feast stopped serving as a cementing force in these families. They are mainly elderly people living alone who can only attend the regular mass services on a now and then basis. This is because of their poor health condition. Thus they can not receive guests in their homes, their children either live somewhere far away and are unable to come home, or they do not think that family reunions are important in their lives.

Those in the third group do not have any religious motivation whatsoever, but find the feast an opportunity of relaxing with relatives and friends or meet old acquaintances in the fair.

Thus the family tradition is preserved year after year, however, the members do not consider it important to go to church to give thanks to God. They pay only a short visit to the church as an accepted habit.

This feast has meaning for this people as it has either been a part of their lives since childhood or adopted the customs of Alsóváros through marrying into a local family. However, they see its significance only in keeping the family together.

While the number of guests was almost 30 at those belonging to the first or third group, nowadays there are not more than 10-15 visitors. Elderly people do not have the strength any more, their children come home usually only on Sundays or they can not help their elderly parents because of their working commitments. On the other hand sometimes the children bring home-made cakes and also help in cooking.

Preparations for the feast started already at the beginning of the week – they buy the meat, the drinks and start baking the cakes. The feast was not celebrated on 5 August, but on the following Sunday instead.

Changes in the Hungarian cuisine brought about the emergence of new vegetarian foods (e.g. cauliflower balls, pumpkin in fritters). Although the traditional type of cake, the strudel once a compulsory part of festival lunches, is hardly ever made nowadays demanding too much time and special skill. New kind of cakes are prepared which reflect individual taste.

For those belonging to the fourth group neither the religious nor the profane side of the feast is important. They only visit the market once or twice during the weekend to be entertained at the side-show or buy souvenirs. Mainly the new inhabitants of Alsóváros belong to this group, though there are some older locals as well who rather 'escape' from the feast considering it as unnecessary expense.

Finally we discuss the relation between work and feast, also the attendance of masses. There are fewer and fewer people emphasising celebration instead of work. This is true mainly of the members of the first group, who would, for instance, postpone a professional training course, in order to participate at the feast. Also the gathering of the family members is important for them. Whereas some people of the third and fourth group usually work also on Sunday receiving guests for Saturday lunch instead of the traditional Sunday.

Among the masses there are also preferred ones: the 6 o'clock mass on Saturday evening was popular among locals as they could stop for a short break during the preparations. The 9 o'clock mass on Sunday together with the procession afterwards was conducted by the bishop of Szeged-Csanád diocese, and was also attended by a lot of people. Sometimes Sunday lunch was put off because of this mass considering the long preparation time. The so called 'Mass for the Alsóváros locals' on Sunday evening was also popular as local hosts could go to church after their guests had left. Only a few believers attended the midnight mass for the deceased, the 7 o'clock mass on Sunday morning or in the afternoon the mass of a newly ordained priest.

To sum up we can conclude that the dwellers of Szeged-Alsóváros celebrated the church feast in 1997 in a rather different way than before the World War Two. Whether the current way of celebrating the feast becomes dominant in the years to come, a future study will decide.

Continuity and Change in the Fair

In our paper we intend to analyse the fair and the showmen present at the pilgrimage feast of Szeged-Alsóváros.

During our work on the one hand we made observations (e.g. how a seller offers their goods, whether there is any opportunity for bargaining, what kind of goods are marketable, etc.) on the other hand we made interviews using our questionnaire which concerned retailers and customers.

The crowd at a pilgrimage feast provides a good occasion for trading. Thus there has always been a close connection between the market itself and the pilgrimage feast. As almost everywhere, also in Szeged-Alsóváros the market and the group of showmen is a part of the pilgrimage feast. The assembled crowd offers a good opportunity for showmen to make profit. Until 1993 retailers and showmen could set up their stalls right in front of the church. Nowadays it is allowed only for the sellers of sacral objects. Thus the profane is banished behind the friary so that loud music should not disturb the liturgical events happening in the church.

In our research work we concentrated on the activity of the showmen so first we give an account on them.

The first day of the pilgrimage feast was Saturday, 2nd August 1997. It was a rainy day so not many retailers unloaded their goods. However, since there were not any visitors at the fair, the showmen had time to talk with us. They were ready to help and pleased because of our interest in their job.

Roundabouts and shooting galleries were situated to the left of the friary. As it is shown in the map there were 28 amusements at the fair.* Shooting galleries and stalls were placed on the edges, and in the middle of the area there were different kinds of roundabouts. All these belonged to seven families.

- Four families came from Baja. All of them are relatives., They live together like a big family. More than half of the roundabouts, shooting galleries and other gambling stalls (altogether 17) were in their procession.

---

* Maps and figures can be found in the Appendix.

- The Czékus family was from Szeged. The most popular roundabout, called 'polip' (octopus) belonged to them. Their amusements are on the most frequented places on the ground. They employed eight people.
- One family came from Kecskemét, and another from Bátaszék.

The above mentioned showmen have been coming to Szeged for many years. Each member of the family has their own duty. They are born into this job and often could not even tell how many years their ancestors started the business.

Usually the season starts on the 1st May and the showmen move from fair to fair until October-November. During this time they live in caravans. Mostly people with gypsy origin take on this way of living. They arrived in Szeged already on Monday before the pilgrimage feast, and they set the roundabouts and shooting galleries. However, most of the visitors came to the fair only on Saturday afternoon. The showmen stayed until Monday morning, then all of them left to the village of Ruzsa, where a dedication feast was held the following weekend.

As it is shown in the map roundabouts and shooting galleries belonging to different families were placed sparsely. In spite of the families being of kinship with each other they often debate about better places. However, the problems are always solved 'and in the evening everything is all right in the pub'. Gaining profitable places is crucial because of the higher income. All the showmen stressed the importance of the place as nowadays people have less money for entertainment. The objects that can be won at shooting gallery and gambling stalls are purchased from a special store in Budapest. Nowadays straw hats and toy animals are the most popular.

During the pilgrimage feast we could continuously hear loud music. Yet there was no oral advertising of the articles, nobody tried to call our attention.

At the opposite end of the market another group of showmen appeared clearly separated from the roundabouts requiring greater financial investment. Here the fortune teller gypsy woman was sitting. Having no permission to trade, she appeared on different places.

Copied notes were placed in a box which had its opening at the top. Two colourful parrots picked out the notes. They were both called 'Gyuri'. At one end of the box the notes were addressed to young lady and at the other end to gentlemen. The texts of the notes emphasized and praised positive characteristic features. After outlining the temporary difficulties in life they predicted a happy future with love and great fortune.

'Prophecy for a young lady. Love for you is a heavenly present, you will have a rich husband. Your best friends will envy your happiness, but they can not do you any harm. You will be lucky, you will live in happiness and harmony. You will inherit a great fortune from an uncle. The name of your husband will be János. You will live to be seventy. You will have children. Your lottery numbers are 12, 26, 45.'

Riding on ponies was a new kind of amusement at the fair. Mini-motorbikes for children represented modern technology in entertainment.

Mostly the young and families with children came to the fair for amusement. The number of visitors depended mainly on the part of the day and on the weather, not so much on the liturgical program of the feast. The only exception was Sunday morning when all the visitors at the fair watched the procession after the high mass.

The showmen did not have much to do with the sacral part of the pilgrimage feast, they did not even enter the church. The pilgrimage feast was not a holiday for them, it meant only a way of earning money. They often did not have any information about the pilgrimage feast at all. This fact is supported by the opinion of a showman.

'The peculiarity of this feast is the procession which can not be seen at other pilgrimage feasts. The reason for this could be that this is the feast of the church itself. At least, I think so.'

THE RETAILERS

The weather influenced not only the activity of the showmen, but also that of the retailers. The stallkeepers usually unload their goods already on Saturday morning, provided the weather was nice. This was not the case in 1997, when due to the rain they could set up their stalls only on Sunday. Those arriving already on Saturday spent the night in their cars or at their acquaintances' in the city.

The allotment of stallplace took place well before the feast days. On Monday all the stallkeepers had to appear at the authorities. The chosen and occupied places were enclosed. The acquaintances often helped each other to gain good places. Some retailers choose the same place for their stall year after year.

László Kálmán, the market supervisor, made a sketch for us about the order of the stalls at the market. The market has been supervised by the authorities since 1993, so it does not fall within the competence of the church any more.

On the square in front of the church entrance only the stalls selling secular objects were allowed to be set up. In 1997 seven retailers of the kind came to the feast. A part of them inherited the enterprise as a family tradition, while others started the business not long before.

They offered mainly plastic holy-water stoops, roseries, calendars, necklaces, images of saints, candles, postcards and books. They purchase their goods from wholesalers and earn a 20-25 % profit on each article. However, one of the retailers was selling candles produced by himself. He noticed that his product was on sale at other stalls, too. These sellers of sacral objects travel in the country between different pilgrimage sites from Mátraverebély to Alsószentiván.

The number of customers at these stalls increased mainly after the masses when the faithful coming out of the church stopped to buy religious articles. Most

popular were the cheap and practical objects (e.g. candles, key-rings, images of saints) which people bought as souvenirs for relatives and friends. On the other hand customers missed the specialities of the pilgrimage site, such as the copy of the miraculous picture of the church at Szeged-Alsóváros. The retailers claimed that producing the copy would have been profitable only in a greater amount, but they could not have been sold at other pilgrimage places in the country.

The larger number of honey-cake sellers was originally connected to the sacral side of the feast. Nowadays they are replaced by the so called candy-sellers. The two groups can be distinguished by the products they offer. Honey-cake retailers produce most of their goods themselves in a special workshop. Making honey-cake is a family tradition in most of the cases and the family members are involved in trading.

Two brothers from Makó has regularly attended the pilgrimage feast of Alsóváros for ten years. Usually they sell their goods at the market in Makó and surroundings. They are personally acquainted with the other retailers and a part of the customers as well. As they remember the atmosphere used to be much livelier at the pilgrimage feast of Szeged, when they were selling at the fair as long as midnight. Nowadays in spite of being on sale also in the shops, wafer biscuits, candies and chocolate are more popular among the customers than honey-cake.

The uncle of the two brothers started the business 18 years ago. Their mother helped in trading. She was said to be very kind to all the customers. The brothers inherited the workshop and the equipment from them. Though they did not study the trade at any special school, they make the honey-cake themselves at home.

As opposed to this candy-sellers do not produce their articles but purchase them from wholesalers and wrap them up afterwards. They usually set up several stalls at the fair and take on employees to help them. We made a longer interview with a candy-seller from Tápé. He had five stalls on different parts of the marketplace selling two kinds of honey-cake. The edible one was made by adding gelatine and corn-starch, while the inedible cake contained boneglue. The candy-sellers and honey-cake makers, together with two sellers of spun sugar possessed 23 stalls at the fair.

The second biggest group of retailers was selling toys. They offered cheap mass products made of plastic which were available in the shops, too.

A couple from Hódmezővásárhely sell pottery was the only representative of folk art at the fair. They have been trading with their products since 1989. Usually they visit programs where they are invited to. The pilgrimage feast of Szeged-Alsóváros is the only exception.

Besides there were two women from Szék, Transylvania, who were selling embroideries and handwovens made by themselves. They offered their goods by walking around the market, as they did not pay market-dues.

Similarly to the showmen a group of stallkeepers were also acquainted with each other. For most of them trading is only a complementary business. 40-50% of them live in Szeged and about 70% come regularly to the pilgrimage feast at Szeged-Alsóváros in August.

On Sunday evening more and more retailers from the local market came to the fair. At this time most of the visitors were non-faithful, while in the morning mainly religious people came to the fair.

The fair and the group of showmen has for a long time been an organic part of the pilgrimage feast. The sacral side of the feast brings into life the profane providing an opportunity also for entertainment. At Szeged-Alsóváros the two separate sides of the pilgrimage feast are connected by the stalls selling sacral objects and the people walking from the church to the stalls. However, great part of the visitors coming to the fair do not join the liturgical events.

Interpersonal Relations and Group Formation in the Market

As a participant at the 3rd International Summer Seminar in Szeged I had the possibility to take part in the feast devoted to Our Lady of the Snow in the church of Szeged-Alsóváros. First I noticed the date of the celebration – 2-3 August, while the calendar feast day itself of Our Lady of the Snow was August 5th. Later I was told that during socialism people could not get a day off for this religious feast, so they celebrated it at the weekend nearest to the calendar day.

The structure of the feast is rather peculiar, as it consists of two basic components: a sacral and a profane. I was impressed by the fact, that although both parts are related to the feast itself and the profane side depends on the sacral to a certain extent (the religious events provide the sellers with a lot of customers, thus higher income), even so, in the mind of those visiting Mátyás square the two sides are clearly separated.

In Croatia at events like this the sacral is usually highlighted: the stalls are erected in such a place as to be of service to the believers. Whereas in this case a large part of those coming to the market and the fair did not even step into the church, instead their motives were merely profane. These were mainly young parents who brought sweets and toys for their children, or paid for a pony-ride and other attractions. Also the price of certain goods such as technical equipment and cassettes was much cheaper than in the department-stores, which also served as a reason for many to come only to the market.

Most of the people though came with the intention of taking part in the sacral events, so they did not stop at the market, only walked through it. The relation between the two poles became clear already during the interview made with the organiser of the fair. He told us that the fair had always been held in front of the main entrance of the church until 1993. Later the local government changed the scene for the market in order to protect one of the oldest squares of Szeged. Today the fair is held to the north of the cloister where there is no exit from the church. Along the way leading to the church entrance only stalls selling sacral objects such as rosaries, crucifixes, candles, prayerbooks, pictures and statues of saints or holy-water stoops, are allowed to be placed. Thus the market is situated further from the church and is not connected to.

In fact the sacral seems to alienate itself from the profane, thus protecting the religious content of the feast. One of the Franciscan friars told us overtly that he was displeased with the fair being too close to the church. He would like to have the market placed to another square much further in order not to destroy the solemnity of the place.

Our group did research on the secular side of the feast (i.e. fair), while I myself concentrated on exploring interpersonal relations and the market scene.

Already at the beginning of our research we noticed a basic difference between those selling secular and religious objects.

The sellers of religious objects behaved in a more serious way, they did not joke among each other so much, they talked to the customers with respect, while at the stalls selling secular objects the atmosphere was more relaxed and joyful.

Their relation to the goods they are selling is noticeable, as the motivation is the same: mostly these sellers have their own workshop or they work in one of those producing these kind of objects. Religious feast bring in occasional income for them. Thus the motives of the sellers are very similar with their relation to the supply of goods. It seems that the reason could be the different nature of the goods offered, some of them being religious, others secular.

Although in the secular part of the market the prices were fixed towards the end of the fair or in case of buying in bulk the sellers reduced the price. On the other hand at the church entrance sellers did not enter into a bargain.

This proves that the relation to secular and religious objects is different.

The goods offered in front of the church are respected more both by the sellers and buyers, as these are related to the faith of the people. Thus the feelings connected to the church are at the same time projected to the goods offered in front of the church.

Also the customers visiting the two parts of the market were different. At the stalls next to the church mainly elderly women appeared, who also often visited the church. They bought candles, which were lit inside the church.

They bought small devotional pictures and statues as a present for those, who could not come to the feast. Besides they buy objects for themselves, which they take home and place on a small table in a so called sacred corner. On the other hand at the stands to the north of the friary young people, mainly children with their parents were present.

The market of secular objects was not influenced by the events of the church feast, but rather by the weather or part of the day. On the first morning of the fair due to the rainy weather the number of visitors was minimal. However, around noon the fair became lively and more and more people appeared until 4 o'clock in the afternoon. After that the number decreased, though some stands were open until midnight. The following day was busy until 6 o'clock, when the commotion of the fair started to calm down. The changes in the number of visitors was not influenced by the time of the masses, as most of them came only because of the fair. The secular part did not attract those living further, as opposed to the religious part.

The only event that caused the slackening of interest at the fair was the procession, when the sacral part came out to the street drawing the attention of all those present.

We observed the religious stalls on Sunday morning before, during and after the main mass.

While before the procession there were few buyers (- the service was conducted this time -), during the procession even less (- all the people paid attention to the procession -), after the procession more and more visitors came to the stands and it even increased after the mass. Thus it was obvious that the popularity of the stands selling religious objects has a direct connection with the church events.

About operating and organising the market we talked to the head organiser, Mr László Kálmán. His task was to mark out the places for the stalls. He said that year after year the same stallkeepers come back to Szeged. Some of them have even a permanent place, so the organisers do not have much work to do in the allotment of the stall space. Those who came to the fair for the first time either book the place beforehand or take their place on the territory set apart for those without a reservation on the right side of the market square.

The stalls are not grouped according to the goods they offer, which also makes the fair more colourful and livelier. The sellers not living in Szeged stay in their cars for the night, keeping an eye on their goods at the same time.

There is a wide range of goods offered at the market: toys, sweets, honey-cakes, clothes, ceramics, books, technical equipment, jewellery and small trinkets.

Though the variety of goods was entirely dissimilar to what we can see now: there were fewer industrial products and more home-made sweets, toys and pottery. This has undergone great changes since World War 2.

There are also a lot of snack-bars at the fair selling drinks, sandwiches, hamburgers, etc. In the past meat stewed with paprika or goulash soup was cooked in bigger cauldrons around the market, which is nowadays for health reasons prohibited.

Most of the stalls at the fair sell sweets and toys which are mainly manufactured products. They have the greatest number of customers, with parents mainly buying souvenirs for their children. Thus our research work also concentrated on this kind of business.

We talked to a middle-aged couple from the surroundings of Szeged. They were selling different manufactured toys and ceramics purchased from special wholesalers. Some products such as ceramics with the inscription Medjugorje have different origins. These souvenirs were brought from the shrine in South Bosnia by acquaintances. Our interviewees were professional traders running their own shop in their local town. This kind of activity was not a family tradition, but they started the business themselves. As the income of the trading activity is not satisfactory, their children probably will not continue it in the future. They claim that even traditional trader families stop their business due to small income. Similarly to other

stallkeepers at the market they also go from fair to fair in this area of Hungary, either to a church feast or cattle-market. If they spend several days at the same market, they have to stay in their car for the night as it would be difficult to take the stock home day after day. As they came to Szeged for the first time, they got a place on the right side of the square.

In trading, the role of the husband is more important. He offers the goods and he takes the money. He often goes to the market alone, his wife is his assistant. She usually stays at home and prepares the articles. We noticed that men have a leading role in trading.

Like the other sellers, the investigated couple did not advertise their goods in a special way. They consider this characteristic of the market. They marked the prices on the articles, as it is the general habit. It was not possible to bargain, though towards the end of the fair they gave reductions to sell the objects more successfully.

The second most frequently sold articles are the sweets and honey-cakes. There have been changes in the way they are offered. Those stallsellers dealing with sweets and honey-cakes used to be called honey-cake makers, nowadays they are called confectionery makers. They used to sell more traditional home-made sweets, such as gingerbread and home-made candies. the variety of goods are more or less the same on the stalls. The sellers claim that the success of industrially made sweets is due to the change in the taste of customers and they try to adjust their offer to the demand of customers. However, it is said to be a tradition to take home some home-made candies as a souvenir from the church feast. As opposed to this, children nowadays like more industrially produced sweets, so both type of articles are sold well at the market.

The stalls can be divided into three groups on the basis of their offer:

- 1, honey-cakes,
- 2, home-made candies (rolls, Turkish delight, etc.),
- 3, industrially produced sweets.

The family tradition is noticeable more frequently among the stallsellers dealing with sweets. In the case of one seller this profession has been in the family already for centuries passing the heritage from generation to generation. Women decorate and prepare the products at home in the workshop. They usually do not take part in the market, as there is a lot to do at home around the house. Mainly men sell at the markets. They visit the most important markets in the surroundings. Each member of the family gets involved in the trading activity. All the families selling sweets in markets or to retailers only have their own recipes which are usually secret and inherited from generation to generation. Each workshop has its own range of products different from others. For instance, there are two groups of honey-cake makers. One makes a traditional kind of cake of one colour decorated with white and brown, while the other produces a new type with fiery red basis decorated richly and colourfully. Sometimes they change products with other workshops to enrich their range.

These kind of family enterprises are disappearing. Nowadays they purchase the sweets from producers who do not deal with selling and can meet the demand of more retailers.

The tradition of this kind of profession is also disappearing. The son of a retailer said that he might not continue this job as it is not profitable.

We talked to another couple who do not sell sweets and honey-cakes as a family tradition. After they had become unemployed, they started their own business to get some income.

It is interesting to note, that they work together, both in purchasing and selling. They do not make products but buy them from wholesalers.

We also asked other stallsellers dealing with carpets and hand-woven handicrafts, ornaments from plaster, pastry horn. We talked to a retailer who sold pictures. (The painter is the customer themselves: a few drops of paint is put on a piece of paper with the help of a apparatus which sprays the colourful paint in different directions, causing interesting patterns to appear on the paper.) The two most characteristic products at the fair are in fact toys and sweets. All the stallkeepers attend other markets as well beside the church feasts. They follow the events with the help of a special calendar. Most of the retailers are men from other towns or villages who stay in their cars for the night. The prices of their goods depends on the current prices of that particular commodity, which can be reduced towards the end of the fair. Another common feature is that none of them advertises their articles.

Several stallkeepers stressed that often they make very good friends at the markets. Some even claimed that they feel the whole market to be one big family without quarrelling or jealousy. As opposed to this the relationship between legal sellers and black-marketeers are entirely different.

Several of the latter arranges a temporary stall from paperboxes, for instance a fortune-teller. Others put out their articles on plastic covers, for example two gypsy families.

Others offered their goods by walking around the market, like two women from Székelyföld (Harghita and Covasna counties in Romania). They were dressed in the once traditional costume of their village in this way advertising their articles. They offered handwovens and embroideries made by themselves. In their neighbourhood traditional handicraft is still alive and all the girls have to learn weaving and spinning. These women try to sell their goods all around Hungary going from one market to another. They offered their articles walking up and down at the fair as they could not get a fixed place. Finally they were allowed to sell their goods at one side of the church.

It is also worth mentioning that black-marketeers did not fix their prices, but bargaining was allowed. Legal stallkeepers had a different relation to blackmarketeers, than to each other. While they felt amiable amongst each other, they turned towards illegal sellers with anger and hatred considering them swindlers.

One of the professional sellers mistaking me for an organiser came up to me and complained that those who had not paid for an allotted place, drove away customers and entered into unfair competition.

The black-marketeers are aware of the stallkeepers' opinion, but are not disturbed by it as they also have to do something for a living.

Doing research during the two-day market was obviously not enough to explore all the characteristic features and contacts present. A deeper and more complete investigation of the data needs a second phase in the research. However, as a conclusion we can see that the market, but mostly the church feast itself composes a layered and dynamic unity where certain rules and rather significant relations are dominant, which is in any case worth investigating in the future.

Carol A. STRANG

Sacred and Profane in a Pilgrimage Feast

The object of this paper is to highlight the contrasts and tensions evident between the secular and ecclesiastical factions during the festival of Our Lady of The Snow which took place at Szeged on the 2nd to 3rd of August 1997.

The festival falls on the 5th day of August every year, in accordance with the Catholic calendar. The festival is celebrated on the weekend which falls closest to this date, hence the reason it was celebrated on the 2nd to the 3rd of August this year. The reason is that most people have free time at weekends so are more likely to attend.

The start of the festival was marked by profane preparations which had to be carried out before the festival began. This included the cleaning of the church and Franciscan cloister, flower arranging and rehearsals. Also, the work associated with the setting up and working of the stalls and carnival. The stall holders, carnival owners were attracted to the area because of the vast numbers of people who would be there for the feast.

The Franciscan monks and local volunteers from the community participated in the cleaning of the church. Also, a corridor which housed some monks' cells, in the cloister, was transformed into places to take confession as there were not enough confession cubicles. The monks are entirely responsible for the upkeep of their own cloister. The monks organise who is going to partake in each task and rarely have any disputes over this matter. There are rarely problems over such matters as monks tend to do all their necessary duties without question. They appear to go about their profane duties with an inner calmness and patience. All corridors, cells as well as other rooms were swept, dusted, washed and organised from Friday 1st of August. At approximately four o'clock on this evening the corridors of the lower floor of the cloister were full of dust as a result of the vigorous dusting of the ceilings as well as walls and floors. An elderly woman and a casually dressed monk, aged in his twenties, washed the floors of the corridors.

Brother Kelemen stated that monks dressed casually on many other occasions such as when going to Szeged University for teaching or divinity studies, visiting friends or relatives and doing sporting activities although after seeing a photographic album belonging to the Brothers it is evident that they wear whatever is

convenient. For example, there was a photograph of a monk wearing his habit whilst playing football and another of an elderly monk walking around the grounds of the church wearing a personal stereo and headphones. There were other volunteer workers situated around the church. A lady was cleaning table surfaces, chairs and pews in the church. It was as if everything had to be as clean as possible. The ladies who cleaned wore overalls over their clothes rather like those worn during and after wartime in the 1940s in Britain.

The ladies who were responsible for arranging the church flowers came from the St. Anne Guild (of Szeged-Alsóváros), a local religious group. Saint Anne is the protective saint of this group. According to two ladies who were arranging the flowers before the feast began, the women from the flower arranging group were aged between sixty-five and seventy-five. They also stated that they had no male members although their group does not exclude them. Apparently, men have no time for such pursuits. However, men helped when it came to the heavy work during the preparations for the feast. Apparently flower arranging is a relatively new activity. It was not the Guild's original purpose. Years ago a nun who lived at the monastery took care of the flowers but she returned to the nunnery she belonged to and the church caretaker died. The priest who was there at the time asked the ladies from the Guild if they would intervene so they met twice a week to arrange the flowers and change water in existing floral arrangements. This group usually has meetings each Tuesday evening for praying and singing and to have discussions regarding their daily lives. A priest is always present. Care is taken to ensure that all members are present. If a member is absent a telephone call or visit is made to ensure their well-being.

An announcement is made at church calling followers to contribute flowers for the pilgrim feast of Our Lady of The Snow. Most of the flowers come from the private gardens of the congregation. People who do not have gardens either buy flowers from shops or from people who have gardens. The type of flowers used for displays during the festival consisted of seasonal flowers and greenery. The flowers were mainly gladioli, roses, gypsophila, daisies and iris. The greenery consisted of mostly asparagus fern and some other type of hardy green foliage. These flowers had no symbolic significance. Evergreen foliage is used as a decorative plant at cemeteries to symbolise eternal life but greenery used during the festival was not evergreen so one can state that there was no symbolism in the using of greenery here either. Flower donors are asked to arrange their flowers nicely. It was not deemed acceptable for a flower display to look gaudy or inappropriate in any other way so the arrangers ensured that the flowers were tastefully arranged using no more than two or three colours of flowers in each display. The flowers were placed on altars, around the building of the church on the ground, around the main entrance and at the side entrance of the church. The church was given a very thorough clean before the flowers were put out for display inside the church on the Friday before the feast began and the remainder of the flowers were placed around the entrance doors and on the ground around the church from six o'clock on Satur-

day 2nd August. The flower arrangers worked in a fast and methodical manner. It was surprising to see people arranging flowers outside as it had rained from around one o'clock in the morning since the flower arrangers had previously stated that if heavy rain was forecast, the flowers would be fixed to the inside of the doorways of the church. Thankfully, the rain did not last much longer. Three hours later they were still working hard to fix the flower arrangement to the exterior of the church. Women tied the flowers and greenery to pieces of rope while men attached these displays to the doorways. All the heavy work was done by male volunteers or monks while the flower arranging was carried out by women.

A rehearsal was held before the Holy Mass of the children at two-thirty on Saturday 2nd August. Again, different members of the community came together to help with this event such as monks, a few parents and priests. Older participating children helped with the younger members. The monks and priests wore their habits and the parents of the children were dressed in what looked like their good clothes while most of the children were dressed quite casually. Many, especially the boys, wore trendy training shoes. A few of the younger girls wore pretty dresses while the older girls seemed to place more importance on their hair. The children were formed in pairs and taught how to walk into the church and what to do later. Later, about fifteen minutes before the mass began, the children were helped into their vestments by monks, parents, and older children while, all the time, the priest calmly continued to instruct them.

Other rehearsals included that of the choir girls. Their group meets every Friday evening to practise and is led by a choirmaster. All members of the choir live in close proximity to the church. Their ages vary from eight to twenty-one. They sing on Sundays at the nine o'clock mass which is a service for young people. They practised only twice for this particular event. Their role at the feast is to sing at five different masses. The feast is significant for them because they express praise for the Virgin Mary through singing.

The preparatory work at the church strongly contrasts with that carried out at the market and carnival area because the people associated with this work are business people whose interests lie in making money from the pilgrims and not charity or necessarily helping others but in what they might call a service. By interviewing monks at the cloister one could sense the tension between this clearly profane group and the ecclesiastics.

A few people associated with the fair and stalls arrived on Thursday 31st July but the majority of them arrived throughout Friday 1st August and some arrived at the last moment before the pilgrim feast began. Most of the stall holders and carnival workers stayed on site. Alongside these people were other travellers such as the two Transylvanian women, dressed in their traditional folk costume, who set out and immediately started selling their wares, from large bags, next to the main entrance of the church. These women were illegal sellers. There was annoyance expressed at their presence so close to the church entrance since the other stall holders had felt obliged to move further afield and also for not going about their work

through the proper channels. Most of the market workers had to pay for the privilege of being there. There were other illegal sellers, gypsies and itinerants who also came from different regions. One illegal seller placed herself at the back of the church selling people their fortunes. She did this by placing a cardboard box in front of her which was filled with little pieces of carefully folded paper which had written fortunes on them. Two budgerigars which sat on the edge of the box picked these fortune papers out using their beaks.

Therefore, one can see that there was a great contrast between the atmosphere in the church and the market and carnival area. However, there are a few exceptions to this statement such as the link between the church and the main carnival and market area. For example, there were some stalls immediately outside the main entrance of the church which sold religious paraphernalia who were allocated this site due to the type of wares they sold. Directly behind the church there was an area which was used for the children's enjoyment such as a mini bikers' race track and pony riding area. It was unclear whether these had been purposely set aside or whether it was by pure chance that they were placed side by side. The last example was the grassy area situated at the side entrance of the church. However, the last two areas mentioned were not free of beggars and the occasional drunk.

One could detect the tension between the ecclesiastics and the market and carnival workers because of their close proximity to the church. Previously, they were permitted to set up their businesses anywhere around the grounds of the church but, more recently they were asked to move slightly further away. This area was cordoned off using tape to instruct them which area was deemed suitable by the church. However, a couple of traders moved their wares closer to the church such as the two Transylvanian women, mentioned earlier, much to the annoyance of the pious people. Also, while the market sellers and carnival workers were preparing for the event they were fairly quiet. In previous years there had been problems due to the playing of popular music too loudly even after they had been asked to turn the volume down. Another matter of concern was drunkenness and the rowdiness associated with such behaviour. Monks stated that in the previous year a rowdy crowd from the fairground had made a terrible din by shouting abuse. The church was concerned that the same problems would occur this year. The monks stated that they would not go into the market or carnival areas because they felt that this type of activity was highly unsuitable for a religious feast. The monks wanted the market area and fair to be situated further away from the church.

There was one area which seemed to be acceptable to both ecclesiastical and profane factions and that was the market area which sold religious goods and was situated near the entrance of the church. The sellers had been given permission to sell here simply because of the nature of their wares.

There were eight masses as well as other ecclesiastical services throughout the pilgrim feast. Each mass or service was different and therefore could be characterised by its own theme. For example, the Holy Mass for the Children (2.30 p.m. Saturday 2nd August) was relatively different and perhaps low key in comparison to

the Holy Mass and procession (Sunday at 9 a.m.). The other services such as the Stations of the Cross (2 a.m. on Sunday 3rd August), the Greek Catholic Liturgy (Saturday 2nd August) and the Evening prayer and psalm singing at which the monks took on a more active singing role (Saturday 2nd August) were entirely different from each other and therefore one could see the strong contrasts between these events. Three of the most obvious contrasts were the time length and content (theology and ritual) surrounding each service as well as the numbers of people present.

The mass which contrasted most with the other services was the Holy Mass and procession, mentioned above. This event was looked upon as being the most important. The evidence in favour of this statement lies with the vast number of people who attended. There must have been approximately two thousand people altogether. Obviously, there was not enough space available for everybody so the corridor leading up to the sacristy as well as the area immediately at the entrance of the church was filled with an overflow of moving bodies. The word moving is used because that is precisely what they did throughout the sermon. It was as if most people wanted to try to get a better viewing spot, somewhere to sit if they were lucky or perhaps they stayed only for a little while and left. There were so many folk coming in and out of the church throughout the service it was difficult to state what they were doing. For example, how long they were staying and where they were going. The most tense part of the pilgrim feast took place during the procession towards the end of the Holy Mass. Many people remained inside the church but those who managed or were able to get outside joined the overflow of the church in the courtyard outside. Eventually, Bishop Endre Gyulay emerged with the choir girls, altar boys, monks and priests and the procession started with a large number of the congregation who followed on behind. One could feel the tension during the procession between the pious and the profane people. From an outsider's point of view, it was as if the pious made themselves more look self righteous by parading around the market and fair-ground in blatant view of those who did not participate in the ecclesiastical event. The music from the fair-ground and market area was lowered but not turned off completely so one could feel the tension between the two factions. Also, it was as if the Church was making a territorial claim outwit the confines of the church building. The traders appeared to continue to go about their usual routine of selling their wares except for the two Transylvanian ladies, mentioned earlier, who stopped working during the procession. Perhaps this is due to their place of work which was frowned upon because it was situated at the entrance of the church where people were congregating to hear the mass being broadcasted using loud speakers. These women knew that it was not right to trade here during such an event or at this particular time. Also, perhaps they were genuinely religious but felt compelled to trade here at such a prime trading area, at intervals, because of their need to make an income. Nevertheless, it was astonishing to see that they had the courtesy to stop work for a little while.

Another contrast which led to tension between the profane and ecclesiastical factions lay between those who were pious and others who either pretended to be

pious or those who did not feel compelled to attend religious sermons very often. A brother stated that he did not feel the pilgrim feast was spiritually beneficial to most of those who came because they probably attended only a few, religious services each year such as Easter and Christmas. This monk felt that they were hypocrites for attending such events if they did not go to other sermons. Also, it was as if this hypocrisy was more exaggerated during the procession. For example, those who joined the procession who did not go to church very often were little better, if at all, than the people who ignored the ecclesiastical side of the pilgrim feast altogether. The monk felt that the feast was not a true representation of piety.

There was tension between those who were pious. For example, some women who were dressed in folk costume came into the church approximately half an hour before the Greek - Catholic Liturgy service. They occupied two pews situated next to a doorway which led into a corridor to the left side of the church. They practised their own type of group piety by praying and singing together. One woman appeared to sing each line of a hymn or psalm and then the rest of the women joined in. Their private worship was difficult to follow as a result of having little knowledge of the Hungarian language and in any case their dialect sounded different from other worshippers. The women continued to sing and pray until it was no longer possible for them to do so. When the Greek - Catholic Liturgy service began the women looked angry and frustrated. They remained in their seats and participated in this mass but continued with their own type of worship afterwards. These women and no doubt others like them wanted to have their own private time to pray and sing either together or alone. Unfortunately, it was difficult for these people to partake in their desired private piety because the church had organised so many masses and other services in the time available during the pilgrim - feast.

Therefore, through observing and analysing the different factions which come together to ensure the viability of the event one can state that there are many contrasts and tensions during the pilgrim-feast of Our Lady of the Snow. These tensions and contrasts are mostly due to the obvious differences within and between each element, particularly, the profane and ecclesiastic.

Susanne ÖSTERLUND

Being at a Feast – a fieldwork diary

It was very clear from the start that the fieldwork I was to participate in Szeged would be very different from the fieldwork I had done so far. Whereas I am used to planning and doing the fieldwork on my own on topics I know quite well, I would now work in a team investigating a phenomenon I knew very little about – and all this in a strange and new environment! My lack of knowledge in Hungarian would make my usual fieldwork method of personal in-depth interviews impossible. However, this situation also opened up possibilities for me to explore new ways of doing fieldwork and, very importantly, to learn from my co-workers.

Friday 1 August

9:00 am Preparations for fieldwork. The participants, teachers, Hungarian and international students, gathered at the Ethnology department of Szeged University to discuss different approaches to fieldwork. We divided ourselves into different search-teams according to what specific theme we had chosen to work with. My team, led by Bertalan Pusztai, would be focusing on the church and the cloister. In our discussion within the group we came to the conclusion that we should specifically concentrate on observing peoples behaviour in the church.

Friday afternoon: We went down to the church to watch the decorating and preparations for the feast. The young monks from the Franciscan community were cleaning all the public spaces, even sweeping dust and cobweb of the. Some of them were carrying extra chairs into the church. Old ladies were busying around with big bouquets of flowers. Our Hungarian teachers had told us that they were all members of the guild of St. Anne. The old ladies evidently took pride in decorating the church. They took great care in arranging the flowers and discussed the alternatives among themselves. Some of the ladies seemed to be more in charge than the others – perhaps they had greater experience when it came to this event?

We had the opportunity to speak with some of the ladies. Ildikó Pusztai translated into English. They explained that the ladies group met every Tuesday. The meetings were usually led by a priest. The group seemed to have a 'social-security'

function. The ladies said that if one of the members were absent from the meetings it is important to find out why. If she is ill the other members will visit her. Within the group they can discuss problems at home e t c.

The flowers for the decorating of the church were grown especially for the purpose and were collected by the believers. It is very important to arrange them nicely; preferably one should have two or three colours combined with some green. Some time ago a nun lived in the community and then she took care of the decorating. Now when she has gone it is the old ladies job.

Saturday 2 August

8:30 am Arrived to the church. The ladies were busy decorating the entrances to the church and the cloister with a colourful garland of flowers. An old man and a young girl is also helping out. It is raining rather heavily and the Hungarian students' film team have to hold the umbrellas for their cameramen. The old ladies do not seem to mind the rain too much. There is a table with tea and coffee. The sugar is slowly dissolving in the bowl.

9:00 am The fieldworkers are sitting in the lecture room we have been given as head-quarters. The film team try to warm and dry up a bit.

9:15 am I had planned to go and take a look at the church but the Franciscan are holding some sort of private service in the apse so I remained in the entrance looking through the windows of the inner doors. It is still drizzling a bit. No pilgrims around as far as I could tell.

9:30 am The different teams are preparing in the 'head-quarters'. The market group is a bit at a lose end because of the rain. There is not much happening outside the church. My search group is in a good mood, making jokes and trying to get organised.

There are flowers in the corridor along the midship of the church. I draw the conclusion that this means it is part of the sacred ground of the pilgrims. A few lay people are sitting in the church praying. There is no one in the church. It is still very, very quiet. Is this because of the rain? I look at the sequence of psalms on the board: 814, 229, 256, 801, 303 – and I wonder whether there will be any psalms I know. I few people from our search group are walking around in the almost empty church.

Later in the afternoon our group, that consist only of international students, get the opportunity to do an interview with Ethnology student and Franciscan brother Kelemen. We are sitting in one of the small siderooms that apparently are used for teaching and as an assembly room for the guild of St. Anne. Bertalan and Ildikó Pusztai acted as translators, mainly for us foreigners as brother Kelemen seemed to understand most of was being said in English. We asked Kelemen about the preparations for the feast. He answers that the most important thing to do is to clean the church, especially the windows and the floor. The members of the congre-

gation help. There are also the preparations for the Sunday lunch which is held for the Bishop, the Lord Mayor and some other specially invited guests. Plates and cutlery have to be ordered as well as food and pots for cooking. The old ladies of the guild will help with laying the table. During the actual feast the liturgical tasks are mainly for the believers. There are always two monks responsible for order and organisation of every mass. However, the monks without specific tasks will probably go about their everyday duties regardless of the feast.

There seemed to be some tension between the showmen at the fair and the clergy. The previous year a priest had to ask the showmen to turn the music down for the procession. This year white ribbons had been put up to separate the profane market from immediate vicinity of the church. In the old days big groups of pilgrims from the same villages used to travel together. Nowadays people from afar do not visit the feast to the same degree, Kelemen does not know why, but he thinks that it is perhaps more and more turning into a local feast, the feast of the people of Szeged-Alsóváros. It seems like the social needs the feast serves have changed.

Kelemen estimated that the feast was more important to Szeged and the community than to the monastery. To the monks serving the parish was more important than the actual feast.

Kelemen then answers questions on the daily routines of the monastery and why he chose to become a monk. On the question why there are so many young monks in the Szeged community he gives a very comprehensive answer. First and foremost it has probably to do with the personality of St. Francis - who is a very popular saint especially among young people. The famous film by Zefirelli has also influenced a lot of people to find out more. The knowledge that there exist a young community also attracts other young people. Furthermore the fact that the order can accept other occupations than priests is an important factor. In this respect that the Franciscan order is more open than most other Catholic orders.

2:20 p.m. The Children's Mass, The altarboys and -girls are preparing in the corridor. Everybody is waiting for the Bishop to arrive. In the church the congregation is practising the psalms for the mass.

2:25 p.m. The Bishop arrives.

2:30 p.m. The mass starts. There are quite a lot of disabled people and families with children present. However, the mass seems to be a bit too long and 'talkative' to keep the interest of the younger section of the congregation.

After the Children's Mass we ask questions and take photos of the altarboys and the girls from the choir. By 4:15 p.m. we are ready to return to the hostel for our dinner.

6:10 p.m. High Mass. The church is crowded, a lot of people are standing in the aisle and in the back of the church, As I am standing near the doors I can hear the sound and noise from the fair. Old euro-disco hits mixes with the voice of the priest. The contrast is quite striking. I find it a bit surprising that the doors are open all through the service. People are walking in and out. My helpful and ever-

patient friend Ildikó translates some of the sermon for me. Interestingly the priest is known for his opposition to popular religion. In his sermon he criticises that people are just waiting for miracles. After the sermon he mentions the presence of the ethnology teams. When the service is over and people are leaving the church an old lady walks up to us, she is evidently very moved. She takes my hand and starts speaking very animatedly, tears are running down her cheeks. Ildikó translates: The old woman talks about her joy in front of the miraculous Mary-image. 'The painting', she says, 'is truly miraculous'. For me this incident constituted an interesting contrast to the words of the priest.

Later in the evening we, the fieldwork team, watch the preparations for the Greek Catholic liturgy.

22.00 p.m. There is less people in the church for the Greek-Catholic liturgy, the congregation almost solely consists of elderly ladies – and, of course, young ethnology and folklore students. A lot of incense is used during the service. An old lady sitting on the side-benches in the apse looks like she is near choking. There is quite a lot of confusion among the congregation as to when to sit down and when to remain standing. I try to follow the majority – and when there is a draw, remain standing to be on the safe side. I like the service and the heavy scent of incense. However some of the participating Franciscan monks seem to have problems with staying awake.

23:45 p.m. Back in the head-quarters again. We are all fairly tired but in a good mood. The Hungarian students are very giggly. My search-team decide to skip the Requiem and do an interview with three Franciscan brothers instead.

We interviewed Benedek, László and Timóteus in the small office in the entrance to the monastery. We started by discussing the pilgrim feast. Brother Timóteus said that he fears that the feast are not solely for religious purposes. The tradition does not seem to attract young people. Benedek compared the Szeged feast with pilgrim feasts elsewhere. He felt that there were too many masses and that there should be more time for private veneration. Still, the feast is a good opportunity to reach out to people who does not usually go to church.

Benedek, László and Timóteus also explain why they choose to become monks and why specifically Franciscan monks. Their backgrounds and reasons were different but for all of them it was a decision that grew upon them after starting to think about their lives. All of them found the freedom and the openness the Franciscan order offers attractive.

Sunday 3 August

01:50 am There are a few of us left to go through the stations of the cross.

8:50 am On the tram out to the church I met an old lady. She spoke English since she had lived three years in Florida. She was also on her way to the pilgrim feast. I asked her what she thought about it. She answered that she liked it very

much and that she participated in it every year. She also went to church every Sunday. When we arrive to the church it is obvious that there is a lot more people around than on Friday. There are also more sellers and tents at the market. The sun is pouring down gloriously.

8:55 am In the church people are practising psalms. There is a lot of people inside, more than yesterday. There are also quite a few families with children and, even more common, old ladies with their grandchildren. The bishop is participating in this mass which finishes with the procession round the church. For this occasion the people at the fair have actually turned the music off, instead psalm singing is sounding from the loudspeakers on the church wall.

11:00 am The sellers of religious objects outside the church seem to be doing very well. The believers are obviously very keen to bring some souvenir with them back home. The music from the fair is turned up high again. People are standing in groups and talking on the square outside the church. It seems to be a very social event.

The rest of the afternoon our search-team spend walking around the fair observing sellers and buyers, and also trying some of the specialities on offer ourselves.

In the evening we watch some of the video shot during the fieldwork.

Monday 4 August

This day is spent at the Department of Ethnology. Within the search teams we discuss our observations and ways of presenting our results to the other groups.

Tuesday 5 August

The different groups present some of their findings, general discussion. and the closing of the seminar.

The participation in the seminar and fieldwork in Szeged was a very interesting experience for me. Three of the main 'benefits' it brought me was perhaps first and foremost to be able to learn about and study at close hand a custom I previously knew very little about. Experiencing a different way of doing fieldwork from what I am used to also proved to be a valuable lesson. Especially seeing how the video can be used for folkloristic work was very inspiring. Lastly it was very interesting for me to see how I could apply some of my research on drama/performance onto a pilgrim feast. And, naturally, one of the most important aspects with an international fieldwork course like this is the possibility to meet follow folklorists from all over Europe.

Space and Time Usage in the Feast

During the pilgrimage feast of Our Lady of the Snow our research group had the task to observe the inside of the church and its direct surroundings – mainly the church corridor and the square in front of the church. We investigated how the role of the observed space was changing during the feast. We studied the different functions of the space observing how people behaved inside the church during this particular feast. We recorded our observation on maps and in notes. We also made interviews. We discussed the results of the almost two-day long observation. We realised already then, that in spite of our thorough fieldwork there were still insufficiencies. We were not able to be present everywhere and by the end of the second day we also got rather tired. We did not always have the possibility to use a tape-recorder or take notes. In the case of the events happening at the same time we had to decide which one to follow. Nevertheless we had valuable and interesting experiences during the fieldwork.

How the usage of the church and its surroundings changes in time depends basically on the schedule of the feast. We recorded the changes on the maps attached to this paper. The believers took part in religious and profane acts during an observation.

The solely profane events inside the church and its surroundings happened while preparing for the feast the evening before. In the afternoon on 1 August we had a short visit to the church and friary in order to get to know the scene. The altars were already being decorated and the church was being cleaned. The most popular place at this time was the entrance to the sacristy because of the taps being used in the preparations of the flower vases. The vases were taken to the altars. The following day, on Saturday morning the garland was made and placed around the main entrance of the church, the entrance of the parish, and onto the side-door of the church. (The space used at the time is shown in fig. 1.*) All the preparatory

---

* Maps and figures can be found in the Appendix.

work was carried out outside the inner church due to their being practical and perhaps profane. Mainly the believers of Alsóváros – both women and men – took part in it. The friars helped only occasionally.

The number of those joining religious activities during the pilgrimage feast – unlike other pilgrimage feasts – was very divers. During liturgical events the number of the participants was extremely high, filling almost the entire church. (The official schedule of the pilgrimage feast of Our Lady of the Snow at Szeged-Alsóváros in 1997 is enclosed in the Appendix.) Although notes were taken and maps were drawn up of each event, here I mention two particular examples: the Stations of the Cross on Saturday night, which was not mentioned in the schedule, and the high mass on Sunday celebrated by the bishop followed with the procession.

The Way of the Cross (fig. 2.) started at 2 o'clock on Sunday morning and lasted for half an hour. Approximately 60 believers and 2 friars took part in it. In comparison with other pilgrimage feast this number is relatively small. The traditional songs for the Stations of the Cross were led by friars, the prayers related to certain Stations of the Cross were read by the believers. Most of the believers in the church actively took part in this religious devotion. Despite the small number of the faithful the believers took part in this Way of the Cross as a community. Praying and singing was continuous. This was completed by the usage of religious objects (hymnbooks, rosaries) and unusually strong religious gestures. Moving from station to station helped the believers to get involved in the Stations of the Cross. The intensity of religious piety was shown also by the fact that the believers did not leave the church right after the completion of the Stations of the Cross. The same can not be said for other liturgical events. Though most of the participants were local people they continued praying, singing and their number decreased only at dawn. The space of the church could not be considered homogenous during the Way of the Cross. The most popular place was always where the group of the participants stayed, thus it continuously changed.

The holy mass celebrated by the bishop (fig. 3.) and the procession (fig. 4.) started at 9 o'clock on Sunday and lasted until about 11 o'clock. The church was filled to capacity during the mass. The people who could not find any room in the church, stayed outside and participated just the same. They stood at the corridor entrance and at the main entrance of the church and listened to the liturgy by way of loudspeakers. In spite of not being able to see the events happening inside the church, they seemed to get involved to the liturgy as participants. In this situation the square outside the church became an extension of the church interior where the liturgy was being celebrated. The piety of the people outside the church during the liturgy was of the same value as those inside. During the procession we also experienced the 'extension' of the liturgical space and constant changing of the sacred space outside the church. Most sacred was always the place where the Blessed Sacrament passed by. This was noticeable also in the gestures: the believers who

did not take part in the procession also knelt down and make the sign of the Cross when the Blessed Sacrament was in their presence. The church was empty during the time of the procession. Most of the believers who took part in the high mass also joined the procession although the behaviour of the group was not homogeneous: among the singing and praying, there were some believers who talked about the Sunday lunch. The streets were cordoned off by the police during this time, to allow a free flow of the procession. Although music was turned off at the fair during the procession, the roundabout continued working. Also shopping did not stop. At the end of the procession the clergy and most of the believers returned to the church and finished the holy mass. However, by this time all the participants could fit in the church, many of the believers left before the end.

During the pilgrimage feast the above mentioned events can be considered the peak of the common religious piety, the most sacred time.

At the feast during the intervals between liturgical events pilgrims have the possibility to follow their individual and group devotion. However, already according to the official schedule the liturgical events followed each other rather frequently. Considering also the preparation time before each event (choir rehearsal, the cantor teaching songs, rehearsal for the altarboys) there was only half an hour for the believers to pray together and sing their songs about the Blessed Virgin Mary.

The most intensive and almost only time for common prayer out of the liturgies were the periods between the masses on Saturday night. There were not always foresinger, the prayer often died down and sometimes due to the lack of a leader the believers could not agree on which prayers to pray. A part of them wanted to sing traditional religious folksongs, while others insisted on singing old Hungarian church hymns. The position of the praying group is shown in fig. 4. Some of the believers remained around the altar, while another group sat next to the corridor entrance. Here women from Kiskanizsa were sitting from the moment they arrived on Saturday evening to Sunday morning. They must have chosen that particular place as it was easier for them to leave the church to have a rest and something to eat in the corridor.

During the day between the liturgical events there was no common prayer. The number of those praying privately was higher right after the masses, however, after a while this number decreased considerably. Thus the intensity of the pilgrimage feast was at its lowest during these periods of time. Only Sunday afternoon was an exception. At this time more visitors arrived at the church. Families, relatives – sometimes several generations together – came and prayed for a short time. The number of those just looking around increased as well.

According to our experience, common devotion was not a highlight at the pilgrimage feast of Szeged-Alsóváros. This can be explained by the fact that most of the believers participated in the feast individually, with relatives or some friends. Even if arrived with an organised group of pilgrims, they stayed only for one day,

often because of the limited possibilities of transportation. There were surprisingly few organised pilgrim groups at the feast. On Saturday a smaller group arrived from the village of Kiskanizsa, although they did not come in a procession. Others came from the surroundings of Szeged with their families or acquaintances. On Sunday the only procession was from the village of Ozora, and four other organised groups. They took part mainly in the Sunday morning liturgy. Thus at the pilgrimage feast of Szeged-Alsóváros the believers had the possibility to practise their faith both in the forms of private devotion and liturgical events led by the clergy.

So far I have distinguished the space and time of religious practise and profane events. However, in the religious practise of the community the sacred and the profane space and time were often mingled. Here are some illustrative examples to prove this statement.

Already on Saturday morning the office of hours started which many lay believers also took part in. Meanwhile a woman was still decorating the altar of the Black Mary. Suddenly she happened to break a vase, then collected the broken pieces and changed the vase. In the benches an elderly couple was talking, however, sometimes paying attention to the prayer. Meanwhile the worship of the friars went on without disturbance. On Saturday night several believers fell asleep in the church, others discussed the railway timetable during the rosary. These were the most extreme cases of the kind. Most of the profane activities such as eating, drinking, talking, also interviews by ethnologists took place in the corridor. The sacred and profane space mingled most obviously at the corridor entrance of the church. This entrance made it possible to leave the church without causing a disturbance. Thus the common prayer was heard very well, also the masses were broadcasted by loudspeakers. During liturgical events the corridor became noticeably less noisy and the place around the corridor became an integral part of the church during the high mass on Sunday. Yet, a little bit further on people were talking and relaxing. This corridor can be considered as a thoroughfare where people were either following the holy liturgy or only passing by. I intend to discuss the most frequent places of private devotion later on, yet in connection with the function of the corridor I must make mention of the crucifix located there. It did not have any special role in common worship, though during the feast days people prayed individually in front of the crucifix and also put flowers underneath it and touched the crucifix. At this time the area around the crucifix became sacred for those praying privately. However, we can always consider this part of the corridor sacred independent of private devotion.

So far we have seen how the sacred and the profane space and time intermingled during the feast. Similarly the place and time of common and private devotion coincided as well. We had the possibility to observe several examples of this, sometimes even surprising acts. We often noticed believers praying privately during the masses. In the procession there was a woman singing entirely different songs from the others. When she was told that she was not singing the proper song, she an-

swered that she was aware of the fact and continued singing her own song. The most interesting case was, when two elderly ladies stepped in front of the Holy Cross altar – in the middle of the church – during the mass on Sunday noon while the Gospel was being read. They prayed there for about ten minutes then left the church. Nobody told them that they were disturbing the mass, and seemingly they did not disturb anybody.

Observing the behaviour of the believers in the church, together with the most frequented places of private devotion we concluded that the so called sacred inner place of the church did not compose a consistent whole (fig. 5.)

The space of the church can be divided into 3 parts:

- I. entrance to the pews
- II. nave
- III. sanctuary

Within the three main parts of the church we distinguish other smaller units of greater importance during the days of the feast. Among them the most significant is the altar of the Black Virgin of Czestochowa and its surroundings.

The altar of the Black Virgin of Czestochowa is situated to the right of the main entrance under the choir loft. The altar picture is a copy of the miraculous image of Czestochowa. It became black because of candles put in front of it, and got its name after this colour. The result of our investigation verified our presupposition that this altar was the most frequented place of private devotion in the church of Alsóváros. During the pilgrim feast there was always somebody praying in front of this altar. Often there were several believers kneeling not only on the kneelers, but also on the carpet around it and on steps of the altar. Sitting on the benches around the altar elderly ladies practised their private devotion for longer periods of time. Some of the believers were praying, kneeling even during the masses and not participating in the liturgical events. Others noticing that some places became free around the altar, stopped following the liturgy and knelt in front of the copy of the miraculous image. Others came to kneel down at the altar right after holy communion. Finishing their prayers at the altar, they sat down on the pews at the back of the church and continued their private prayers. Between the masses believers came into the church only to pray at the altar, and then left the church. People expressed their feelings more overtly in front of the altar of the Black Virgin than in other parts of the church. For instance, they knelt down only at this particular altar while praying. They were standing very close to the altar. They cried, kissed and caressed the altar cloth. Some believers placed letters on the altar, and almost everybody placed money into the collection box. According to the friars the largest amount of money was collected there. The believers were not disturbed in their private devotion by those standing around. (At least to a lesser extent than in other parts of the church.) I asked the believers why and what they prayed in front of the altar. I got the following answers: 'The locals from Alsóváros came here to ask for

help in their great sorrow.' 'I pray the rosary for my alcoholic son.' – said an elderly woman crying. 'I never miss praying at this altar when I come to the church. I have my usual prayers in the mornings and evenings, so I continuously ask for help for the success of my life and family.' – said a 84 year old woman. Huge amounts of flowers were placed around this altar by the believers. The friars had the task of arranging the flowers in the vases. During the feast days only the friars were allowed to organise the altars. The locals of Alsóváros regularly came to this altar to pray and bring flowers, but they never put them in the vases on the altar. They do not intend to touch the flowers brought by others. This could possibly mean that they consider the objects placed on the altar as sacred. On the altar candles were burned continuously, but they were not lit by the believers. This rear part of the church – the altar of the Black Virgin and its surroundings – has an intimate atmosphere. It is isolated with a column from the main nave, above there is the choir loft making the area smaller. In the candlelight a certain 'microclimate' is created by the light and smell of candles attracting people to calm down, to be alone. The objects around the altar, such as a kneeler, a pew, a poem of Gyula Juhász about the altar picture, a text on the history of the miraculous picture and the votive marble plaque draw the attention of the non-faithful as well. The custom of Alsóváros locals praying in front of the altar and putting flowers on it has an obvious effect on those visiting the church from other areas. Next to the altar of the Black Virgin there is a statue of Saint Anthony which makes the altar even more attractive, playing a less important, yet significant role in that rear part of the church. The movable pew next to the column was placed in a way so that the believers could pray towards both the altar of the Black Virgin and the statue of Saint Anthony. Several believers were praying also in front of the statue, many put money into the collection box in front of it. We noticed that a number of people entering the church went directly to the statue of Saint Anthony – often without making a sign of the Cross – put some coins into the collection box and left the church. Obviously this activity can not be considered religious, it is rather a peculiar kind of piety.

The altar of the Suffering Souls is situated opposite the altar of the Black Virgin, in a place similar to it. Though there were less believers praying in front of this altar and they stayed only for a shorter time, the altar of the Suffering Souls is the second most important place of private devotion inside the church. Believers prayed more loudly here, made the sign of the Cross and kissed the altar cloth. Everybody prayed there standing. This was the only place where the believers lit candles though there was not a special candleholder. This made this part of the church different and significant. The candles were put on the steps in front of the altar. A 84-year old woman told me why she lit a candle: 'As a respect to the Virgin Mary and ... now, as I can not go out to my parents' grave, to my husband's, as I am not strong enough ..., I can not walk there any more. It is in the cemetery of Alsóváros. I can not go out there, so I lit this small candle to express my gratitude. I often light candles also at home ..., as a sign of respect.' Presumably most of the believers light a candle in remembrance of

their dead relatives. For those who do not know this church, meaning of this altar remains a mystery. Several visitors behaved hesitatingly in front of the altar. For instance a teenager girl did not know what to do when her mother, who came to the altar with her, kissed the altar cloth. The girl hesitated to follow her mother. (Certainly, there could be other reasons in the background why she did not follow her mother. Anyway, the girl seemed to practise her faith.)

The centre of common worship was the sanctuary as in other Catholic churches. Usually the sanctuary is at the same time the most important place of private devotion. In the case of Szeged-Alsóváros the situation is entirely different. Certainly, the sanctuary served as the main centre of different liturgical events involving mainly the clergy and the altarboys. The pews were filled with believers only during the most frequented masses. Only rarely did the people use the sanctuary for private devotion. Only a few believers went as far as the main altar. They stood there for some minutes praying, noticeably without any expression of feelings. More of them went up to the main altar to pray there for a short time. Interestingly those who prayed in the sanctuary, prayed also at other altars – mainly at the altar of the Black Virgin and the Suffering Souls. What is the reasons for this great difference between other pilgrimage churches and the church of Alsóváros? Why is not the sanctuary the centre of private devotion? Perhaps, as it is too spacious and the distance between the main altar and pews is quite significant, the believers do not feel comfortable to go there. The pews in the sanctuary are used by the friars, thus people consider this part of the church as a closed area. For example, at Saturday evening at 8 o'clock right before evening prayer the cantor asked the pilgrim groups to come and join the friars in the sanctuary. Only after a while did the groups make a move towards the sanctuary singing a traditional church song. Perhaps, they wanted to express their dislike for Gregorian melodies. However, after common singing they went back to their original places and did not return to the sanctuary any more. This fact verifies the above mentioned conclusion referring to the special status of the pews in the sanctuary. On the other hand, as the sanctuary is a light and spacious place in a central position, all the gestures can be seen very well from all parts of the church. So it is not really suitable for private devotion. Also, the masses, preparations, choir rehearsals following each other very frequently occupied the sanctuary for longer periods of time.

Provided the liturgy happened in front of a side altar or somebody wanted to practise private devotion there, the pews around the side altar became used more frequently. However, during the two days of the feast masses were celebrated solely at the main altar and only a few believer were praying in front of the Holy Cross altar and the Pieta.

During the feast the guestbook of the church was first put next to the newsstand. Later it was placed in the centre of the nave, after which more people looked at it. Most of the inscriptions of the book were written on Sunday afternoon.

A form of private devotion at a pilgrimage is confession. At Alsóváros confessions were heard not in confessionals but in a more personal way, in the rooms of

the parish house. Thus all these rooms together with the parish corridor parts in front of them were part of the sacred space used by the believers. However, we did not have the possibility to carry out thorough investigations in connection with confession.

Inside the church there are still some more points which can be distinguished from their surroundings. For instance the news-stand where church papers and journals are placed. Also the sacristy, though it is used mainly by the clergy and not the believers.

So far in this paper we divided the inside of the church according to the behaviour of the faithful. However, during the feast there were several visitors inside the church who did not seem to be religious. For example, they put some money into one of the collection boxes, but did not make the sign of the cross or pray. They usually stayed in the church only for a short time and they used a limited part of the church building. Presumably they came to the fair to enjoy the entertainment and visited the church. In most cases after entering the church they went as far as the column and not further inside. They behaved more modestly and carefully than religious people. When it started to rain some of them looked for shelter inside the church, but they did not sit inside the pews. Among those who did not have any religious gestures a separate group of people could be distinguished, namely the tourists. They entered the church and naturally walked around the church. Certainly, we can not say that they are non-believers, as they may belong to other parishes.

During our investigation there was another group of people inside the church, our fellow researchers and ourselves. We did not study the behaviour of our group, but surely our presence had an influence on the events. We made notes, asked the people and recorded the events with a video camera. Our observation in the pilgrim feast of Szeged-Alsóváros and the analysis afterwards makes it possible for us to practise ethnological observation and analysis by discussing methodological problems. At the same time we got valuable information in connection to the pilgrim feast itself. In my paper I summarised the results of our observation and analysis.

Neil M. PALMER

Religious Feasts in the Age of Scottish Reformation

The religious feast in Szeged was, for a Scot, a strange event to witness. The close proximity of the sacred and profane aspects of the feast have parallels in the fairs and plays¹ that accompanied saints' days in Scotland before the Reformation of 1560, which were suppressed by the new Protestant government. For example, a letter to the Baillies of Aberdeen told them that

*...thay suld inhibite and expresslie punishe the superstitious keping of festuall dayis usit of befor in tyme of ignorance and papistrie, and all playes and festing at thai tymes.*²

Many practices which were seen as either Roman Catholic or pagan were also banned by an Act of the Scottish Parliament in 1581, including

*...going in pilgrimage to chapels, wells and crosses, superstitious observance of several papistical rites and saints' days, making bonfires and singing carols in and around churches at certain times of year, with a fine ordered for a first offence and death for the second.*³

This attitude was also apparent in the way in which Sunday was to be observed:

*No labour of any sort should be allowed from Saturday evening. Sunday markets should be moved to other days. Later on it was recognised that Monday markets involved Sunday work, and they too were banned. ...Sports and pastimes also were forbidden.*⁴

---

1 MILL, A. J.: *Medieval Plays in Scotland* (Edinburgh, 1927)

2 Aberdeen Ecclesiastical Records

3 GORDON, A.: *Candie for the Foundling* (Durham, 1992) 415

4 MITCHISON, R.: *Life in Scotland* (London, 1978) 30

*The new concept of Sunday, not as a holiday with an obligation to attend mass, but as a day of devotion to serious behaviour, a turning of total energies from work to religion, was successfully fastened on Scotland, and the mark is still there.*⁵

The century before the Reformation had seen a proliferation of saints' days and other religious festivals:

*... by the end of the fifteenth century, a number of new religious feasts had been inaugurated, like the Name of Jesus, the Iconia, the Five Wounds and the Compassion of the Blessed Virgin which needed to be incorporated into Scottish breviaries.*⁶

The attitude of the Protestant reformers is revealed in John Knox's *First Book of Discipline* :

*Keping of holy dayis of certane Sanctis commandit by man, suche as be all those that the Papistis have invented, as the Feistis (as thai terme thame) of Appostillis, Martyres, Virgenis, of Christmess... and uther found feistis of our Lady: ... becaus in Goddis Scripturis thai nather have commandiment nor assurance, we juge thame utterlie to be abolischet from this Realme.*⁷

This tradition was to endure into the present century, with Christmas being a working day for most Scots until the 1930's. Even into the 1960's, public houses did not open on Sundays, and to be able to buy an alcoholic drink in a hotel on that day one had to prove oneself to have travelled more than a certain distance. The situation today is a little more relaxed throughout most of Scotland, but still alcohol may not be sold before 12:30, and the Outer Hebrides in north-west Scotland are not served by ferries on a Sunday.

Another aspect of the Szeged feast with an echo in Scotland's past was the attitude of the Franciscan friars. This was pointed out by the Provincial during his sermon, when he stated that religious observance in one's local church was as valid as at a special pilgrimage event; the Presbyterian doctrine of the Church of Scotland does not recognise any church as being superior to any other, there being no cathedrals.

---

5 *ibid.*, 31

6 MACFARLANE, L.: *Was the Scottish Church reformable by 1513?* In: MACDOUGALL, N (ed.): *Church, Politics and Society: Scotland 1408-1929*. (Edinburgh, 1983) 36

7 COWAN, I. B.: *Blast and Counterblast: Contemporary Writings on the Scottish Reformation* (Edinburgh, 1960) 70

Doubts were expressed to us by the friars resident in Szeged as to the proximity of the fair and market to the church. In the Scotland of the 1540s and 1550s the Franciscans, along with the Dominicans, were making efforts to reform the Catholic Church from within, and they were seen as a threat by the Protestant reformers:

*Most of their houses were destroyed in 1559 and 1560. Because they were in the towns, they were more immediately subject to criticism, and accessible to Protestant looters. But the attack on them may also demonstrate their strength. What they were already doing was perhaps too close for comfort to what the Protestants wanted to do. The vision of those within the church who sought reform was often very close to the vision of those outside the church.*⁸

The Protestant reformers did not get it all their own way, however:

*As for the Franciscans, ... it is significant that when the Reformers came to Aberdeen in 1559 and 1560, the townsfolk of Aberdeen refused to allow them to desecrate Franciscan property.*⁹

Both of these points illustrate a similarity in intent, if not in theology, between Protestantism and the Franciscans. The difference in hierarchical structure between the friars and the secular clergy in Szeged shows another similarity.

A final similarity with pre-Reformation Scotland was the procession. The main religious procession in Edinburgh was that of St Giles, the patron saint of the city. In 1558, however, the statue normally used for the procession

*... was taken out of the High Kirke of Edenburgh privatly in the night [i.e. stolen]. And because the wicked custome was that the said idole was borne through the toune the first day of September everie yeare; and perceiving the said day approach, the Bishop of St Andrewes admonished the Magistrates and Counsell of Edenburgh to cause make a new idoll against the said day... [then] they borrowed of the Gray Friars a little Idoll of St Giles, and putt on a golden coate upon the same, and presented it in that guise according to the wicked custome, to be caried through the toune. It was soon taken up by the blind ignorant, and carried in procession through the most part of the Toune, till at length it was pulled downe and broken by some brethren of the towne, who, moved with zeall, could not suffer such manifest idolatrie...*¹⁰

---

8 WORMALD, J.: *Court, Kirk and Community* (London, 1981) 87

9 MACFARLANE *ibid.*, 34

10 COWAN *ibid.*, 13/14

This episode is quite typical of the Scottish Reformation. The language used is extremely partisan, but despite the destruction of statues, vestments and decorations, nearly all church buildings remained intact. Very few people were killed on either side, either through executions or warfare – a distinct contrast to Scotland's experience during the following century.

Bertalan PUSZTAI – Carol A. STRANG – Neil M. PALMER –
Susanne ÖSTERLUND

Different Motives, Different Behaviour Franciscans and Clerics during the Feast

The work of this search-team concentrated mainly on the clergy, but also looked at the pilgrims and others while they were in the space which we were observing, namely the Church and its corridors, the cloisters of the monastery and the Sacristy.

One of the main things that we observed about the clergy, both priests and monks, was that they behaved differently depending whether or not they were in the public eye.

On Stage and Behind the Scenes

The public face showed a strong liturgical hierarchy, which was reflected in the dress and behaviour. This was strictly according to the function which the person was expected to perform. They had a very limited range of actions.

Both the dress and the actions were similar to a theatrical performance with a high degree of symbolism.

The private face, however, showed a much lower degree of hierarchy. In terms of dress, some hierarchy was maintained among the priests, but among the monks the dress was the same, with even the Provincial dressed in a habit identical to that of a novice.

The behaviour of the monks, which was highly standardised during the services, was much more individualistic in their private space; they felt more free to express their own personalities.

Another contrast was in the treatment of props, that is such items as bells, incense holders and collection plates. When in public, these items were treated with great reverence and respect, but in the private sphere this reverence was not shown. An exception to this was the Bible, which was treated with great respect at all times.

When not performing their duties in church, a different hierarchy was shown. This was stronger amongst priests than amongst monks. The structure amongst monks was much more flexible, with even the Guardian sharing such tasks as cleaning the rooms and cloisters of the monastery.

In conclusion, there is a system of dual hierarchies, depending on the amount of public exposure. The end of a service is a move from one to the other.

Interviews with the monks

During our investigation we conducted long interviews with four of the monks. One of the questions we asked them was:

What does this feast mean for you?

The monastery is a Franciscan spiritual community which has been linked with the local lay community whose church became a place of pilgrimage, but the monks felt that the pilgrimage did not reflect *their* spirituality. They felt that they were service providers, rather than participants. The feast was considered to be more for the local lay community, who were involved in preparing the church by arranging the flowers and cleaning the church buildings. The monks did not feel that the feast had any special religious significance for them.

Another question we asked the monks was: What is daily life like for you?

As the monastery is the study house of the Hungarian Franciscans, it contains a high percentage of young brothers.

The monastery works as a large extended family, with the Guardian having overall responsibility. Certain specific responsibilities are delegated to others by the Guardian. As the monks do not keep money of their own, they have to ask either the Treasurer or one of the assistant treasurers for funds for day-to-day expenses. Other delegated responsibilities include ordering food and other supplies, looking after the library and organising the distribution of food to the poor.

As most of the monks received their religious education after the implementation of the Second Vatican Council, which took place in Hungary in 1990, they find a kind of spirituality shown in the pilgrimage alien, and resent having to break off holidays to return at this time.

Attitudes to the feast

The pilgrims attending the feast and the clergy (including the monks) wished the event to be celebrated in different ways, resulting in a degree of tension between them. The monks would only participate when they were on duty, and would not join in with the songs of the pilgrims, while the pilgrims themselves felt that they were not given the opportunity to perform group and individual devotions. This was expressed strongly by a group of women from the village of Kiskanizsa.

So, there were conflicting ideas on the timing of events, the structure of the time-table. The pilgrims thought that there should be longer periods during in which spontaneous events could take place, while the Vicar and the other organisers wanted to fill out the time as much as possible with different kinds of service

and other events. The most extreme example of this was a recital of classical music on the organ on Sunday afternoon. This made the pilgrims feel that the church had become an alien space to them.

Monks' attitudes to the feast

The monks told us that they would not go out to the market or the fairground, some expressing strong disapproval of it. They were most upset about the closeness of the profane space to the church.

While the profane was attracted to the sacred space in order to attract custom from those attending the religious events, to make the selling of goods to them easier, the sacred was repelled from the profane, feeling that it was intruding. This set up yet another tension, a struggle between the two elements of the feast, the sacred and the profane.

Different Perspectives Subjective Reflections on Ethnological Research

Studying ethnology at university means getting prepared for doing cultural research. This research, according to general conception, means the investigation of an alien culture different both in time and space from our own culture. For an urban student, for instance, a disappearing rural, peasant culture is fundamentally unfamiliar, different in its way of life, scale of values and mentality. One of the basic questions of ethnological research is confrontation with another culture. This could produce a number of misconceptions. It demands the interpretation of conceptions, phenomena and involves a kind of 'reconstructional compulsion' (i.e. to reconstruct a once existed world on the basis of incomplete information).

The researcher depending on their relation to the subject can take up different roles. Raymond Gold differentiates between four possible roles. The researcher who is an completely involved in the observed culture without the others being aware of his research work is considered to be fully participant. This way of doing research can give an authentic picture, however, it also raises serious ethical questions (e.g. do we abuse others confidence?). The observer participant also takes part in the life of the investigated group while openly doing research at the same time. The participant observer considers himself a researcher and does not even try to pretend being a real participant. Finally the observer researches a social event without taking part in it. Different situations lay different roles on the researcher, choosing between them can be very difficult, sometimes the chosen role itself can limit the research work.

During ethnological researches participant observation (i.e. the third role) is the most frequent role. Students mostly face this type while studying at university. Researchers can get used to this kind of role so much that they can easily forget about all the other alternatives. The situation may turn out to be more complicated when the observer and their subject are coming closer to each other.

I had my first experience with this special case when I chose my own community, the Franciscans of Szeged-Alsóváros as a research subject for the methodology seminar at my university. According to Gold's categorisation I tried to act as fully observer as I was sitting in the kitchen of the monastery with a pen and recorder without my brothers knowing what I was doing. Thus I intended to record

as many details as possible during a period of 15 minutes. I had not told anybody about my task beforehand in order not to influence the current of events. However, in a community where the researcher is a member and is very well known, this problem is not easily overcome. Several strange sentences of my records prove this statement: 'Kelemen, are you crazy? What are you writing in that corner?' 'I am said to be abnormal because I am talking to myself...' 'Arnold enters the kitchen smiling at me in a strange way. He does not understand what is wrong with me...' This was the first time realised that it is not an easy job to do research on our own community where we also live our everyday life.

This came to my mind again when I got to know about the planned topic of the traditional summer seminar of our department. It was to be the annual feast of Our Lady of the Snow at Szeged-Alsóváros. My first question to be answered was where my own place and role would be in this research project. Should I act as a Franciscan monk or rather as an ethnologist? Can these two be made consistent or do they exclude each other? Among the believers of Alsóváros I am known as a Franciscan. What would they say if I carried out my research work in plain clothes, and what would my friar brothers say? Besides I would surely have a lot of work to arrange during the feast. Being a Franciscan is more important for me as this is the mission I am to carry out during my life. Although working as an ethnologist can also be a kind of calling in one's life. Finally I decided to take part as a Franciscan monk in the first place and help the research work as a liaison, as an 'undercover man'. However, after these thoughts came the questions of my Franciscan brothers. Ethnologists are coming here? Why? What are they doing here? There is nothing interesting here to see. Why do they not go to the pilgrimage place of Csíksomlyó or Mátraverebély-Szentkút? Are they interested in the life of our community? There is nothing special about it. From their questions I understood that for them ethnology means doing research on traditional peasant culture based on the reflections of older people taking the viewpoint of peculiarity and not a science investigating existing group-cultures in a qualitative way.

My friar brothers noticed first the young researchers taking photos and making interviews all around the place. They realised that the participants tried to record all the details of the church feast but also that of cloistered life. During the interviews made with us we understood that there were several students of ethnology from abroad who came from a Protestant community and found our cultural environment completely different to theirs. Perhaps they had never thought about monastic life as a possible life model, which is known – though not in all details – for those living in Central-Europe.

The questions raised in the beginning stayed with me during the days of the feast. I recall one event. On Sunday morning after the procession I was talking to some of the ethnologists on the corridor near the church when an elderly lady passing by stopped in front of the crucifix of a man's height, looked up at the carved image of Jesus and after a short devout silence the woman touched Jesus' foot and left. One of the students immediately ran after the lady, asked her a few questions

and came back to us saying: 'It is always so hard to ask about people's most intimate feelings, but I could not miss the opportunity as it seemed like superstition'. I was astonished since it came to my mind how many times I had touched the crucifix only out of my love towards Jesus Christ without thinking about it as being a form of superstition from ethnological point of view.

After the church feast we organised an interesting meeting: we invited the ethnologists to the Franciscan community in order to share our experience.

We, Franciscan brothers (including myself, a Franciscan ethnologist) realised, that we had not noticed many facets of our life until an outsider drew our attention to them. We are not aware of all the traditions, customs regulating our everyday life unless being questioned about their reason, origin.

I would mention another event when I faced the same problems. At the village of Gyöngyöspüspöki carrying out research on a local confraternity I tried to mix the two different roles. At the end of the holy mass, before the blessing I introduced myself (wearing the Franciscan habit) as a student of ethnology and asked the believers' help for my work. Now I am uncertain as to whether I was right or wrong. Although as a Franciscan friar I could obtain the people's confidence with greater ease, at the same time I was always seen as the representative of the official church. Thus the information I got was limited and filtered, and mainly concerned the possible conflicts between believers and clergy.

In the course of my research on religious-ethnology theoretically I would have the possibility to take up three different roles: I could act as an ethnologist, a Franciscan or a Franciscan-ethnologist. In my opinion in each case the information I receive would be fragmentary, so there is no escaping from this 'conflict of roles'. Because there is not a perfect solution, we have to choose the best one out of these possibilities.

Krisztina FRAUHAMMER

Desires and Appeals attached to a Pilgrimage Feast The Visitors Book of Alsóváros

A few years ago while doing research on the miraculous chapel and the pilgrimage connected to it in my home village in Máriakálnok, I came across an interesting source, a book entitled 'Emlékkönyv' (Album). The pages were full of requests – often quite concrete ones –, expressions of gratitude, personal and honest prayers.

My tutor, Gábor Barna drew my attention to similar sources found in the village of Vecseklő, in the Chapel of Básti-hill, which unfortunately vanished during the years.¹ He considered this an entirely new kind of source in religious ethnological researches. Afterwards I started to look for similar customs and surprisingly I discovered many examples of devotion, among others in the Franciscan church of Szeged-Alsóváros.

It turned out that the practice of putting out a note-book for the believers' prayers and requests in shrines devoted to Blessed Mary or in other churches has been generally known in Hungary, in several European countries, also outside Europe. In some pilgrimage places lacking note-books believers wrote on pieces of wood, wall, furniture or at the back of the altar.

This source group has been noticed as well recently in European ethnological research, but the researches have been carried out separately, usually concentrating solely on the material at a particular place. A systematising and summarising work has not yet appeared. I was the first to make an attempt to introduce in Hungarian scientific literature the newly discovered sourcetype together with the description of pilgrimage connected to the chapel of Máriakálnok. On the basis of the collected data the whole phenomenon can not be described, only certain details: the motives for visiting the shrine, the catchment area, the intensity of pilgrimages during a certain period – a year, a month –, the grouping of the pilgrims according to their age, sex, social status. However, with the help of this information we can reveal the motivation behind pilgrimages more thoroughly. As there are a number of Guestbooks in Hungary, we can make a comparison of them.

---

1 BARNÁ, Gábor: *Búcsújáróhely a Básti hegyben*. In: UJVÁRY, Z. (ed.): *Gömör néprajza I.* (Debrecen, 1985) 163–177.

Joining the pilgrimage researches of the Department of Ethnology of Szeged I had the opportunity to investigate the guestbook of the Franciscan church in Szeged-Alsóváros. This work concentrates solely on the notes written on the feast days in 1997, so it does not contain the processing of the entire material. However with my work I intend to enrich the description of this church feast.

HUNGARIAN AND EUROPEAN PARALLELS

The works published so far on this topic have already mentioned several examples of books with different titles, or other substituting methods. The sources are originated mostly from the second half of the century, and can still be found in churches. Lacking a comprehensive and systematising research we are unable to give a complete report on the so far discovered sources.

In the case of Hungary we can only give the list of those shrines where these kind of books are known. The oldest is from Máriakálnok, where a book was used until 1947-52, when for unknown reasons it was taken away, and so the tradition was broken. The note-book in the pilgrimage place of Mátraverebély-Szentkút was available for the believers only for a short period. The note-book was hung out by the sacristan, Ms Júlia Petrus, in order to prevent the believers writing their names with knives or pencils on the side of the small niche covering the sculpture of Blessed Mary. The believers coming to the image of Virgin Mary and the spring intended to record their visit in this way.²

Recently similar books have been put out for the pilgrims in Csíksomlyón, Máriapócsón, Máriagyűdön and the pilgrimage church of Szeged.³

In England and Germany these kinds of books have been in general use. In England they were called Intercessions Book, while in Germany Fürbittenbuch or Anliegebuch was the name. Sabine Wienker-Piepho investigating the guestbooks of German motorways notices that in the places lacking a guestbook the believers write on cigarette paper or postcards available in the church and place them on the altar. The author explains this initiative of the visitors as a certain desire to make public their intimate problems and joys.⁴

The same phenomenon was experienced in Holy Well, Wales. In the summer of 1992 the priest of Saint Trillo chapel found a piece of paper with a handwritten prayer. He was touched by the text, so he left it there. Later he found several more and placed them on the altar. Without the priest encouraging the believers, new

---

2 *ibid.* 163-177.

3 Information by Gábor Barna.

4 WIENKER-PIEPHO, Sabine: *Medieval Traditions and Modern Storytelling in Motorway-church Manuscripts*. In: RÖHRICH, L. - WIENKER-PIEPHO, S. (eds.): *Storytelling in Contemporary Societies*. (Freiburg, 1989) 122.

prayers appeared written on many different kinds of paper, such as hotel bills, receipts, tram tickets, calendar pages etc. This example also proves that this habit developed spontaneously and the believers encouraged each other unknowingly.⁵ This case is especially noteworthy as we can rarely follow the formation of a custom from the first steps.

A similar process can be observed in the pilgrimage church of Altötting, in Germany. The believers pray or express their gratitude on slips of paper, letters, even in letters sent by post at the grave of Saint Conrad of Parzham. Letters arrive from all over the world also to the grave of Saint Anthony of Padua and to Lourdes. Walter Heim listed in 1961 forty more places where this custom is alive.⁶

Herbert Nikitsch met this phenomenon in seven churches of Wien. Recently in three of them instead of the note-book, post-boxes are put out for sake of discretion. In his paper he claims that the emergence of this new custom is not in connection with the particular saint of the church but rather with the liturgical changes of II. Vatican Council.⁷ This was the time when the tradition of the Church Fathers, the prayers of the faithful was revived. As a result the current requests of the community could become included in the holy mass.⁸ This decree of 1970 made the parish community of Gumpendorf put out a book so that the believers could express their own personal prayers. Here the custom has been continuous since 1977.⁹

Further examples of this devotion can be observed in Mariazell (Austria) and Eszék (Croatia).¹⁰

This form of piety can be compared to the expressions of gratitude found in religious papers. These can be considered as a further variant of the genre developing as result of official organisational work. Similar texts can be read in the issues of the Messenger of the Sacred Heart of Jesus, which was published between 1861-1944 in sixty countries, twelve times a year. Each issue contains 20-30 texts written according to the same pattern.¹¹ In England it is still possible to publish such kind of expressions of thanks on official forms.¹²

5 HULSE, Gray Tristan: *A modern votive deposit at a north Welsh Holy Well*. Folklore 1995. 34.

6 HEDM, Walter: *Briefe zum Himmel. Die Grabbriefe an Mutter M. Theresia Scherer in Ingenbohl*. Beitrag zur religiösen Volkskunde der Gegenwart. In: Schriften der Schweizerische Gesellschaft für Volkskunde, 40. (Basel, 1961) 13.

7 NIKITSCH, Herbert: *Schreiben und Glauben. Anliegenbücher als Beispiel moderner Volksreligiosität*. In: EBERHART, H. – HÖRANDER, E. – PÖTTLER, B. (hrsg.): *Volksfrömmigkeit*. (Wien, 1990.) 194.

8 About this decree of the II. Vatican Council see in greater detail: *Konstitúció a Szent Liturgiáról 'Sacrosanctum Concilium'*. In: CSERHÁTI J. – FABIÁN Á. (eds.): *A 2. Vatikáni Zsinat tanítása*. (Bp., 1986) 92–128.

9 NIKITSCH *ibid.* 192.

10 PONISCH, Gabriele: *Bitte um weiteres Glück! Anliegenbücher als Möglichkeit zeitgenössischer Devotion*. In: *Schatz und Schicksal*. (Wien, 1996) 261–273.; ČAPO ZMEGAČ, Jasna: *„Mother help me get a good mark in history“*. *Ethnological Analysis of Wall Inscriptions in the Church of St. Peter and Paul in Osijek (Croatia)*. *Ethnologia Europaea* 1994, 67–76.

11 Information by Bertalan Pusztai.

12 HULSE *ibid.* 35.

On the basis of collected examples we can conclude that this is a relatively new independent genre, which has become general and is at present flourishing in so many different forms.

DEFINITION OF GENRE

The commonly accepted definition of the genre has not yet been given, though several attempts have been made. Researchers compare the investigated sources to other semifolklor genres.

In Máriakálnok the note-book put out in the church is called Album, in fact showing similarities to the already studied genre of albums. In both cases there is a desire recording the requests for posterity. However, the inscriptions in an album are to help the person to reflect on the purpose of life, happiness, and love. In the other kind of guestbook¹³ the personal connection with the saint is stressed by means of writing.

Sabine Wienker-Piepho draws a parallel between guestbooks and miracle-books.¹⁴ She defines the former as a modern outward form of the latter, as in a guestbook there are also records of miracles and prayers answered, though in a much shorter and more individual form than in a miracle story.¹⁵

There are several similarities also with graffiti. We know them already from early Christian times also in religious places, such as in old Christian catacombs or in medieval French and Spanish pilgrimage places, e.g. in the church of Monte Gargano.¹⁶

However, as Jasna Čapo Zmegač claims in her paper about wall inscriptions in Eszék, these kind of graffiti are not usual. Though written on walls they are public and anonymous. They are not for an anonymous public, but to a particular person: Virgin Mary. Besides as opposed to graffiti they are not motivated by rebellious behaviour, either vandalism, or as a reaction of prohibiting the expression of public opinion. Another basic difference is in the topic, as the inscriptions on the wall in churches are always religious.¹⁷

The investigated sources can also be compared to the votive plaques, though they are solely to express gratitude in a written form.¹⁸ These have been appearing

---

13 The definition of memorybook, memorial verses see: KESZEG, Vilmos: *A folklór határán*. (Bukarest, 1991) 132.

14 WIENKER-PIEPHO *ibid.* 122.

15 About miracles: TÜSKÉS, Gábor – KNAPP, Éva: *Egy feltáratlan forráscsoport: barokk kori mirákulumos könyvek magyarországi búcsújáróhelyekről*. Irodalomtörténeti Közlemények 1985. 90–100.

16 HEIM *ibid.* 12.

17 HEIM *ibid.* 12.

18 About votive pictures see: BÁLINT, Sándor: *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. (Kassa, 1943); HÖFER J. – RAHNER, K. (hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche X*. (Freiburg, 1965) 896–898.; *Lexikon der christlichen Ikonographie 4*. (Freiburg, 1990) 272–274. I thank Gábor Barna for the data provided.

under the pictures of the panels since the 16th century. By the 19th century only the inscriptions remained on the votive panels made from wood or marble.¹⁹ This can still be seen in many churches today.

Beside Walter Heim from Switzerland Tristan Gray Hulse also considers letters addressed to God, to saints as the main antecedents of this genre.²⁰ This kind of letter was generally known in the Middle ages. A story from the biography of a Dominican, Saint Vencelas supports this theory. The monk was called to the bedside of an immoral girl who was just dying. Vencelas prayed to the Holy trinity and wrote the text down on a piece of paper which he folded up and threw into the air. The letter flew away. According to the biography recorded the Holy Trinity answered immediately in a letter written with gold in order to guarantee forgiveness to the woman.²¹ The author publishing the story considers it as a biography-motive, though for us it indicates that writing letters to God was a general habit. This genre was flourishing during the Middle-Ages. The believers placed their letters addressed to a saint on the graves or in boxes put out in towns dedicated to that particular saint. A nice relic and at the same time a proof of this tradition is a picture in the church of Seppach, Bavaria. The painting from 1770–1771 depicts believers asking for help. They are handing pieces of papers to an angel, who is taking them to Saint Joseph, who is finally passing them on to Little Jesus. He fulfils the wishes and the angel takes the pieces of paper back to the believers gathered in prayer.²²

A similar case is known in connection with the rabbi of Nagykálló. Sándor Scheiber publishes the legend about him. The rabbi died in 1821 and his grave is visited on the anniversary of his funeral. Also his memory haunts: 'In the cemetery under a big round red stone rests the singing caddik. At the bottom of the grave there is a small box which leads under the ground. Sulem says a silent prayer and places a piece of paper into the small box with his wishes on it.'²³

However, the practice of writing letters became widespread only in the 19th century, parallel to the spreading of literacy. This was the time when the first examples of cheap printed pious literature appeared. This helped the habit of letter writing to survive and in different places it has been alive ever since.²⁴

It seems that people centuries ago believed that writing could be a means of being in contact with the other world, even more effectively than through oral prayers.

19 In the case of Hungary it is not only the question of reducing the practice, but there are also historical reasons at the background. The Josephinian spirit of the 19th century did not tolerate these pictures in the churches, moreover they were destroyed in most places. BALINT, Sándor – BARNA, Gábor: *Búcsújáró magyarok*. (Bp., 1994) 237.

20 HEIM *ibid.* 13–21., HULSE *ibid.* 34–36.

21 HULSE *ibid.* 35.

22 HEIM *ibid.* 14–15.

23 About the rabbi and his legend see: SCHEIBER, Sándor: *Folklor és tárgytörténet*. (Bp., 1996) 1231–1239.

24 HELSE *ibid.* 35.

Thus the newly discovered genre is not unprecedented, but is part of a long process, which according to Walter Heim can be called folk written piety.²⁵ Modern forms of this piety are the books which are called *Fürbittenbuch* in Germany and *Intercessions Books* in England. Lacking a standard Hungarian term I call these kind of books *Guestbooks*. On the basis of the research carried out so far we can point out the following common features of the genre:

1. These books can be found mainly in shrines devoted to Virgin Mary or other saints, rarely in other churches, frequently in Roman Catholic communities, sometimes also in other congregations (Lutheran church).
2. The messages are written in a note-book, on paper, on the walls or on the benches.
3. They are addressed mainly to Blessed Mary, to a saint or to Jesus himself.
4. They contain wishes (both general and concrete ones) and expressions of gratitude after having their prayers answered.
5. The topic of the messages are influenced by the age and the sex of the writers, also by the historic situation.
6. They are spontaneous expressions being in most of the cases individual. Sometimes the writer quotes from literary works, church hymns, prayers or memorial verses.
7. Anonymous inscriptions are frequent, thus they are informal and intimate.

ANALYSIS AND EVALUATION OF THE INSCRIPTIONS OF THE GUESTBOOK IN ALSÓVÁROS

The evaluation of the data and the inscriptions of a guestbook can throw light upon significant facts. Namely the different motives which make the pilgrims visit a shrine can be revealed. The investigation of these can be difficult through interviews, as these are mainly personal, and are difficult to talk about. In a broader context a book like this can reflect the piety of a certain age. The inscriptions can reflect historical and political events of local or greater importance, can show also the social customs and mentality of an age. The significant problems of the age can also be outlined. Observing the changes over a longer period, in time can be traced back.

The writers of the inscriptions

Most of the inscriptions are anonymous, thus the writers are difficult to identify. Only 47 wishes or thanks are signed by a full name, out of which 5 are illegible. In 39 cases there are not any names below the texts. In 22 cases either the first

---

25 HEIM *ibid.* 10.

name or surname is signed, in 10 cases only the initials are given. In 6 cases the writers are identified only by their professions (e.g. a mother).

Anonymity ensures discretion for the writer, thus they can express their wishes or gratitude without fear or inhibition. Alongside with intimacy the possibility of publicity is provided as well. Anonymity is especially important in a lively parish community defending the writers from the curiosity of closer acquaintances.

The writers of the texts are mainly women. 45 were written by women, while only 11 by men. In the rest of the cases the sex of the writer can not be decided. This tendency can be noticed in connection with other sources as well. In Jasna Čapo Zmegač's opinion this is due to the dominance of women in popular religion.²⁶

As for the age of the writers we can rely only on the content of the texts. There are no direct references. There are a lot of requests about the family and children: *I pray for the well-being of my children forever.*²⁷ These inscriptions are surely from parents or from grandparents. There are fewer demands in connection with youth (love, education, exams etc.).

Specifying the social status of the pilgrims is not possible as their profession is rarely indicated. In the cases examined we found only two examples where the profession of the writer was given, they were both cantors.

Similarly we do not have information about the pilgrims' place of origin in order to draw the catchment area of the shrine. On the basis of broader sampling this could be possible. However, we should notice one peculiar fact. In the guestbook four inscriptions can be read by visitors from abroad. Three of them are Hungarians now living abroad, in the USA, Australia and Germany. Thus tourists visiting the homeland can provide a possibility for pilgrimage, perhaps coming to the shrine which they visited a long time ago.

Stylistic and formal features

The prayers are of varying lengths. Usually they are short, consisting of only 6-7 lines. Their tone and phrasing is similar to that of the prayers of the faithful. Sometimes they are exactly the same: *For the unity of Christians! Pray for us!*²⁸ In this respect the guestbook of Alsóváros is rather different from other examples. They are more personal and direct, while this one is rather reserved. A possible reason for this could be the fact that the requests of the book from the Franciscan church are brought to Lord Jesus during the offering in a mass. They are not read out like the prayers of the faithful but put next to the wine and bread symbolically.

26 ČAPO ZMEGAČ *ibid.* 70.

27 Guestbook, 5. inscription

28 Guestbook, 17. inscription

This tradition can motivate the believers to express their own requests similarly to the prayers of the faithful.

All the studied texts with one exception were written in prose lacking all stylistic features. The only exception is a verse, presumably composed by the writer:

*Why so many wounded people
Oh, my dear Lord?
Everyday leaving my home
I thank You, Lord
You give me strength and health
Never leaving me alone
Please, my Jesus, heal all the sick children.*²⁹

Classification of the inscriptions according to topics

The inscriptions of the guestbook can be divided into three basic groups: requests, thanks and other texts (e.g. only a name, illegible, etc.). In some cases there are several requests or thanks within one inscription. I regarded them as separate requests. Thus most of the texts, 73% are requests, 15% express gratitude and 12% are other kind of texts. The dominance of the requests is obvious. This can be explained by the general human behaviour. Namely, in extreme life situations religious feelings become stronger and people turn towards God, or a saint of the church asking for help. When everything goes right in our lives, we easily forget about expressing our gratitude or thanks.

The topics of the inscriptions are varied. These can reveal the motives of pilgrims coming to that particular shrine, also the current social problems. As a conclusion the following categories can be established:

Request (number)

For the family: 42

- General: 15
- Parents, grandparents for their children: 8
- For the deceased members of a family: 6
- Husband and wife for each other: 4
- For children/offspring: 3
- A child for their parents: 2
- For domestic peace: 1

For health: 18

- General: 8
- For recovery: 10

---

²⁹ Guestbook, 30. inscription

For young people: 1

General

(for peace, love, strength of body and soul): 15

For religion, piety: 9

- For strengthening of faith: 2
- For carrying out a mission: 2
- For the conversion of the sinful: 2
- For the unity of Christians: 1
- For remission of sins: 1

For money: 5

For love, companion: 5

For homeland, Hungarians: 5

For pilgrimage feast

(for good weather, more participants, organisers): 3

Gratitude (number):

General: 6

For being present: 5

- For family: 5
- Parent for their child: 2
- For marriage: 2
- For offspring: 1

For health: 4

General: 2

- For recovery: 2
- For religion, Blessed Mary: 2

For examination: 1

As the table shows the majority of the pilgrims' requests for the family: *My dear Virgin Mary, I ask you to help on all the members of my family. Please, be with us and help us to live in peace in the family home. Please, never leave us.*³⁰ The different versions of this kind of request can be frequently found in the guestbook. These together with the requests for health are also dominant in other studied guestbooks. Their topic is always current and at present all the time.

There are also plenty of prayers without any concrete requests, expressing a general idea sometimes with hidden personal intention: *Virgin Mary, please help me.*³¹

Visiting a shrine is motivated mainly by religious intentions: spiritual renewal, strengthening and purification of the soul, personal penitence etc. This is reflected by the requests in connection with religion, piety.

30 Guestbook, 27. inscription

31 Guestbook, 23. inscription

Noteworthy are the prayers asking for money reflecting very exactly the mentality of other age, when material goods are in the centre of our lives: *'Our Virgin Mary, please bless us with health, happiness and a lot of money.'*³²

Love and looking for a companion is a topic seldom raised, which shows the small number of young believers visiting the shrine.

Also less frequent are the inscriptions about homeland, Hungarian people and youth.

Analysing the texts, one finds another common feature which should be looked at. Most of the believers address their requests or prayers to God, in spite of the fact that it is a shrine devoted to the Virgin Mary. Thus the role of the Blessed Mary as a mediator falls into the background.

In some cases the Franciscan friars are addressed: *'I ask for a mass in the name of Ibolya, who is enticed from her husband, so that she should return to her children and husband. For her health.'*³³ Another time they appear as mediators. Some prayers are written for the believers: *'Let us pray for a priest living in sin, for his health and spiritual peace.'*³⁴

The book and the function of the inscriptions

As the book is placed next to the wine and bread during the offering at a mass, the believers have the possibility to present their own personal requests to God together with the general prayers. These can even be more effective through common praying.

On the other hand it can help the human becoming eternal. This could be the motivation behind the inscriptions on the wall, benches of the shrines, also the names written on trees, on walls of tourist spots, castles. Writing the name and the date in a way makes the inscription consecrated, transcendent through the sacred place.

Beside making the profane transcendent writing can make mortal humans and the subject of the inscriptions eternal. Writing also provides the requests, prayers and thanks with eternity, thus becoming permanent and timeless.

Inscription can be a device for recording the pilgrimage feast as a tourist enterprise. This is especially important in the case of Alsóváros, where the church is a tourist sight at the same time.

The inscriptions can have other functions as well. The pilgrims can get contact with the transcendent through writing, thus the texts can be interpreted as a way up to Heaven.³⁵ This kind of one-sided communication resembles the process of

---

32 Guestbook, 104. inscription

33 Guestbook, 91. inscription

34 Guestbook, 95. inscription

letter-writing. As we have already stated letters written to God or saints can be considered as antecedents of this genre.

We do not know for certain whether the pilgrims were aware of the above mentioned or only the researchers interpret the phenomena in this way. However, recently more and more similar guestbooks have been put out in different churches being filled with inscriptions. This shows that there is a demand in believers for this modern way of being in contact with God.

Methodological Comments on Filming a Religious Ritual

In my paper I would like to put down some thoughts about the conclusion of recording the church feast in Szeged-Alsóváros. I intend to outline some difficulties we had to face during our research, also summarising the problems appeared in the course of practice.

It was a challenge to carry out a complex task. On the one hand we had to film the events of the feast. On the other hand we were asked to record the practical and professional discussions of the participants at the seminar. The two series of events taking place in different milieu called for different techniques and methods. In my paper I deal with the experiences gained through recording the events of the feast, I do not outline the techniques of the observation of the observers (students and ethnologists taking part in the seminar).

The film research group

There were three persons in our research group. I must admit that neither of us had a qualification in filming. We gained experience by using the video camera of the Department of Ethnology and by reading special literature. Thus we started the work as amateurs. We benefited from our previous film experiences and the knowledge of the field.

According to Husmann there are five different possibilities in the composition of a film research group.¹ In our case two versions were combined: on the one hand

---

1 '...Er unterscheidet die folgende Konstellationen: 1. den selbstfilmenden Ethnologen, 2. den Ethnologen mit einem Filmteam, 3. den selbstfilmenden Ethnologen in Zusammenarbeit mit einem wissenschaftlichen Spezialisten für das Feld, 4. den selbstfilmenden Ethnologen, der sich Rat beim Spezialisten holt, 5. ein Filmteam ohne Ethnologen.' BALLHAUS, E.: *Film und Feldforschung. Überlegungen zur Frage der Authentizität in kulturwissenschaftlichen Film*. In: BALLHAUS, E. – ENGELBRECHT, B. (Hrsg.): *Der ethnographische Film. Einführung in Methoden und Praxis*. (Berlin, 1995) 14.

we consulted with the competent ethnologists of a certain topic, on the other hand we made records working independently.

Working only with one camera we had to take turns at fixed intervals. Thus we made the recordings by ourselves, independently from each other. We used three different conception in our work. During the practical work we had the experience of looking at things in a different way, and the differences in basic conceptions. The personality of the ethnologist behind the camera also had an effect. The main problem in our case is to present a coherent process from these three independent series of recordings.

In my opinion it is advantageous that the researchers themselves film. In this way they can show the whole process together with all the important events. However, researchers should record the events with two cameras in order to control each other. We also should have worked in this way to carry out a more objective and effective research.

While working together with an expert we had an easier job, as we could concentrate only on one task, filming: using our 'specific knowledge'.

The scene

During filming we made both interior and exterior shots. On the one hand we recorded the whole series of events taking place inside the church, on the other hand we made shootings outside on the square around the church. As a consequence from the situation inside the church we recorded solely sacral events, while most of the outside shoots were about the profane (except the procession), mainly the events of the fair. In the two scenes we used different techniques of camera usage.

Applied camera positions

During interior shooting we placed the camera on a tripod. Partly it was due to the fact that during the religious services moving around could have been difficult, partly to the better quality we could achieve by using a fixed tripod. The pictures recorded in this way did not 'shake'. Working with the camera in a fixed position the place of the tripod had to be chosen very carefully. From the position we had to have the perfect possible view of the space. However, we were not able to get really involved in the series of events. The fixed position of the camera at the same time limited the freedom of movement of the ethnologist making the recording.²

From a technical point of view there are three different kinds of machine movement used during recording: turning of the apparatus or panning³, crane⁴ and

---

2 'distanziertbeobachtend' BALLHAUS, E. i.m. 35.

trucking shot⁵. We took advantage of the panning in order to demonstrate and get a good overview of the space. Our usage of crane shot was rather restricted due to the structure of the tripod we used. Instead of the trucking shot we applied a lens with variable focal distance. These type of objectives '.... practically replace the trucking of the apparatus. Though they can produce virtual movements, the camera not changing its position, in fact they enter the depth of the picture bringing the scene close to us.'⁶

Occasionally we did not use a tripod during interior recording. This way of shooting was extremely significant while recording personal intimate feelings. Only in this way could we make really good cuttings⁷ and depict human feelings on film. In the course of recording the target objects (e.g. a nicely arranged bunch of flowers) or a figure expressing human feeling (e.g. a face, or a part of it, folded hands) we can have more intensive effect with close-ups, we can stress the importance of certain parts.

While filming outside we used a tripod in recording long shots. These have a significance in taking in the whole recorded complex. During the procession and some events at the fair we left the tripod behind and moved together with the events in order to have closer shots.

The role of the ethnologist and/or the film-maker

Being a researcher⁸, if the ethnologist intends to shoot a film, can cause a conflict of roles: that of the ethnologist and of the film maker. The roles connected to the different status have different expectations. Thus this can lead to a conflict of roles.⁹ In my opinion finding the balance between the role of the ethnologist and the film maker depends mainly on the personality of the researcher. The film through picture, sound, gestures and music has the possibility to bring close the aspect of certain phenomena which other technical facilities can not achieve. We had to be careful not to overstress certain parts of the recorded events, but to depict the feelings and change of mood of the participants as a part of the scientific research work. It was extremely difficult to keep the balance during night shots, while recording the manifestations of popular religion.

During our research we tried to get as close as possible to the people we studied. Our role working with a video camera as a part of field research was that of the

3 'The camera moving around its own axle...' BÍRÓ Y.: *A hetedik művészet*. (Bp., 1994) 64.

4 'The camera moving vertically, rising and sinking...' *ibid.* 64.

5 'The camera moving on the ground forward, backward and sideways...' *ibid.* 64.

6 *ibid.* 74.

7 It determines the subject of the shot and the arrangement of the material. *ibid.* 48.

8 'Status means a certain position taken in society.' ANDORKA R.: *Bevezetés a szociológiába*. (Bp., 1997) 491.

9 'Role consists of behavioural patterns, rights and duties.' *ibid.* 491.

participant observant. 'The participant observant define themselves as a researcher being in interaction with the participants of the social event, without pretending to act as a participant.'¹⁰ Using a camera did not allow us to act solely as a participant during the research.¹¹ Thus the camera determined the applicable role of the researcher bringing a kind of pressure both on the subjects of the research and the researcher themselves.

The film as a research method

The objectivity of filming as a research method has been under question already for a long time in visual anthropology.¹² The personality of the ethnologist determines to a large extent the film being made. In the case of studying photos Ernő Kunt stresses the documentary, identifying, explaining and reminding functions.¹³ These functions are perceptible also in the case of filming. Moreover in illustrating processes we have unique possibilities by analysing the picture and sound material. I think that due to sensory impressions and many sided applicability, filming should play a more significant role in ethnological researches. Furthermore, combined with computer technology (multimedia, internet) filming can play a mediatory role both towards the professional and the civil viewers.

10 BABBIE, E.: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. (Bp., 1996) 309.

11 'Wieso ein Ethnologe, Soziologe und Volkskundler, der sich mit Ansichten und Standpunkten der Untersuchengruppe identifiziert, unbedinkt aufhört, Ethnologe, Soziologe oder Volkskundler zu sein, wie es Kantowsky schreibt, ist nicht einsichtig. Begreifen wir die Übernahme, von Ansichten und Standpunkten gerade nicht Strategisch, sondern als Resultat eines Lernprozesses, dann erscheint die Auffassung, daß der Forscher, der diesen Schritt vollzogen hat, sich zugleich für die einfachere Rolle des Teilnehmers entscheiden hatte, als bornierter Ausdruck eines Wissenschaftsverstandnisses, daß die Standpunklosigkeit zum Postulat wissenschaftlicher Komplexität erhebt.' ROLF, L: *Die Angst des Forschers vor dem Feld. Überlegungen zur teilnehmenden Beobachtung als Interaktionsprozeß*. Zeitschrift für Volkskunde 1981/1. 66.

12 'Der Ethnologe/Filmemacher muß seine eigene Rolle beim Filmprojekt und seine Ziele analysieren und seine Erkenntnisse einem Aussenstehenden visuell vermitteln können.' Engelbrecht, B.: *Film als Methode in der Ethnologie*. In: Ballhaus, E. - Engelbrecht, B. (hrsg.): *Der ethnographische Film. Einführung in Methoden und Praxis*. (Berlin, 1995) 179.

13 KUNT E.: *Fotografie und Kulturforschung*. Beiträge zur Geschichte und Ästhetik der Fotografie 1986. 14.

MELLÉKLET

APPENDIX

A SZEGED-ALSÓVÁROSI HAVASBOLDOGASSZONY NAGYBÚCSÚ PROGRAMJA 1997-BEN

6725 Szeged-Alsóváros, Mátyás tér 26., Tel.: 62/442-384

Augusztus 2. szombat

- 14.30 Gyermekek szentmiséje (Gyulay Endre megyéspüspök)
- 18.00 Ünnepi szentmise (fr. Várnai Jakab tartományfőnök)
- 20.00 Zsolozsma
- 22.00 Görög katolikus liturgia (Szaploneczay Miklós parókus)
- 24.00 Szentmise a megholtakért

Augusztus 3. vasárnap

- 02.00 Keresztúti ájtatosság
- 05.00 Zsolozsma
- 07.00 Szentmise
- 09.00 Szentmise és körmenet (Gyulay Endre megyéspüspök)
- 12.00 Szentmise
- 15.00 Litánia
- 17.00 Újmise
- 18.00 Zsolozsma
- 19.00 Szentmise és Te Deum

RÉSZTVEVŐK / PARTICIPANTS

AMBRÓZAY Beáta

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

BÁRKÁNYI Ildikó

Móra Ferenc Múzeum/Museum, Szeged

BARNA Gábor

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

fr. BEZZEGH Gábor Kelemen OFM

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

ČERNELIĆ, Milana

Dept. of Ethnology - University of Zagreb, Zagreb, Croatia

CSÓSZ László

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

FODOR Ferenc

Móra Ferenc Múzeum/Museum, Szeged

HARTWIG, Markus

Dept. of Ethnology - Carl August University - Göttingen, Germany

HEGYELI Attila

Dept. of Hungarian Studies - Babes-Bolyai University - Kolozsvár (Cluj),
Romania

JAKSA Helga

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

JUHÁSZ Zita

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

KATZENBACH Zita

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

KUPÓ Jenő

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

MAKOVICS Erika

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

NAGY Beáta

JATE Néprajzi Tanszék - Dept. of Ethnology, JAU

NIEWOLA, Olimpia

Dept. of Ethnology - University of Łódź - Łódź, Poland

NOSKOVA, Jana

Dept. of Ethnology - Masaryk University - Brno, Czech Republic

ÖSTERLUND, Susanne

Dept. of Comparative Religion and Folkloristics - Åbo Akademi
University (Turku), Finland

PALMER, Neil M.
School of Scottish Studies – University of Edinburgh, Edinburgh,
United Kingdom

PUSZTAI Bertalan
JATE Néprajzi Tanszék – Dept. of Ethnology, JAU

PUSZTAI Ildikó
Szeged

SIMON András
JATE Néprajzi Tanszék – Dept. of Ethnology, JAU

ŠKRBIĆ, Nevena
Dept. of Ethnology – University of Zagreb – Zagreb, Croatia

STRANG, Carol A.
School of Scottish Studies – University of Edinburgh – Edinburgh,
United Kingdom

TÖRÓCSIK István
JATE Néprajzi Tanszék – Dept. of Ethnology, JAU

UJJ Éva
JATE Néprajzi Tanszék – Dept. of Ethnology, JAU

VASS Erika
JATE Néprajzi Tanszék – Dept. of Ethnology, JAU

Vágyak és kérések az alsóvárosi búcsúban

A szeged-alsóvárosi vendégeknyv bejegyzései
1997. augusztus 1-3.*

Augusztus 1.

Hogy jó idő legyen a búcsú két napján!
Boglárka kislányomért a névnapján!
Édesapámért, testvéremért, nővéremért!

élő és elhalt hozzám tartozójáért és jótevőimért

Dicsőség Neked Uram a család békéjéért és egészségünkért.

Augusztus 2.

Miértünk, kik házastársak vagyunk, 2 gyermekünkért és unokáinkért, valamint meghalt szüleinkért!

Gyermekeim boldogulásáért könyörgök minden időben.

Drága Szűzanyánk kérlek segíts, hogy mindig jók legyünk, hogy a Mi Urunk Jézus Krisztusnak mindig hű gyermekei lehessünk. Köszönjük minden kegyes jóságot és szeretetet, amit tőled kapunk.
Kiskunfélegyházáról
[X] család

Köszönöm Édes Jó Anyám, hogy itt lehetek újra. Itt végztem első szentáldozásom. Köszönök Drága Szent Szűz minden kegyelmet .....

Hogy mindig Isten akaratát keressem.

Megsegítettél Istenem terhes lettem. Minden vágyam ez volt.
97. 08. 02.

[XY]

Istenem segíts meg, hogy Zsókával boldogan éljünk!

Szűzanyám Vedd Oltalmadba Családomat és kérlek engem is segíts! Köszönöm!
[XYné]
1997. aug. 2.

A feleségem gyógyulásáért és gyermekeim boldogulásáért köszönettel
.....

Légy áldott SzűzAnyám köszönöm hogy a családom gyámola vagy
Áldalak Üdvöztőnk Anya. Áldalak Jézusom a teljes Szentháromságban.
[Xné]
1997. aug.

* Szögletes zárójelekkel [] a közölni nem szándékozott adatokat jelezzük, melyek formájára mégis igyekeztünk utalni. A bejegyzéseket betűhíven tesszük közzé. A szerk.

Most segíts meg Mária gyógyíts meg Ó
jó Anyám!

[Xné] hű gyermeked

Uram segíts, hogy fiam a jó utat járja.
Segíts, hogy befejezze a gimnáziumot.

Köszönöm Istenem, hogy itt lehetek!

A keresztények egységéért! Könyörögi
érettünk!

Uram segíts meg, hogy meggyógyuljak
még, és az egész családom egészségét,
óvdd meg.

Köszönöm Szűzanyám, hogy eljutottam
ide. Amen

Istenem segítsd a családomat
egy édesanya

Drága szűzanyánk, segíts meg minket
mihamarabb egy kisbabával.
aug. 02.

Drága Zűzanyánk! kérem segíts, hogy
hátralévő életemben egészséges legyek
a hugommal és fiával, valamint
szeretteimmel.
1997. 08, 02.

Szűzanyám jöj segicsegemre,
1997 A, 2a
[XYné]
[pontos cím]

[XYné] [helység] kiri a szűz anyat
Segicsél belyselyembe mihamarabb
meggyógyuljón
Köszönéttell

Jázus Anyja hálát adok segítségédért,
unokáim vizsgáiért, kérlek légy
segítségünkre munkahely teremtésé-
ben, látod mire van szükségük munkál-
kodj Bennük.

1997. 08. 02.

...né

Köszönöm szívből a stabilizációt. -Áldd
meg és Segítsd Drága Szent Hazánkat!
Segítsd az egészséges társadalom kiala-
kítását! Amen.

1997. 08. 2-án

Drága Szűzanyám segítségedet kérem
család minden tagjára. Nagyon kérem
légy velünk nagyon nagy szükségünk
van rád családi béke egységére. Nehagy
el benünket soha.

1997 augusztus 3

[XYné]

Jézus Szive s Mária hajoljatok
össz, sziveinket ha szétválnak ti fűzétek
össze. Amen. Istenem segíts áldmeg
minden szeretteimet is.

1997. aug 2án

[XY]

Istenem köszönöm neked hogy együtt
lehettem azzal akit igazán szeretek és
köszönöm hogy megsegítettél hosszú
utamon és kérlek tovább is segíts.

[Y]

[helység], Németország

Mert, ha kértem, mindig megsegítet en-
gem az Úr!

„Mért oly sok a sérült ember
Óh én édes Istenem?

Minden nap ha útra kelek

Hálát adok Teneked

Te adsz erőt egészséget

Sosem ahgysz el engemet
Kérlek Jézus gyógyítsál meg
Minden beteg gyermeket."
[XY] [Z] énekkar tagja
[helység]

Hálát adok a megbékélésért! A család-
dom minden tagjáért könyörgök.

.....

Hálát adok az Úrnak hogy eljöhettém és
kérlek Szűzanyám a családomért, és az
egész világért.
[Xné]

[XYné]

[XYné]

Augusztus 3. 7.00

Szűzanya tiszteletére Attila nevű uno-
kám 1996-ban súlyos szem betegségből
gyógyult Máriazellben
[Y] néni

Az Esztergomi Ferences testvérekért,
akik befogadtak bennünket. Móraváro-
sért és azokért akiket szeretek. Hálából
a megtérésemért
[Y]

Bűnösök megtéréseért a sok felelőtlen
és hitetlen szülőkért Könyörűj rajtunk
Uram könyörűj segítsd át a jövő nemze-
déket melegítsd fel szent szíved sze-
retetével

Most segíts meg Maria és mindenkit

Dicsőség és áldás az Édes Jézusnak, aki
a legméltóságosabb oltáriszentségben

jelen van most és mindörökké. Amen.
Szívem teljes szeretetével köszönöm se-
gítségedet.
[Y] és gyermekei

Mennyei Anyám! Köszönjük Neked a
Boldogságos Szűz Anyát!

Augusztus 3. 12.00

segíts hogy felgyógyuyak

Szűzanya hallgazz meg köny adjal lá-
nyom. jó férjet hogy az élete értelmét ő
is megtalálja
aug 3 12.00

Sátorhely 33 fő
1997. aug. 3.

Megszűnjék a harag a gyűlölet a
szívekben, hejét a szeretet váltsa fel.
Egy nagymama

Szűzanyaadj családomnak békét, egész-
séget, nehézségek legyőzését. Veled
mindhalálig.
Gödöllőről
1997. 08. 03-án
[XYné]

Feleségem agy-érelmeszesedés emléke-
zet romlását lassítsad Szűzanyám
[...]

M.L. terjesztéseért!

.....

Halaadás 25 év házasságért és 50 év éle-
tért

[X]..... és neje

Hzás Szeged K. 1946 Péter Pá napon

Lak... Szeged [pontos cím]

Kérünk, Istenünk, add meg a magyarságnak az összetartozás lelkületét!

„Keresd az Istent, és ..... Őt, mert már régen megtalált és nagyon szeret téged.”

Ugyan ezt kívánom amit elődam irt

[XYné]

Szeged, U.S.A.

Hálát adok Neked Istenem és Szentjeidnek, Boldogasszony anyáknak a mindig jelen lévő szeretetért és segítségért. Alleluja! Dicsérjük Istent, mert jó, mert örökké szeret minket!

Nagyon szép élményben volt részem e szép ünnepen és köszönjük a fáradozásaitak melyel hozzájárultak mindenhez: Nyolcvan négy éves vagyok és kislány korom óta ez volt mindig a legszebb Alsóvárosi Mátyás templom búcsú Ünnep nap. Emléket megörizzük az egész családom nevében
1997 aug. 3. án
[XY]

A Szűzanya oltalmát és segítségét kérem a családom, gyermekeim unokáimnak. Köszönöm az Úrnak, hogy itt lehettem, felemelő érzés töltött el.
[XYné]
Mesterszállás
1997. VIII. 3.

Medugorje zarándoklásom által kaptam küldetést elváltam teljes mértékben kérem a Szűzanyát teljesíthesem és

örökké Istenbe tudjak maradni

[XY]

1997. aug. 3.

Szeged

Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!

Édes Szűzanyánk, oltalmadba helyezzük, életünket, egészségünket, minden ügyes bajos, gondjainkat, életünk utolsó leheletünkig, kísérje a Szent Fiaddal való találkozáshoz! Amen!

Anya és lánya

1997. Augusztus. 3. Vasárnap.

Szöged város

A Boldogságos szűz adjon test-lelki erőt az élet elviselésére...

[XY]

Szeged...

„Az egész világra vet fényt a magos nap, Krisztus erre világot ölel, de a világon első a .....”

Szűz Atyát kérem egész nagycsaládom minden tagjának lelki, testi segítségét esdje ki szent Fiánál. Hálás szívemmel köszönöm

[XYné]

Mesterszállás

Boldogságos Szűzanya adjon az egész családomnak testi-lelkierőt az élet elviselésére

[XY]

[helység], Australia

1997. VIII.

Köszönjük, hogy megsegítettél minket Szűzanyánk Hálát adunk az egész mai napunkért és kérek légy velünk mindig.

[XY] és [XY]

1997. augusztus. 3.

Szeged egyik templomának kántora vagyok. Köszönöm a legszentebb Szűz pártfogását szüleimmel együtt és hálát adunk mindazért a kegyelemért, amit Szent Fia juttat nekünk az Ő közbenjárására. Ave Maria!
..... A. és családja

Nagyon-nagyon köszönöm édesanyám gyógyulását.
[XY] ás családja és [Y]
[XY]
Tiszasziget .....6.

Betegek gyógyulásáért, megtérésekért
Kérünk téged halgass meg minket.
[XYné]

Az egész család élő és meghalt szülőkért
Kérünk halgas meg minket
Szűzanyánk.

Családom megsegítéséért, főleg a párom megtéréseért, a család összetartásáért, egészségért,
Az [Y] és a vele balesetet szenvedettek, mielőbbi felépüléséért.
Kérünk téged, hallgass meg minket.
[XY]

Minden, ami velünk történik, előbb az Úr elé kerül! Köszönöm, hogy mindig velem vagy! Erősíts meg a hitben, és segíts, hogy mindig elfogadjam akaratomat. Dicsőség Neked!
[XY]

Ara Kérem a jóistent hogy a családomat Gyogyicsa meg Nénéimet anyámat testvéreimet. Engemet kislányomat. Segítsen minket a Jóisten. Köszönöm.
Áment.
[XY]

Isten anyja, Mária: Veled!
R+E+M

Kérem a jó Istent, hogy állítsa vissza a lelki nyugalmat, adja vissza a lelki békémet és egészségemet családomét is!

.....
Szeged

Kérem az én Istenemet ..... legyen.
.....

Kérem az én Istenem, hogy gyermekem, és rokonaim, egészségbe, boldogságba, békességbe éljenek.
[XYné]
1997. aug. 3.

[XYné]
[XY]

Kérlek, hogy segíts meg a továbbiakban is bennünket
[XYné]
1997. aug 3.
.....

Kérem a jó Istent segítsen meg
[Xné]

Kerem a szusz Mariat hogy enhítse fájdalmat egyedül elő annja aki ferjet és fiát fiatalon elveszite egy anya sziv

Istenem segíts meg minket gyarló embereket.
[XY]
B zopolya

A jó Istent kérem hogy békesség legyen a földön.

[Y] Istenem békességet kérek.

Istenem segíts meg családomat hogy boldogok és egészségesek legyenek velem együtt

..... AMEN

Istenem, vigyázz a gyermekeimre. Mutasd meg nekik a helyes utat. Adj nekik erőt, hogy csinálják az életet

Adja a jó Isten, hogy a következő években térjen vissza a búcsú, 30-40 évvel ezelőtti látogatottsága.

.....

Szentháromság 1-Isten, segítsd nemzetünket, az ifjakat, öregeket, s ne engedd, hogy az ördög uralkodjon.

[Xné]

[XYné]

Az egészségre, szerencsére, békességre hogy rendeljen igaz társat.

[Y] [Y]

A Békességre szeretettetre vigaszt várok

[Y]

[XYné]

A látásom ismét a régi jó legyen.

A drága gyermekeimért és unokáimért békességér a földön.

Kérem nagyon szépen egy misét [Y] nevében, megrontották a férjétől, térjen vissza gyermekeihez a férje és a gyerekéhez. Egészségére.

[Y]

[Y]

[XY]

Békességre az életbe.

Kérem, hogy add vissza régi erőmet, a családomnak minden tagjára vigyázz, és gyermekem érje el célját, adj békét mindenkinek.

[XY]

Az irigy, aki rosszat csinált nekem, az Úr Jézus tegyen igazságot. Tessék egy misét tartani ezért, hogy az Úr tegyen velük, azt amit belátása szerint igazságnak tart.

[Y]

Uram, bocsánatodat régi bűnök miatt kérem, és mindazért, amire szükségünk van az Örök Életben

[Y]

Imádkozzunk egy bűnben tévelygő pápért, az egészségéért és lelki egyensúlyáért.

Add Uram, hogy a magzatom egészségesen és éretten szülessen meg és add, hogy baj nélkül ki tudjam hordani! Felajánlom Neked Uram családomat!

[Y] testvér

Augusztus 3. 19.00

Jézusom, kérlek adj szent békességet lelkemnek! Dicsőség Neked Istenem
H. B.

Édes Jézusom, drága Szűz Anyám adj magányosságomban lelki békességet.

Adj erőt új papodnak nagy munkájához.
[XVné]

Élő és elhalt hozzám tartozóiért és jótevőimért

Drága Szűz anyám Kérem a segítségedet minden bajomban és bánatomban és könyörgök szent fiadhoz elhunyt hozzám tartozomért adj neki bünbocsánatot és segítd a fiataljainkat is, hogy imádságos lelkülettel forduljanak hozzád. Amen

Szüzanyámhoz kérem kérésemet értekez és énérettem

1997. aug. 3

.....né

Drága Segítő szűz anyát kérem áldjon meg egészséggel, békességgel.

Áldást kérve az Szent Atyánkkért imammal.

[XVné]

Drága Szüzanyánk kérünk téged áldj meg minket egességgel, boldogsággal és sok pénzzel, de legfőképpen egy gyerekel

[XV]

[XV]

1997. aug. 3

Édes Jézusom és Szüzanyám! Segicssd meg a fiamat, hogy a nagy bajon keresztül essen, és visszatérjen a helyes útra. A családomnak egészséget, és békességet kérek.

Drága szüzanyám dmeg nekem, hogy legyenek egészségesek, én és a sok családom. pénzt

[XV] Drága Szűz Mária. Kérlek éld meg a családomat erővel, egészséggel, bol-

dogsággal. Szeretném ha vigyáznál rájuk egész életükben. Szeretném ha segítené nekem is, hogy hogy ne legyenek problémáim, anyagi gondjaim, női gondjaim és egészségügyi gondjaim.

[XV]

Dicsértessék a Jézus Krisztust!

Drága Istenem köszönöm, hogy megsegítetted a drága 3 gyermekem, Vejemet és a drága 2 unokámat is vezérelt utjain az életbe és tanulásban 48 év házasságunk után drága férjemet engem, hogy egészségben szolgáljam drága családjaimat.

1997. aug. (bucsu)

Szent Antal könyörögj érettünk és szeretteinkért Szüzanyám égi Édesanyám halottaimnak örök Világoságot nyugalmat adj!

[XV]

Édesdrága Szűz Máriám és Istenem. Könyörgök neked áld meg a Földön élő minden Embert. Köztük áld meg erővel egészséggel Szerencsével boldogsággal szerelemmel az én családomban lévő minden embert. Óvd meg őket a betegségtől és szerencsétlenségtől. Add, hogy minden fiatal megtalálja a boldogságot a szerelmet, köztük én is. És akit annyira szeretek az is áld meg, és na, hogy hogy elszakadjunk egymástól. Köszönöm nektek. Áldott legyen az Úr

[XV]

Én istenem kérve kérek hogy add meg nekem hogy ne tuggyok elszabadulni attól akit annyira szeretek és ad meg nekem hogy ő is így érezen irántam Áldott legyen a zúr

[XV]

„A béke az igazság műve”

A béke jobb. M

Édes jó ISTENÜNK ŐSFÉNYÜNK
HÁLÁT REBEG LELKÜNK; HOGY
EGÉSZ UTUNKON ÍGY SZERETTÉL
BENNÜNK.

MÁTYÁS KÁRÁLY LEGENDÁJA

Ég áldása velünk. [Mellette egy napoc-
ka és egy sugarak nélküli napocska raj-
za]

Vízjel, ÁLDÁS-Békesség-Boldogasszony
[XY]

Magyarkanizsa Édes kedves Szűz
Mária Istennek szent anyja imádkozzál
értünk: az életem boldog legyen. A drá-
ga férjem szeresen, gyermekeim egés-
ségesek legyenek szegények soha ne
legyünk, de gazdagok sem. De az éte-
lünk, italunk mindig meg legyen, soha
ne veszekedjünk, és a család együtt le-
gyen. Áldot legyen az Úr, és mindig ve-
lünk legyen.

[XY]

ÉN édes istenem ara kérlek fogadd azt a
boldogságot hogy szüleim ne legyenek
betegek és, hogy ne legyen semmi baj. A
pénzünk meg mindig meg legyen ami-
kor kell megamugyis. Az én Andreám-
mal aki előtted írt neked mindig legyen

meg a boldogságunk. Azt kívánom hogy
ne legyen semi bajunk köszönöm.

[XY]

EZENANAPON 20-ÉVE KÖTÖTTÜNK
HÁZASSÁGOT, ITT BÚCSÚ NAPJÁN!
UTUNKAT AZ IDŐ ALATT AZ ÖRÖM,
A DICSŐSÉG GYÜMÖLCSÖZTE! VA-
LAKI MEGHALGATOTT, ÉS VIGYÁ-
ZOTT RÁNK!

[X] CSALÁD!

97. 08. 03.

Istenem! Kérlek hozz békét, szeretetet
és boldogságot családom napjaira! És
vigyázz ránk.

[XY]

1997. 08. 03.

Szűzanyám Köszönöm eddigi Segítsé-
gedet.

Mama italiana ..... unglese fiamò
qui.....

[Y,Y]

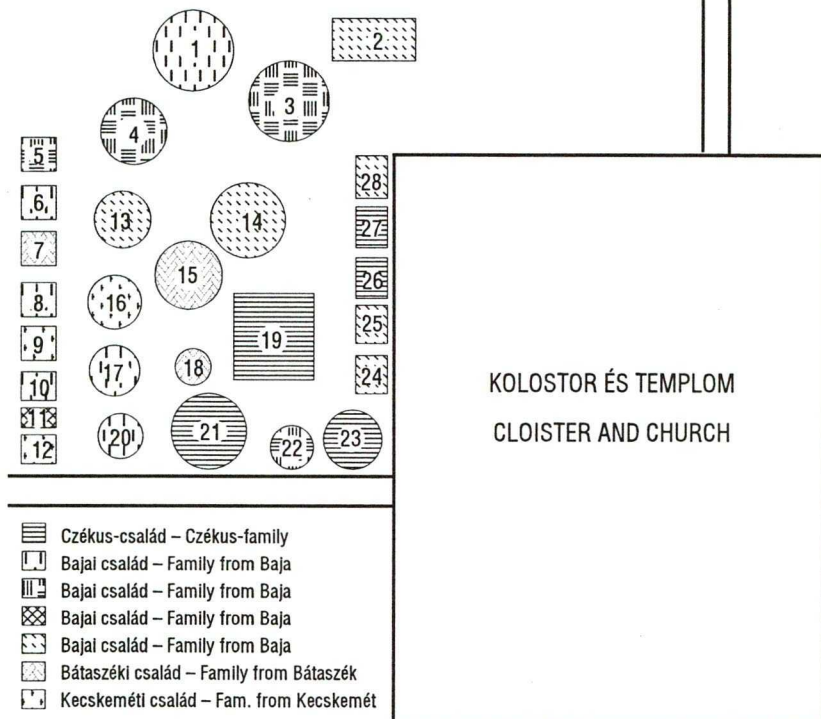
Dicsértessék a Jézus, aki képes volt éle-
tünk életét áldozni Add, hogy az én élet-
célom is sikerüljön. Istenem!!

TÉRKÉPEK ÉS ÁBRÁK

MAPS AND FIGURES

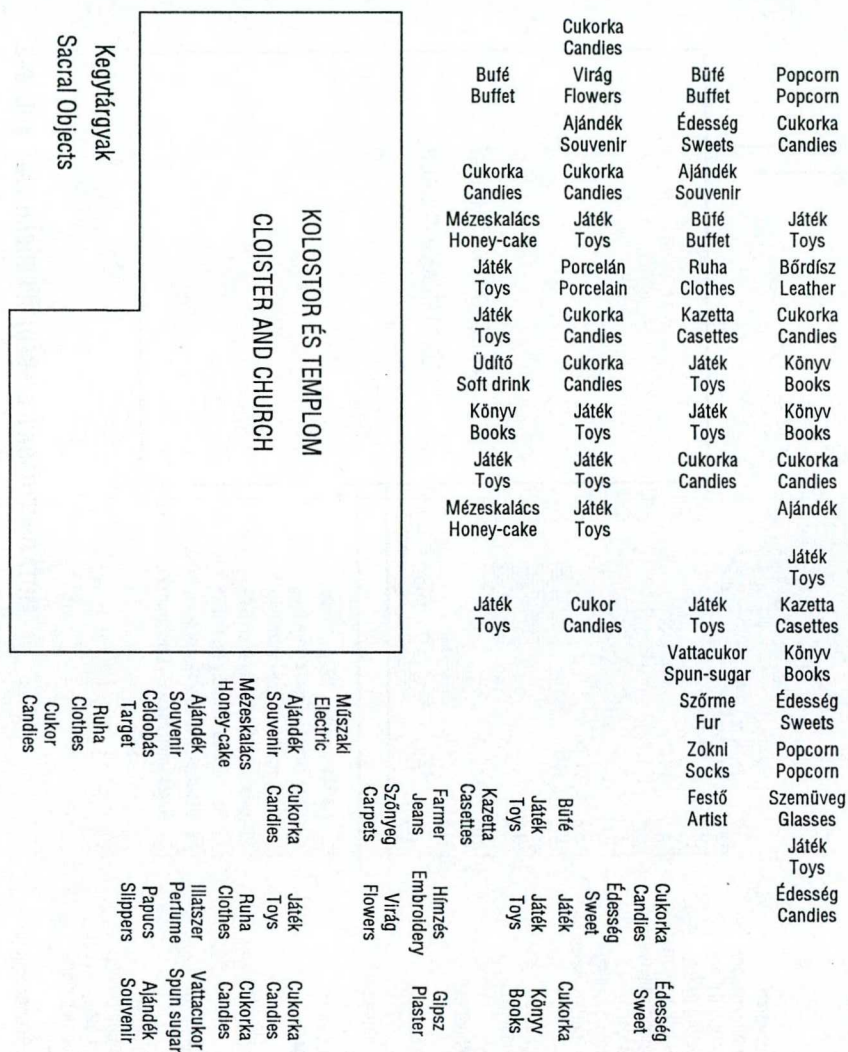
1. Körhinta – Roundabout
2. Kisvonat – Train
3. Repülő – Plane
4. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
5. Céllövölde – Shooting gallery
6. Céllövölde – Shooting gallery
7. Céllövölde – Shooting gallery
8. Szerencsekerék – Lottery-wheel
9. Céllövölde – Shooting gallery
10. Célbadobáló – Target
11. Céllövölde – Shooting gallery
12. Szerencsekerék – Lottery-wheel
13. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
14. Libegő hinta – Chair-lift
15. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
16. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
17. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
18. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
19. Dodzsem – Dodgem
20. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
21. Polip – Octopus
22. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
23. Gyerekkörhinta –
Roundabout for children
24. Céllövölde – Shooting gallery
25. Szerencsekerék – Lottery-wheel
26. Céllövölde – Shooting gallery
27. Célbadobáló – Target
28. Gyerekkörhinta – Roundabout for children
29. Planétás – Fortune-teller
30. Pónik – Ponies
31. Mini motorok – Mini motorbikes

MUTATVÁNYOSOK A SZEGEDI BÚCSÚBAN 1997. AUG. 2-3.
SHOWMEN AT THE PILGRIMAGE -FEAST IN SZEGED 2-3 AUG. 1997.

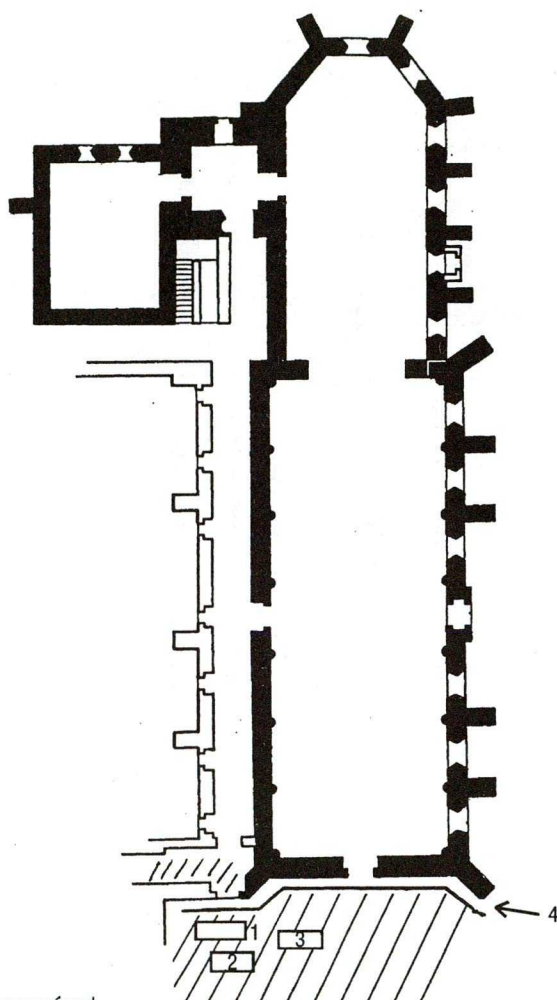
(Ambrózay – Nagy – Noskova)

SHOWMEN

ÁRUSOK A SZEGEDI BÚCSÚBAN – 1997. AUG. 2-3
STALLKEEPERS AT PILGRIMAGE FEAST IN SZEGED – 2-3 AUG. 1997.

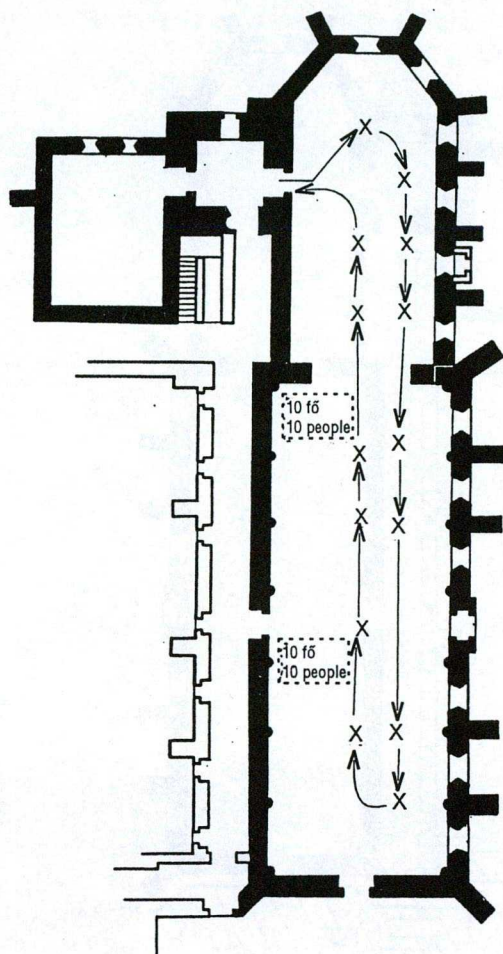
(Ambrózay – Nagy – Noskova)

Jelmagyarázat
Key to the signs

1. autó - car
2. asztal, rajta tea, kávé - Table with tea and coffee
3. asztal, rajta virágok, melyet a díszítéskor használnak fel
table with flowers used for decoration
4. az elkészített virágkoszorú felrakás előtt
the garland before setting up

1. ábra: 1997. augusztus. 2. (szombat) reggel 9 óráig
Figure 1.: 2. august 1997 (saturday) until 9 a. m
(Makovics).

Jelmagyarázat
Key to the signs

X stációk - stations

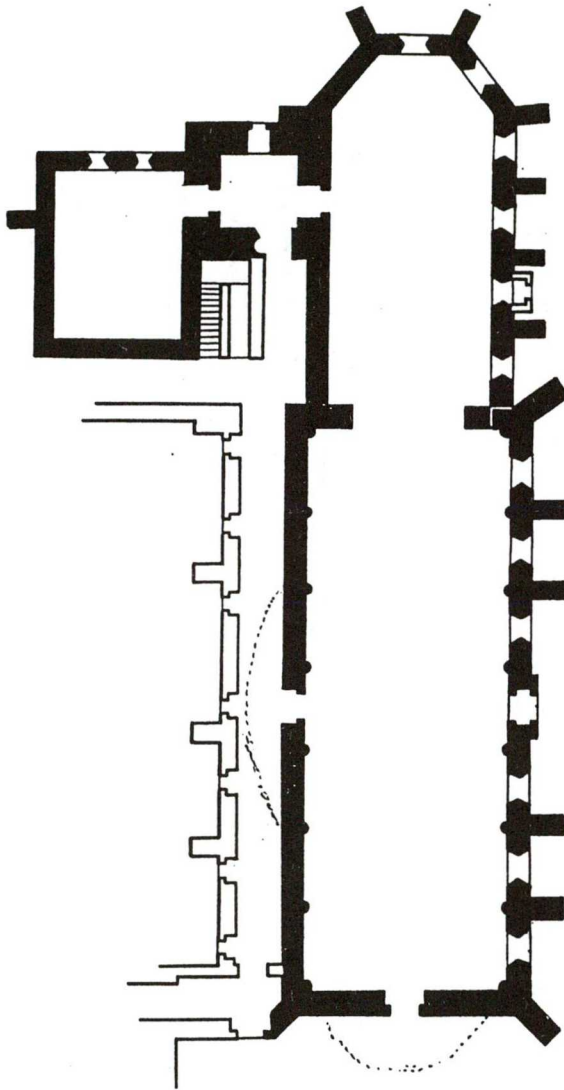
→ A keresztúti ájtatosság útvonala - Route to the stations of the cross

⋯ Ülve maradt hívek elhelyezkedése - The believers sitting in pews

A térképet Bezzegh Gábor Kelemen rajzolta
The map is drawn by Gábor Kelemen Bezzegh

2. ábra: 1997. aug. 3. hajnali 2 órától kb 2.30-ig: keresztút
Figure 2.: 3. Aug. 1997 2-2.30 a. m.: Way of the Cross
(Makovics).

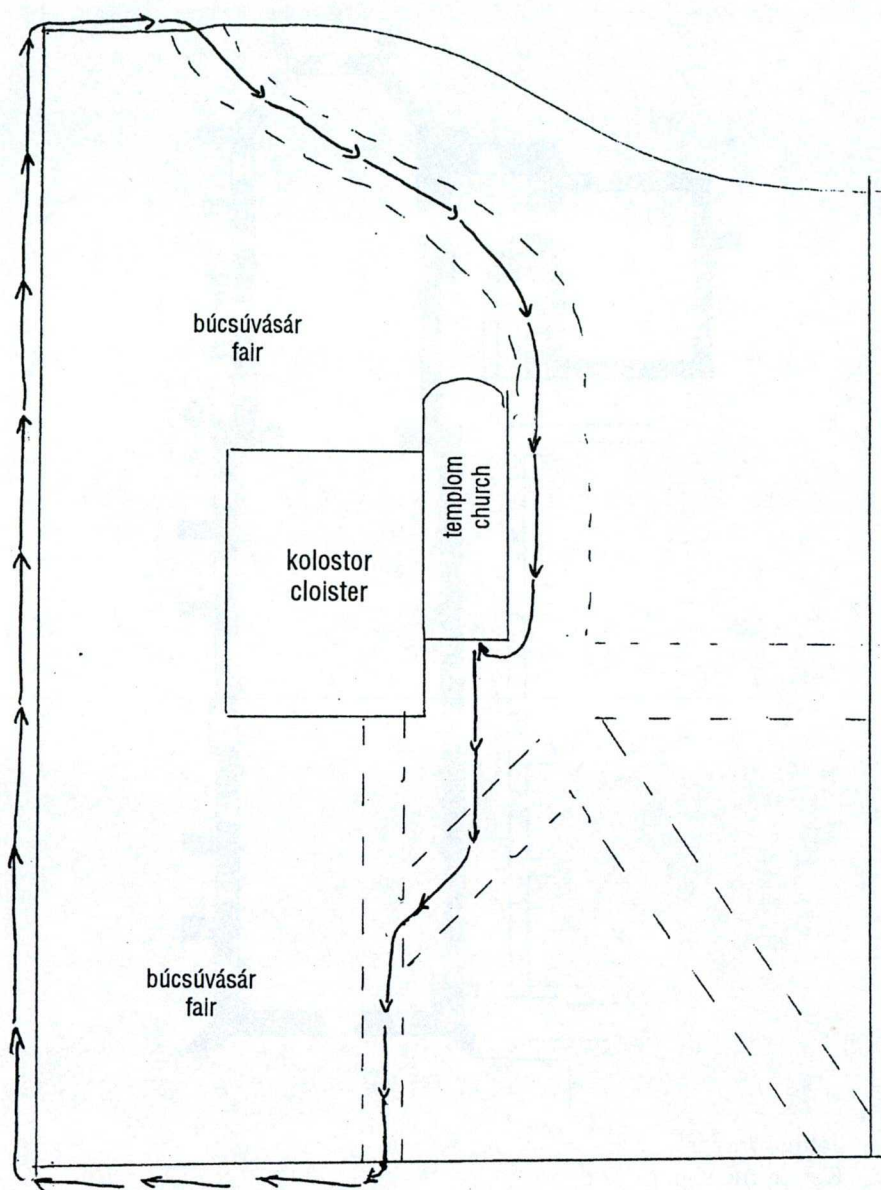

Jelmagyarázat
Key to the signs

..... a szent/szagrális tér kitágulása a templomon kívülre
The extension of the sacred space outside the church

3. ábra: Püspöki szentmise 1997. aug. 3. vasárnap 9–10 óráig
Figure 3.: High mass. Sunday, 3. Aug. 1997. 9–10 o'clock
(Makovics).

Jelmagyarázat - Key to the signs

→ A körmenet útvonala - Route of the procession

4. ábra: 1997. aug. 3. 10-kb 11 óráig körmenet
Figure 4.: 10-11 o'clock 3. Aug. 1997. Procession
(Makovics).

FOTÓK

készítette:
Markus Hartwig

PHOTOS

by Markus Hartwig

1. kép Az alsóvárosi templom és kolostor
Fig. 1. The church and friary at Alsóváros

2. kép A kegykép
Fig. 2. The miraculous image

3. kép Az előkészületek 1.
Fig. 3. Preparations 1.

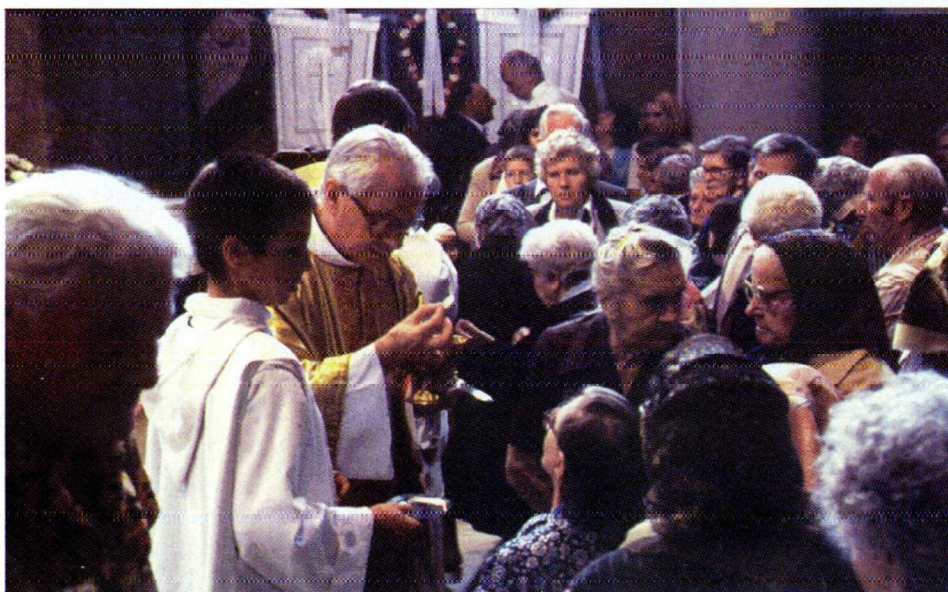
4. kép Az előkészületek 2.
Fig. 4. Preparations 2.

5. kép A vasárnapi nagymise

Fig. 5. The high mass at Sunday

6. kép Áldozás

Fig. 6. Communion

7. kép A hívek 1.
Fig. 7. The faithfuls 1.

8. kép A hívek 2.
Fig. 8. The faithfuls 2.

9. kép A főoltár
Fig. 9. The main altar

10. kép A Fekete Mária
Fig. 10. The altar of the Black Virgin

11. kép Mária segítségéért könyörögve
Fig. 11. Praying for the help of the Virgin

12. kép Kereszt a folyosón
Fig. 12. Crucifix on the corridor

13. kép A körmenet
Fig. 13. The procession

14. kép Hívek a körmenetben
Fig. 14. Faithfuls in the procession

15. kép A körmenet a vásár mellett
Fig. 15. The procession along the fair

16. kép Tiszteletet adva
Fig. 16. Giving respect

17. kép Az Oltáriszentség
Fig. 17. The Blessed Sacrament

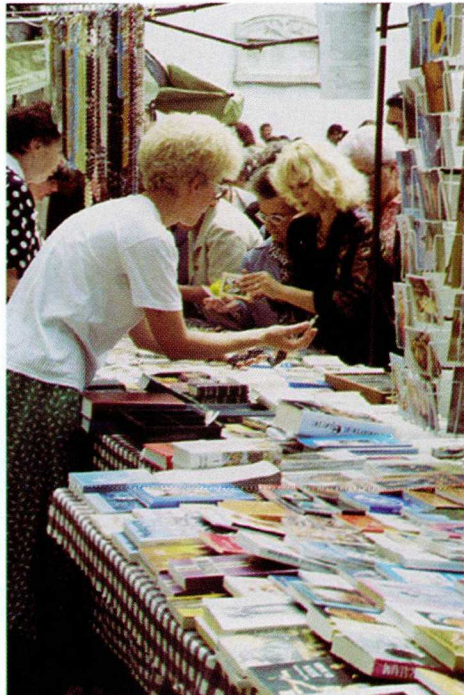

18. kép Pihenés
Fig. 18. Relaxation

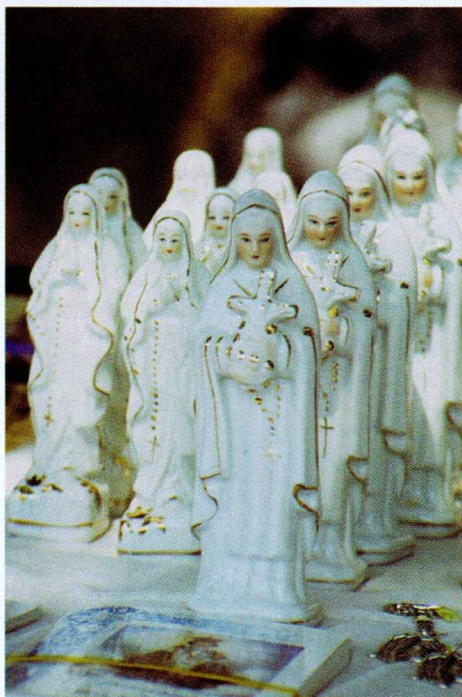

19. kép Kegyszerárosok
Fig. 19. Retailers of religious goods

20. kép Vallásos könyvek árusa
Fig. 20. Retailer of religious books

21. kép Máriák sora
Fig. 21. Legions of the Blessed Virgin

22. kép Körhinta
Fig. 22. Roundabout

23. kép Autós körhinta
Fig. 23. Roundabout with cars

24. kép A vásár
Fig. 24. The fair

25. kép Édesség árus
Fig. 25. Retailer of confectionery

26. kép Sörkostolás
Fig. 26. Beer – tasting

27. kép Terepmunka gyakorlatban – Markus Hartwig és Susanne Österlund
 Fig. 27. Fieldwork in practice – Markus Hartwig and Susanne Österlund
 Jaksa Helga felv. – Photo Helga Jaksa

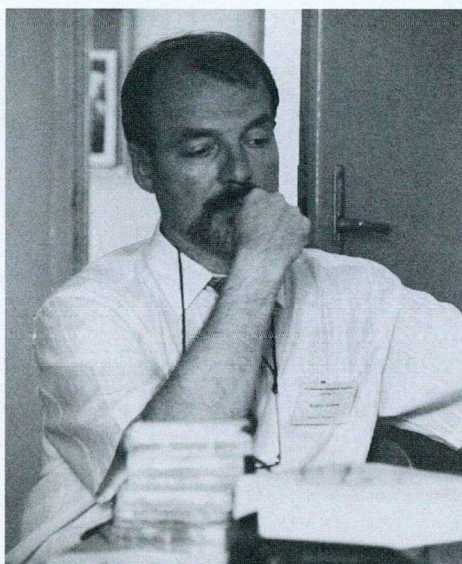

28. kép Néprajzosoktól körülvéve – Katzenbach Zita, Sanne Österlund, Carol A. Strang és Simon András
 Fig. 28. Surrounded by ethnologists – Zita Katzenbach, Sanne Österlund, Carol A. Strang and András Simon
 Barna Gábor felv. – Photo Gábor Barna

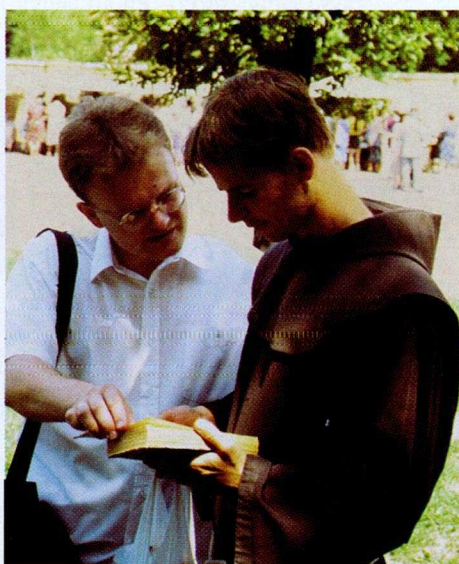

29. kép Ambrózay Beáta, Olimpia Niewola, Nagy Beáta, Jana Noskova, Susanne Österlund

30. kép Elmélikedve a tanulságokon –
Barna Gábor

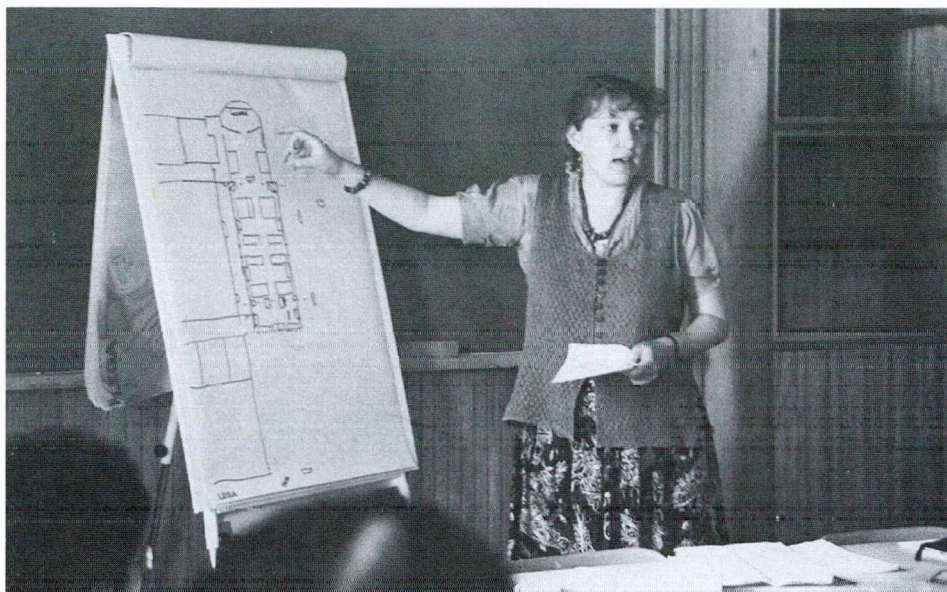
Fig. 21. Meditating on the results –
Associate Professor Gábor
Barna

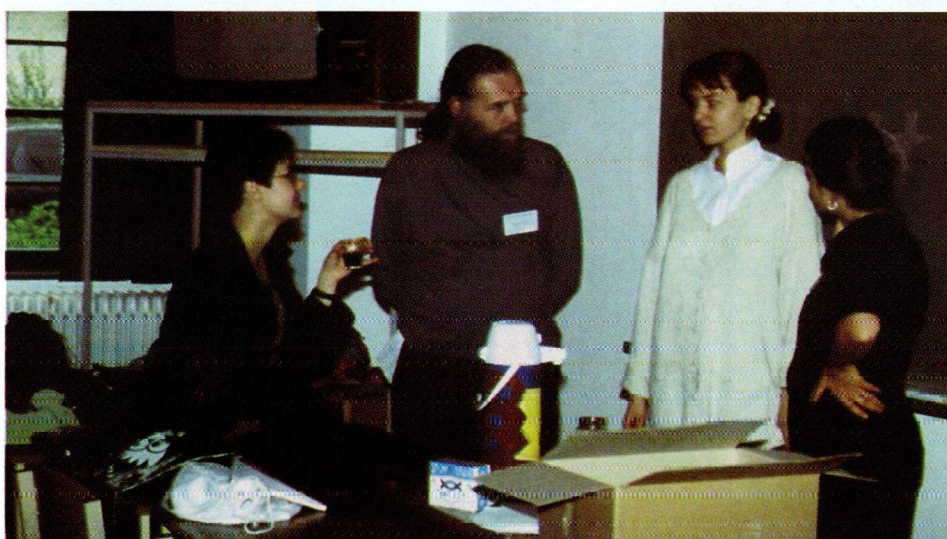
31. kép Megbeszélés terepmunka közben
–Pusztai Bertalan és fr. Bezzegh
Gábor Kelemen OFM

Fig. 31. Discussion during fieldwork –
Assistant Bertalan Pusztai and fr.
Gábor Kelemen Bezzegh OFM

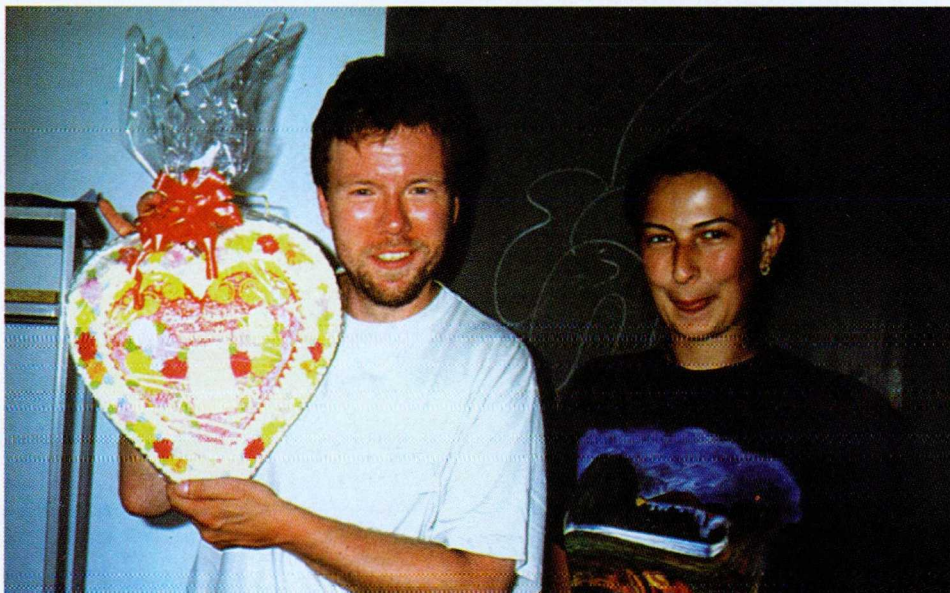

32. kép Makovics Erika Anna a térhasználatról
Fig. 32. Erika Anna Makovics on the space usage

33. kép Rövid pihenő a terepmunka során – Olimpia Niewola, Neil M. Palmer,
Pusztai Ildikó és Carol A. Strang
Fig. 33. Relaxing during the fieldwork – Olimpia Niewola, Neil M. Palmer, Ildikó
Pusztai and Carol A. Strang

34. kép Búcsúfia – Markus Hartwig és Nagy Beáta

Fig. 34. Souvenir from the market – Markus Hartwig és Beáta Nagy

35. kép A résztvevők

Fig. 35. The participants

Pusztai Ildikó, Pusztai Bertalan, Carol A. Strang, Markus Hartwig, Juhász Zita, Jana Noskova, Jaksa Helga, Vass Erika, Makovics Erika, Katzenbach Zita, Olimpia Niewola, Ambrózay Beáta, Nagy Beáta, Sanne Österlund, Milana Černelić, Neil Palmer, Nevena Škrbić, Bárkányi Ildikó
Barna Gábor fotója – Photo Gábor Barna

B 163696

**A NÉPRAJZI TANSZÉK KIADVÁNYAIBÓL
FROM THE PUBLICATIONS OF
THE DEPARTMENT OF ETHNOLOGY**

Devotio Hungarorum

1. Sávai János–Grynaeus Tamás: *Tüdő Vince betegek (Die Kranken des Hailmannes Vince Tüdő)*. Szeged, 1994.
2. Szilárdfy Zoltán: *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből I. XVII–XVIII. század (Kleine Andachtsbilder des Barock aus der Sammlung des Verfassers 17.–18. Jahrhundert)* Szeged, 1995.
3. Barna Gábor: *A tállyai Fáklyás Társulat dokumentumai (Documents of the Candle-bearers' Confraternity in Tállya)*. Szeged, 1996.
4. Szilárdfy Zoltán: *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből II. XIX–XX. század (Kleine Andachtsbilder aus der Sammlung des Verfassers 19.–20. Jahrhundert)* Szeged, 1997.
5. Barna Gábor: *Az Élő Rózsafüzér kunszentmártoni társulatának jegyzőkönyvei 1851–1940 (Minutes of the Living Rosary Confraternity in Kunszentmárton 1851–1940)*. Szeged, 1998.

Bibliotheca Religionis Popularis Szegediensis

1. *Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei*. Szerk.: Barna Gábor. Szeged, 1998.
2. *Old and New Religious Movements and Communities in Folk Religion of the 19–20 Century*. Ed.: Gábor Barna. Szeged, 1999.

A könyvek megrendelhetők:
Books can be ordered from:

JATE Néprajzi Tanszék / JATE Department of Ethnology
H-6722 Szeged, Egyetem u. 2.
Tel./fax: +36-62/45 42 16
E-Mail: barna@hung.u-szeged.hu

Szeged-Alsóváros esetében is összekapcsolódik e két fogalom, (indulgencia és dedikációs ünnep) s ezt a kutatásban tekintetbe kellett venni. Egy vallási ünnep szerkezetét jellemzően leírhatjuk ellentétpárokban. A megvalósulásnak legfontosabb keretét a *szent* és a *profán* összetevők egymással összekapcsolódó, egymást kiegészítő jelenségsora adja. Ezek az ellentétpárok láthatók az ünnep térhierarchiájában és térhasználatában, az ünnep időszerkezetében, s a búcsú társadalmában is.

In the case of Szeged-Alsóváros also, the two concepts (indulgence and dedication festival) are intertwined, which is to be taken into consideration in the research. The structure of a religious festival may be described through contrast pairs. The most essential framework for realisation is provided by the conjoined and complementary phenomena-sequence of the *sacred* and the *profane* components.

These dichotomies can be observed in the space hierarchy and space application or the time structure of the festival but also in the society of the feast.

A Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár előkészületben lévő kötetei:

Mária tisztelete a népi vallásosságban

Hetény János: A győri Vérrel könnyező Szűzanya kultusztörténete